

Medenî Usûl Hukuku Açısından 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun 60'ıncı Maddesinin Değerlendirilmesi^(*)

*Evaluation of Article 60 of the Turkish Law of Obligations Number 6098 in
Terms of Civil Procedure*

Serpil IŞIK

Araştırma Görevlisi Doktor
İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Medeni Usûl ve İcra İflas Hukuku Anabilim Dalı

Anahtar Kelimeler

*Sebeplerin Yarışması,
TBK m. 60,
Taleple Bağlılık,
Iura Novit Curia,
Sorumluluk
Sebeplerinin Çokluğu.*

Öz

Hayatın olağan akışında bir şahsın, aynı zarar verici olaydan farklı sebeplerle sorumlu tutulabilmesi mümkündür. Sorumluluk sebeplerinin birden fazla olması diğer bir ifadeyle sebeplerin yarışması meselesi doktrinde eskiden beri tartışılan ve kararlarla geliştirilen bir müessesedir. 01.07.2012 tarihinde yürürlüğe giren 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun 60'ıncı maddesinde açıkça düzenlenen yarışma meselesi, Türk hukukunun bir parçası hâline gelmiştir. TBK m. 60 uyarınca bir davada birden fazla sorumluluk sebebi aynı anda uygulanabiliyorsa hâkim, zarar gören aksini açıkça talep etmiş olmadıkça, en iyi giderim imkânını sağlayan sebebe göre karar verir. Görüldüğü üzere TBK m. 60 hükmü ile zarar görenin birden fazla sorumluluk sebebine dayanabileceği durumlarda uygulanacak olan prensipler düzenlenmiştir. Bununla birlikte maddenin lafzı, yarışma sorununa bir çözüm getirmedeği gibi daha fazla sorunun ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bu kapsamda, özellikle, mehz İsviçre Borçlar Kanunu Ön Tasarısı'nın 53'üncü maddesinde yer almamakla birlikte TBK m. 60 hükmüne eklenen “zarar gören aksini istemiş olmadıkça” ifadesi doktrinde ileri sürülen eleştirilerin odak noktasını teşkil etmektedir. Çalışmamızda medenî usûl hukuku açısından sorumluluk sebeplerinin yarışmasını düzenleyen TBK m. 60 hükmünü değerlendirmeyi amaçlamaktayız.

Keywords

*The Competition of
Reasons,
Article 60 of the TCO,
Commitment by
Demand,
Iura Novit Curia,
Plurality of Liability
Reasons.*

Abstract

In the ordinary course of life, it is possible for a person to be held responsible for the same damaging event for different legal reasons. The fact that the reasons for responsibility are more than one, that is, the issue of “competition”, is an institution that has been discussed in the doctrine for a long time and developed with decisions. The competition issue, which is clearly regulated in Article 60 of the Turkish Code of Obligations numbered 6098, which entered into force on 01.07.2012, has become a part of Turkish positive law. Pursuant to the regulation stipulated in Article 60 of the TCO, in the event that more than one legal rule is applied at the same time in a case, the judge will decide according to the reason for the responsibility that provides the best remedy, unless the injured person has explicitly requested otherwise. As can be seen, the principle to be followed in cases where the injured person can be based on more than one liability reason are regulated with the Article 60 of the TCO. However, due to the arrangement of the article, it does not provide a solution to the competition problem and causes more problems. In this context, the phrase “unless the injured party has requested the contrary” added to the Article 60 of the TCO, although it is not included in Article 53 of the Preliminary Draft of the Swiss Code of Obligations, constitutes the focal point of the criticisms brought in the doctrine. This expression, which the legislator added to the text of the article, raises many problems in terms of civil procedure law. For this reason, in our study, we aim to evaluate the Article 60 of TCO, which regulates the competition of liability reasons in terms of civil procedure law.

^(*) Araştırma Makalesi.
Hakem denetiminden geçmiştir.

Gönderim Tarihi: 16.05.2023, Kabul Tarihi: 09.07.2023.

GİRİŞ

6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu¹ (TBK) m. 60 uyarınca, bir davada birden fazla sorumluluk sebebinin aynı anda uygulanabileceği durumlarda hâkim, zarar gören aksini açıkça talep etmiş olmadıkça, en iyi giderim imkânını sağlayan sebebe göre karar verir². Sorumluluk sebeplerinin birden fazla olması, diğer bir ifadeyle “yarışma (*Konkurrenz*)”³ meselesini düzenleyen TBK m. 60 hükmü, mehz İsviçre Borçlar Kanunu’ndan⁴ (*Schweizer Obligationenrecht*–OR) farklılaşan hâliyle⁵, medenî usûl hukuku bakımından pek çok tartışmayı gündeme getirmektedir⁶. Bu kapsamda, özellikle, mehz İsviçre Borçlar Kanunu Ön Tasarısı’nın 53’üncü maddesinde yer almamakla birlikte, TBK m. 60 hükmüne eklenen “zarar gören aksini istemiş olmadıkça” ifadesi⁷ doktrinde getirilen eleştirilerin odak noktasını teşkil etmektedir⁸.

Kanun’da öngörülen hâliyle TBK m. 60 hükmü usûl hukuku bakımından, zarara uğrayan kimse- nin, istediği sorumluluk sebebine dayanıp dayanamayacağı ile farklı sorumluluk sebeplerini düzenleyen hükümlerin aynı zamanda uygulanıp uygulanamayacağı meseleleri bakımından sorun yaratmakta ve ortaya çıkan problemlerin giderilmesi ile bu hususta çözüm önerilerinin getirilmesini gerekli kılmaktadır⁹. Bu sebeple TBK m. 60 hükmünün doktrinde ve Yargıtay kararlarında ne şekilde yorumlanmasının gerektiği meselesinin ortaya koyulması önem arz etmektedir¹⁰.

Çalışmamızda TBK m. 60 hükmünün medenî usûl hukuku açısından değerlendirmeyi amaçlamaktayız. Bu amaç doğrultusunda, öncelikle, TBK m. 60 hükmünde düzenlenen sorumluluk sebeplerinin

¹ 04.02.2011 tarihli ve 27836 sayılı Resmî Gazete.

² YILMAZ, Ejder: *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, 1. Cilt*, 4. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021 (Şerh, C. 1), s. 1363; HATEMİ, Hüseyin / GÖKYAYLA, Emre: *Borçlar Hukuku Genel Bölüm*, 4. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2017, N. 34, s. 305; KILIÇOĞLU, M. Ahmet: *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 24. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2020, § 43, s. 570; ANTALYA, Gökhan: *Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt II (Haksız Fiilden Doğan Borç İlişkileri, Sebepsiz Zenginleşmeden Doğan Borç İlişkileri)*, 2. Baskı, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2018, § 46, s. 533; KARAN, Yeliz: “Haksız Fiil Sorumluluğu ile Sözleşmeden Doğan Sorumluluğun Karşılaştırılması”, *Prof. Dr. Mustafa Dural’a Armağan*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2013, s. 727.

³ Günümüze kadar sorumluluk sebeplerinin yarışması bahsi ile ilgili olarak pek çok görüş ileri sürülerek birbirinden farklı terimler kullanılmıştır. Bu terimlerden bazıları “sebeplerin birleşmesi”, “hakların yarışması”, “kanun hükümlerinin yarışması”, “hakların telâhuku” veya “talep dayanaklarının yarışması” şeklindedir. Farklı kavramlar ve tanımlar için bkz. SEROZAN, Rona: *Medeni Hukuk: Genel Bölüm, Kişiler Hukuku I*, 8. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2018 (Medeni Hukuk I), § 5, s. 177-178; KARACABEY, Ömer Faruk: “Hakların Yarışması”, *Ankara Barosu Dergisi*, 1980, Sayı 6, s. 666; GÜRSOY, Kemal Tahir: “Haksız Eylem (Fiil)den Doğan Talep Hakkı ve Bu Hakkın Diğer Talep Haklarıyla Yarışması (Dava Hakkının Telahuku)”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1974, Cilt 31, Sayı 1-4, s. 171; TANDOĞAN, Haluk: *Türk Mes’uliyet Hukuku (Akit Dışı ve Akdi Mes’uliyet)*, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2010, s. 528; TUNÇOMAĞ, Kenan: *Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt I*, 6. Baskı, Sermet Matbaası, İstanbul, 1976, s. 107; TÜRK, Burak / YILMAZ, Çiğdem: “Türk Borçlar Kanunu’nun 60. Maddesi Kapsamında Sorumluluk Sebeplerinin Yarışması”, (Ed.) BAYSAL, Başak: *Sorumluluk Hukuku - Seminerler 2018*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 373. Belirtmek gerekir ki borçlar hukukunda bahsi geçen yarışma müessesesi ile ilgili olarak yaşanan tartışmalardan biri, bu kurumu karşılamak üzere ileri sürülen “hakların yarışması”, “talep normlarının yarışması”, “taleplerin gerçek yarışması”, “talep dayanaklarının yarışması”, “taleplerin yarışması”, “kanun hükümlerinin yarışması” gibi terimlerin kullanılması bakımından yaşanmaktadır. Bkz. ÇAĞA, Sema: *Sözleşmeden ve Haksız Fiilden Doğan Sorumlulukların Birleşmesi*, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1973, s. 17; BUZ, Vedat: “Aynı Şahsın Farklı Hukuki Sebeplerle Sorumluluğu: TBK m. 60 Üzerine Düşünceler”, *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi*, 2013, Cilt 29, Sayı 2, s. 19-57, s. 27; TÜRK / YILMAZ, s. 374. Oysaki bahsi geçen terimler kimi zaman farklı anlamları ifade edecek biçimde de kullanılmaktadır. Terminolojik farklılık konusundaki ayrıntılı açıklamalar için bkz. BUZ, s. 23-25.

⁴ Bundesgesetz vom 30. März 1911 betreffend die Ergänzung des Schweizerischen Zivilgesetzbuches (Fünfter Teil: Obligationenrecht).

⁵ İsviçre Borçlar Kanunu’nda sorumluluk sebeplerinin yarışması hakkında bir düzenleme bulunmamaktadır. Bkz. FURRER, Andreas / SCHNYDER, Anton K.: *Handkommentar zum Schweizer Privatrecht, Obligationenrecht Allgemeine Bestimmungen*, 3. Baskı, Schulthess Verlag, Zürich-Basel-Genf, 2016, s. 3 vd.; GAUCH, Peter / AEPLI, Viktor / STOCKLI, Hubert: *Präjudizienbuch zum OR Rechtsprechung des Bundesgerichts*, 5. Baskı, Schulthess Verlag, Zürich, 2002, s. 3 vd.; KOSTKIEWICZ, Jolanta Kren / NOBEL, Peter / SCHWANDER, Ivo / WOLF, Stephan: *OR Schweizerisches Obligationenrecht*, 2. Baskı, Orell Füssli Verlag, Zürich, 2009, s. 66 vd..

⁶ BUZ, s. 22 vd.; BAYSAL, Başak: *Haksız Fiil Hukuku BK m. 49-76*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2019, s. 596; TÜRK / YILMAZ, s. 398.

⁷ BUZ, s. 30.

⁸ TÜRK / YILMAZ, s. 398-399; KAYA, Asım: “6098 Sayılı Türk Borçlar Kanununa Göre Sorumluluk Sebeplerinin Yarışması”, *Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2016, Cilt 1, Sayı 2, s. 224.

⁹ NOMER, Haluk Nami: *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 18. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2021, § 5, N. 202, s. 457. Bilindiği üzere hukuki sebep, medenî usûl hukuku ve borçlar hukukunda farklı anlamlarda kullanılabilir. Diğer taraftan bakıldığında, TBK m. 60 hükmünde, “sorumluluk sebebi”nden söz ediliyor. Bahsi geçen kanun hükmünün ifadesinde hangisinin kastedildiği anlaşılamıyor. Bu durum ortaya çıkan problemlerden bir tanesi olarak ifade edilebilir.

¹⁰ BAYSAL, s. 598.

yarışması kavramı hakkında genel açıklamalara yer vereceğiz. Sonrasında sorumluluk sebeplerinin yarışmasını düzenleyen TBK m. 60 hükmünün medenî usûl hukuku açısından değerlendirilmesi yoluna gideceğiz. Bu doğrultuda TBK m. 60 hükmüne Türk kanun koyucu tarafından eklenen “zarar gören aksini istemiş olmadıkça” ifadesinin yerindeliğini yargılama hukukuna hâkim olan ilkeler kapsamında inceleyerek bu konuda doktrinde ileri sürülen eleştirileri ortaya koyacağız. Medenî usûl hukukuna hâkim olan ilkelerden “hâkimin hukuku resen uygulaması (*iura novit curia*) ilkesi¹¹ ile “taleple bağlılık ilkesi” çerçevesinde TBK m. 60 hükmüne getirilen eleştirilere ilişkin değerlendirmelerde bulunacağız. Çalışmamızın devamında ise dava dilekçesinin zorunlu unsurları kapsamında TBK m. 60 hükmünü ele alarak ilgili düzenlemenin Türk hukukunda avukatla temsil zorunluluğunun olmaması bakımından yarattığı sorunları ifade etme yoluna gideceğiz. Böylelikle medenî usûl hukuku açısından çeşitli yönlerden tartışılabileceğini ifade ettiğimiz TBK m. 60 hükmünün nasıl yorumlanması gerektiği konusunda çözüm önerileri getirmeye çalışacağız.

I. TBK M. 60 HÜKMÜNDE DÜZENLENEN SORUMLULUK SEBEPLERİNİN YARIŞMASI HAKKINDA GENEL BİLGİLER

A. Kavram

Kanun koyucu, TBK'nın 60'inci maddesinde sorumluluk sebeplerinin yarışmasını düzenlemektedir¹². Sorumluluk sebeplerinin yarışmasını düzenleyen 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu m. 60 hükmünün yürürlükten kaldırılan 818 sayılı eski Borçlar Kanunu'nda¹³ karşılığı bulunmamaktadır¹⁴. Zira mülga 818 sayılı Borçlar Kanunu'nda, sorumluların birden fazla olması hâli düzenlemiş olmasına rağmen¹⁵ (mülga BK m. 50-51), sorumluluk sebeplerinin birden fazla olması hâline -diğer bir ifadeyle, “yarışma” meselesine- ilişkin herhangi bir düzenleme getirilmiş değildir¹⁶.

6098 sayılı TBK m. 60'ta düzenlenen sorumluluk sebeplerinin yarışmasına dair hükmün esin kaynağı, Prof. Dr. Pierre Widmer ve Prof. Dr. Pierre Wessner tarafından hazırlanan İsviçre Borçlar Kanunu Tasarısı'nın 53'üncü maddesidir¹⁷. Bununla birlikte TBK m. 60 hükmünde, “zarar gören aksini istemiş olmadıkça” denilmek suretiyle Tasarı'nın 53. maddesinden sapılmıştır. Diğer bir deyişle İsviçre Borçlar Kanunu Tasarısı'nın 53'üncü maddesinde, TBK m. 60 hükmünde yer alan şekilde, “zarar gören aksini istemiş olmadıkça” ifadesine yer verilmiş değildir.

¹¹ MEIER, Isaak: *Iura Novit Curia: Die Verwirklichung dieses Grundsatzes im schweizerischen Zivilprozessrecht*, Schulthess Verlag, Zürich, 1975, s. 5 vd.; ALEXANDER, Cica: “The Principle of *Iura Novit Curia*”, *Young Scholars in International Arbitration: A Collection of Essays Prepared for the ICCA 2014 Congress*, 2014, s. 105 vd.; KUMMER, Max: *Grundriss des Zivilprozessrechts nach den Prozessordnungen des Kantons Bern und des Bundes*, 2. Baskı, Stämpfli Verlag, Bern, 1974, s. 65; RECHBERGER, Walter H. / SIMOTTA, Daphne-Arianer: *Grundriss des österreichischen Zivilprozessrechts, Erkenntnisverfahren, Kurzlehrbuch*, 6. Baskı, Manz Verlag, Wien, 2003, s. 340; FASCHING, Hans W., *Lehrbuch des österreichischen Zivilprozessrecht. Lehr- und Handbuch für Studium und Praxis*, 2. Baskı, Manz'sche Verlags und Universitätsbuchhandlung, Wien, 1990, s. 442-443; MUSIELAK, Hans-Joachim: *Grundkurs ZPO*, 7. Baskı, Verlag C.H. BECK, Berlin, 2003, s. 35; SCHILKEN, Eberhard, *Zivilprozessrecht*, 4. Baskı, Carl Heymanns Verlag, Köln, Berlin, Bonn, München, 2002, s. 184; BOLAYIR, Nur: *Medenî Usûl Hukuku'nda Hâkimin Hukuku Re'sen Uygulaması İlkesi*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2019, s. 13 vd.; AKİL, Cenk: “Hâkimin Hukuku Kendiliğinden Uygulaması İlkesi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2008, Cilt 57, Sayı 3, s. 2 vd.

¹² DEYNEKLİ, Adnan: “Türk Borçlar Kanunu'nda Yer Alan Önemli Usul Hükümleri”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2011, Cilt 2, Sayı 2, s. 71.

¹³ 29.04.1926 tarihli ve 359 sayılı Resmî Gazete.

¹⁴ TUNCER KAZANCI, İdil: *Medenî Usûl Hukukunda Yarışan Haklara Dayanan (Mütelâhik) Davalar*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2023, s. 34; KILIÇOĞLU, § 43, s. 566; BAYSAL, s. 596; AKINCI, Şahin: *Borçlar Hukuku Bilgisi Genel Hükümler*, 11. Baskı, Sayram Yayınları, Konya, 2019, s. 187; UYGUR, Turgut: *6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu Şerhi*, Cilt - I, Madde 1-236, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2012, s. 481; AYAN, Mehmet: *Borçlar Hukuku, Genel Hükümler*, 12. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2020 (Borçlar Hukuku), § 28, s. 285; DEYNEKLİ, s. 71; KARAN, s. 727.

¹⁵ Bkz. DESCHENAUX, Henri / TERCIER, Pierre: *Sorumluluk Hukuku*, (Çev.) ÖZDEMİR, Salim, Kadioğlu Matbaası, Ankara, 1983, s. 235 vd.; VON TUHR, Andreas: *Borçlar Hukukunun Umumi Kısmı Cilt: 1-2*, (Çev.) EDEGE, Cevat, Olgaç Matbaası, İstanbul, 1983, § 89, s. 777; AKINTÜRK, Turgut: *Müteselsil Borçluluk*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1971, s. 2 vd.; KAPANCI, Kadir Berk: *Birlikte Borçlulukta Borçlular Arası İlişkiler*, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2014, § 1, s. 33.

¹⁶ BUZ, s. 22; OĞUZMAN, M. Kemal / ÖZ, M. Turgut: *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Cilt II, 15. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2020, N. 827, s. 295.

¹⁷ Bu konuda ayrıntılı açıklamalar için bkz. BUZ, s. 42 vd.; BAYSAL, s. 596.

TBK m. 60 hükmünün doğru bir şekilde incelenerek değerlendirilebilmesi için kendisine kaynaklık eden İsviçre Borçlar Kanunu Tasarısı'nda öngörülen 53. madde hükmünün ilgili Kanun'daki yeri ve anlamının doğru bir şekilde tespit edilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda, belirtmek gerekir ki, TBK m. 60 hükmünün mehzasını teşkil eden İsviçre Borçlar Kanunu Tasarısı'nda yer alan 53. maddede ifade edilen bu düzenleme, Tasarı içinde anlamlı bir madde idi. Bunun en önemli sebebi, Tasarı'da dürüstlük kuralının bir genel koruma normu şeklinde öngörülmüş olmasıydı¹⁸. Bahsi geçen Tasarı'da, dürüstlük kuralına aykırı olarak nitelendirilebilecek her davranış aynı zamanda hukuka aykırı olarak da kabul edilebilmekteydi. Bu yüzden de bu tür davranışların hepsi kendilerinin tabi oldukları sorumluluk rejiminden başka haksız fiil sorumluluğunu da doğurabilecekti. Bununla birlikte İsviçre Borçlar Kanunu Tasarısı diğer farklı gerekçelerle birlikte haksız fiil sorumluluğunun alanını fazlaca genişlettiği için kanunlaşmamıştır.

Türk hukukunda ise kanun koyucu, 01.07.2012 tarihinde yürürlüğe giren 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu ile sorumluluk sebeplerinin yarışması meselesini ilk kez düzenlemiştir¹⁹. Bu doğrultuda 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun 60'ncü maddesi ile Kanun'a, "Bir kişinin sorumluluğu birden çok sebebe dayanabiliyorsa hâkim, zarar gören aksini istemiş olmadıkça veya kanunda aksi öngörülmedikçe, zarar görene en iyi giderim imkânı sağlayan sorumluluk sebebine göre karar verir." şeklinde bir düzenleme getirilmiştir. Görüldüğü üzere birden fazla sorumluluk sebebinin aynı somut olay bakımından birbirleriyle yarışmasının mümkün olduğu açıkça hükme bağlanmıştır²⁰.

Türk Borçlar Kanunu'nun 60'ncü maddesinde öngörülen "sorumluluk sebeplerinin yarışması" ile bahsedilen husus, aynı zararı meydana getiren birden fazla sebebin söz konusu olması durumunda, zarar görenin bu sebeplerden herhangi birine dayanarak zararının tazmin edilmesini talep edebilmesidir²¹. Bu kapsamda hâkim, somut olaya göre zarar görenin lehine olan hukuk kuralını uygulayabilecektir²².

Hayatın olağan akışında, meydana gelen zararlı sonucu birden fazla sorumluluk sebebinin ortaya çıkarması söz konusu olabilecektir²³. Böyle bir durumda kuşkusuz ve tartışmasız olan bir husus, zarar görenin çifte tazminat isteyemeyeceğidir²⁴. Bu noktada doktrinde ileri sürülen bir görüşe göre haksız fiil sorumluluğu ile borca aykırılığın yarıştığı bir hâlde, haksız fiil sorumluluğu borca aykırılığa müraعات edilmesine engel olacaktır²⁵. Doktrinde ileri sürülen diğer bir görüşe göre ise borca aykırılığın

¹⁸ TUNCER KAZANCI, s. 261, dn. 657.

¹⁹ GÜMÜŞ, Mustafa Alper: *Borçlar Hukukunun Genel Hükümleri*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021, s. 580.

²⁰ BAYSAL, s. 596; VON TUHR, § 4, s. 39. Yargıtay, 1. HD, T. 10.03.2003, E. 2003/1833, K. 2003/2552: "... HUKM'nun 74, 75 ve 76 maddelerinde ifade edildiği üzere olayları bildirmek yanlara, hukuki nitelermeyi yapmak ve uyumsuzluğu çözüme ulaştıracak yasa hükmünü bulup uygulamak hâkime aittir. Ayrıca, bir davada dayanılan maddi olaylar için birkaç hukuki nedenin bir arada gösterilmesinde ilke olarak usul ve yasaya aykırı bir yön yoktur. Hukuki sebeplerden bir tanesinin öteki hukuki nedenin incelenmesine olanak veriri nitelikte bulunduğu sürece önem ve lüzum derecesine göre birden fazla hukuki sebep aynı davada inceleme ve araştırma konusu yapılabilir. Nitekim, yargısal uygulama bu yönde gelişmiş ve kararlılık kazanmıştır..." Bkz. YILMAZ, Şerh C. 1, s. 1364.

²¹ KILIÇOĞLU, § 43, s. 566. Diğer bir ifadeyle davacının dava dilekçesinde, ileri sürdüğü netice-i talebinin haklılığını yalnızca bir hukuki sebep yerine birden çok hukuki sebebe dayandırması durumunda, yarışma meselesi ve yarışan haklara dayalı dava söz konusu olmaktadır. Bkz. BOLAYIR, s. 283. Dikkat edilirse burada, isminden de anlaşılacağı üzere, birden çok hukuki sebep, asli talebi haklı çıkartmak için birbirleriyle yarışmaktadır. Bkz. ERCAN, İsmail: *Uygulamacılar İçin Medeni Usul Hukuku El Kitabı*, 4. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019, s. 423.

²² TÜRK / YILMAZ, s. 400; YAVUZ, Nihat: *6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu Şerhi, 1. Cilt, Madde 1-338*, 2. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2015 (Şerh), s. 499; ANTALYA, § 46, s. 533; YAVUZ, Nihat: *Açıklamalı- Yorumlu 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanununun Getirdiği Değişiklikler ve Yenilikler (Genel Hükümler - Özel Hükümler)*, 3. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2012 (Yenilikler), s. 126-127; YAVUZ, Nihat: *Borçlar Hukuku El Kitabı*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2018 (El Kitabı), s. 262; GÜNAY, Cevdet İlhan: *Türk Borçlar Kanunu Şerhi*, 2. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2015, s. 279; GÖKCAN, Hasan Tahsin: *Haksız Fiil Sorumluluğu ve Tazminat Hukuku*, 4. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2016, s. 141.

²³ EREN, Fikret: *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 24. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2019, N. 1702, s. 616; AKINCI, s. 186; TEKİNAY, Selahattin Sulhi / AKMAN, Sermet / BURCUOĞLU, Haluk / ALTOP, Atilla: *Tekinay Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 7. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1993, § 49, s. 569.

²⁴ SEROZAN, Rona, *İfa- İfa Engelleri - Haksız Zenginleşme (KOCAYUSUFPAŞAOĞLU / HATEMİ / SEROZAN / ARPACI: Borçlar Hukuku Genel Bölüm - Üçüncü Cilt)*, Gözden Geçirilmiş 7. Bası, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2016, § 23, N 2, s. 296; ANTALYA, § 46, N. 2785, s. 646.

²⁵ JÄGGI, Peter: "Zum Begriff der vertraglichen Schadenersatzforderung", *Festgabe für Wilhelm Schönenberger zum 70. Geburtstag*, Universitätsverlag, Freiburg, 1968, s. 181.

mevcut olduğu bir durumda haksız fiile ilişkin düzenlemelere gidilmesi mümkün olmayacaktır²⁶. Bununla birlikte doktrinde bizim de katıldığımız baskın görüşe göre meydana gelen zarar hem haksız fiil hem de borca aykırılık teşkil ediyorsa haksız fiilden kaynaklanan tazminat talebi ile borca aykırılıktan doğan tazminat talebinin birbirleriyle yarışması mümkün olacaktır²⁷. Ancak bunun için aynı zamanda ihlal edilen hakkın da mutlak bir hak olması gerekmektedir²⁸.

Şu hâlde haksız fiilin mevcudiyeti, sözleşmeden doğan borcun varlığını engelleyen bir hâl değildir²⁹. Bu sebeple, örneğin, bir kimsenin evine tamir için gelen bir ustanın aletlerini dikkatsizlikle ve ev sahibinin evine zarar verecek şekilde kullanması durumunda, ev sahibi tarafından gerek borcunu olması gerektiği gibi yerine getirmemesinden dolayı “borca aykırılıktan” gerekse de ev sahibinin evine zarar vermesinden dolayı “haksız fiilden” sorumlu tutulması söz konusu olabilir³⁰. Bir fiilin hem sözleşmeye aykırılık hem de haksız fiil teşkil ettiği hâllerde haksız fiilden doğan dava hakkının sözleşmeden doğan dava hakkı ile yarıştığı Yargıtay tarafından da kabul edilmektedir³¹.

Benzer şekilde haksız fiil sorumluluğu ile sözleşmeden doğan veya sebepsiz zenginleşmeden kaynaklanan sorumluluk sebepleri bir arada yarışabilir³². Ya da sorumluluk sebeplerinin hepsi haksız fiil sorumluluğunun kapsamına dâhil olmakla birlikte, birinin kusursuz sorumluluğa³³ diğerinin ise kusur sorumluluğuna tabi olması yahut kusursuz sorumluluğa dair iki farklı sorumluluk sebebinin var olması söz konusu olabilir³⁴. Mesela (A) ile hizmet ilişkisi bulunan şoför (B), (A)'ya ait motorlu aracı kullanırken (C)'ye zarar vermiş olursa zarar gören (C), (A)'yı 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu'nun³⁵ (KTK) 85'inci maddesi uyarınca motorlu araç işleten sıfatıyla sorumlu tutabilecektir³⁶. Bunun yanında

²⁶ VON TUHR, Andreas / ESCHER, Arnold: *Allgemeiner Teil des Schweizerischen Obligationenrechts, Zweiter Band*, 3. Baskı, Schulthess Verlag, Zürich, 1974, § 46, I, 2, s. 407.

²⁷ NOMER, § 5, N. 202, s. 457; OĞUZMAN / ÖZ, N. 820, s. 293; TERCIER, Pierre / PICHONNAZ, Pascal / DEVELİOĞLU, H. Murat: *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2016, § 24, N. 1202, s. 379; REİSOĞLU, Safa: *Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 23. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 390; AYAN, *Borçlar Hukuku*, § 28, s. 284; TANDOĞAN, s. 537; TEKİNAY / AKMAN / BURCUOĞLU / ALTOP, s. 981; GÜRSOY, s. 149; BGE 77 II 151; BGE 64 II 254.

²⁸ TUNCER KAZANCI, s. 489. Yukarıda da belirttiğimiz şekilde, bu hâl ancak ihlal edilen hakkın mutlak bir hak olması durumunda mümkündür. Zira hukuka aykırılık unsuru, borca aykırılık bakımından ancak mutlak bir hakkın ihlali hâlinde söz konusu olur. Bkz. TUNCER KAZANCI, s. 489.

²⁹ ACAR, Faruk: “Sorumluluk Sebeplerinin Çokluğu”, *Prof. Dr. İsmet Sungurbey'e Armağan, Borçlar Hukuku Genel Hükümler Konferansları III, Sebepsiz Zenginleşmeden Doğan Borç İlişkileri - Borç İlişkilerinde Özel Durumlar - Taraf Değişiklikleri - TBK Değerlendirmeleri ve İrdelemeleri, 26-27 Mayıs 2012*, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul, 2014, s. 38.

³⁰ NOMER, § 5, N. 202, s. 457.

³¹ Yargıtay, 11. HD, T. 18.04.2013, E. 2013/3189, K. 2013/7632: “... Bir fiilin hem sözleşmeye aykırılık hem de haksız fiil teşkil ettiği durumda sözleşmeden doğan dava hakkının haksız fiilden doğan dava hakkı ile yarıştığı (telahuk ettiği) kabul edilir. Bu itibarla, haksız fiil ve sözleşmeye aykırılık olarak nitelendirilebilecek somut olay tek bir talep doğurur, çünkü zarar görenin tek bir hakkı çiğnenmemiştir, diğer bir deyişle söz konusu somut olayın oluşturduğu talebin tarafları, edimi ve doğma nedeni aynıdır. Doğan talep de tek olduğuna göre taleplerin birleşmesinden söz edilemez. Buna karşılık somut olayda tek talep doğmasına rağmen çeşitli kanun hükümlerinin uygulanması gerektiğinden, taraflar arasında bağlayıcı bir sözleşme var ise sorun bu sözleşmeye ilişkin kaidelere göre sonuçlandırılır. Taraflar arasında bağlayıcı bir sözleşme yok ise sorun haksız fiile ilişkin kurallara göre çözümlenir. Ayrıca MK madde 2'deki dürüstlük kuralı gereğince asıl edim yükümine eklenen çeşitli yan edim yükümleri de sözleşmeye aykırılığın saptanmasında özellikle dikkate alınır. Genel zamanasını süresi BK madde 125'e göre 10 yıl olup, süre alacağın muaccel olmasıyla başlar. Haksız fiilden doğan giderim talepleri içinse özel zamanasını süresi öngörülmüştür. BK madde 60 uyarınca bu süre bir yıldır ve zarara uğrayanın zararı ve faili öğrenmesi tarihinden itibaren başlar. Aynı somut olayda her iki sorumluluk nedenine de dayanabilecek durumda olan zarar gören(in) sözleşmeye dayanan giderime ilişkin zamanasını süresi haksız fiile ilişkin olandan daha uzun olmakla, sözleşmeden doğan sorumluluğa dayanmak ve dolayısı ile daha uzun zamanasını süresinden yararlanmak mümkündür...”. Karar için bkz. *Yargıtay Kararları Dergisi*, 2018, Cilt 44, Sayı 5, s. 1067-069. Yargıtay tarafından verilen bir İBK kararında şu ifadeler yer verilmiştir: “Hakların telahukunun söz konusu olabilmesi için de aynı isteğin kanundaki iki farklı hükme göre de haklı görülmesi şarttır”. Bkz. Yargıtay, İBK, T. 04.06.1958, E. 1958/15, K. 1958/6. Aynı karar için bkz. DOĞAN, Emsalgül: “TBK m. 60'ın “Iura Novit Curia” İlkesi Bakımından Değerlendirilmesi”, *Adalet Dergisi*, 2023/1, Sayı 70, s. 305.

³² KAYAR, İsmail: *6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu'na Göre Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, Özel Borç İlişkileri*, 11. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019, s. 120; KILIÇOĞLU, § 43, s. 567; ACAR, s. 38. Belirtmek gerekir ki zararın meydana gelmesi bakımından sözleşmeden, haksız fiilden ya da sebepsiz zenginleşmeden doğan hakların yarışmasından başka, bahsi geçen bu üç borç kaynağının herhangi birisinin kendi içinde aynı şartları meydana gelen farklı sebeplerinin yarışması da mümkündür. Bkz. KILIÇOĞLU, § 43, s. 567.

³³ Kanunla özel olarak düzenlenmiş kusursuz sorumluluk hâllerinde borca aykırılık ile yarışmanın söz konusu olamayacağı ileri sürülmüştür. Bkz. DESCHENAUX / TERCIER, s. 271. Bununla birlikte doktrinde bu hâllerde de yarışma meselesinin gündeme geleceği ifade edilebilmektedir. Bkz. ANTALYA, § 46, s. 533.

³⁴ OĞUZMAN / ÖZ, N. 823, s. 293.

³⁵ 18.10.1983 tarihli ve 18195 sayılı Resmî Gazete.

³⁶ TUNCER KAZANCI, s. 174.

(A), (C) tarafından Türk Borçlar Kanunu'nun 66'ncı maddesi gereğince adam çalıştıranın sorumluluğundan da dava edilebilecektir³⁷. Zira böyle bir durumda, çoğunlukla, hizmet ilişkisinde bulunan şoförü çalıştıran firmanın adam çalıştıran sıfatıyla sorumluluğunun da şartları meydana gelmiş olacaktır³⁸. Bu durumda ortaya çıkan zararlı sonuç, birden fazla sorumluluk sebebine dayanmaktadır³⁹.

İşte 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun 60'inci maddesinde, bahsi geçen sorumluluk sebeplerinin yarışması bakımından uyulacak olan prensipler düzenlenmektedir⁴⁰. Diğer bir ifadeyle TBK m. 60 hükmüyle, zarar görenin birden fazla sorumluluk sebebine dayanmasının mümkün olduğu durumlar açıklanmaya çalışılmaktadır⁴¹.

TBK m. 60 uyarınca yarışan sebeplere dayanan sorumluluk davasından söz edebilmek için birtakım şartların bulunması gerekmektedir. Bu şartlar; “birden fazla sorumluluk sebebinin bulunması”, “zarar gören kişinin tazminat istemini birden fazla sebebe dayandırması”, “kanunda aksinin öngörülmemiş olması” şeklindedir⁴². Sorumluluk sebeplerinin yarışmasına ilişkin olarak Kanun'da öngörülen bu şartların bulunması durumunda, TBK m. 60'ta ifade edilen sonuçlar meydana gelecektir⁴³. Buna göre birden fazla sebep sorumluluk hukuku alanında yarışıyorlarsa Türk Borçlar Kanunu m. 60 hükmü, zarar gören aksini istemiş olmadıkça ya da kanunda aksi öngörülmedikçe hâkimin zarar görene en iyi tazminat imkânını sağlayan sorumluluk sebebine göre karar vereceğini ifade etmektedir⁴⁴. Diğer bir ifadeyle zararının tazmin edilmesini isteyen taraf, sorumluluk sebeplerinin yarışması durumunda, bu sebeplerden kendisi açısından en elverişli olanına dayanabilecektir⁴⁵. Bununla birlikte zarar gören, açacağı davayı kısmen sözleşmeye aykırılığa kısmen de haksız fiil sorumluluğuna dayandıramayacaktır⁴⁶.

Dikkat edilirse TBK m. 60'ta, sorumluluk sebeplerinin yarışması ihtimalinde, zarar görenin talebini, yarışan sebeplerden kendisi için hukuksal açıdan “en elverişli” olanına dayandırabileceği ifade edilmektedir⁴⁷. Bu noktada elverişli olmayan bir sorumluluk sebebe dayanılmasının mümkün olup olmadığı meselesinin üzerinde durulması gerekmektedir. *Kanaatimizce*, farklı sorumluluk sebeplerinin yarıştığı durumda, elinde delil olmadığı için haksız fiil sorumluluğuna dayanan kimse bakımından bu yönde bir tercihte bulunulmasının önünde herhangi bir engelin olmaması gerekmektedir. Bu noktada birden fazla sorumluluk sebebinin yarıştığı ihtimalde, zararının giderilmesini isteyen taraf bakımından en elverişli imkânın ne olduğu hususunun değerlendirilmesi bakımından somut olayın özelliklerinin göz önünde bulundurulması önem arz edecektir.

³⁷ KILIÇOĞLU, § 43, s. 566. Bahsi geçen örnekte motorlu taşıtı kullanan şoför (B)'nin, (A)'nin hizmet ilişkisi kurduğu çalışını değil de oğlu olması durumunda, (A)'nin, 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu m. 85 uyarınca motorlu araç işleten sıfatıyla ya da Türk Medeni Kanunu'nun (TMK) 369'uncu maddesi uyarınca sorumluluğuna gidilebilecektir. Bkz. KILIÇOĞLU, § 43, s. 566.

³⁸ OFTINGER, Karl / STARK, Emil W.: *Schweizerisches Haftpflichtrecht- Band I: Allgemeiner Teil*, 5. Baskı, Schulthess Verlag, Zürich, 1995, § 13, N. 2.

³⁹ EREN, N. 1702, s. 616.

⁴⁰ İYİLİKLİ, Ahmet Cahit: “Hakların Yarışması Bağlamında Doğru Hükmün Yetersiz Gereğe Feda Edilmesi”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 2021, Cilt 12, Sayı 48, s. 253. Sebeplerin çokluğu bahsinde, birbirinden farklı ihtimaller değerlendirilebilecektir. Bu ihtimaller; “ortak illiyet”, “yarışan illiyet” ve “seçimlik illiyet” hâlleri şeklindedir Bkz. EREN, N. 1704, s. 616. Bununla birlikte bahsi geçen mevzular inceleme konumuzun sınırlarını fazlasıyla aşacağından burada ele alınmayacaktır.

⁴¹ BAYSAL, s. 596.

⁴² KILIÇOĞLU, § 43, s. 569-570.

⁴³ KILIÇOĞLU, § 43, s. 570.

⁴⁴ HATEMİ / GÖKYAYLA, N. 34, s. 305; KILIÇOĞLU, § 43, s. 570; YILMAZ, *Şerh, C. 1*, s. 1363; YAVUZ, *Şerh*, s. 499; ANTALYA, § 46, s. 533; KAYAR, s. 120; YAVUZ, *Yenilikler*, s. 126-127; YAVUZ, *El Kitabı*, s. 262; GÜNAY, s. 279; GÖKCAN, s. 141; DEYNEKLİ, s. 72; KARAKILIÇ, Hasan: *Borçlar Hukuku Genel Hükümler Ders Notları*, 2. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 168; ÖZ, M. Turgut, *Yeni Borçlar Kanununun Getirdiği Başlıca Değişiklikler ve Yenilikler*, 3. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2012, s. 11; BÜTÜN YILMAZ, Derya Gülsüm: *Mütelhik Hakların Yarıştığı Dava*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2017, s. 133.

⁴⁵ KILIÇOĞLU, § 43, s. 567.

⁴⁶ REİSOĞLU, s. 390.

⁴⁷ KILIÇOĞLU, § 43, s. 567.

B. TBK m. 60 Hükümünde Öngörülen “En İyi Giderim Sağlama” İmkânı

TBK m. 60 hükmünde öngörülen “en iyi giderim sağlama” imkânı kriteri ile kastedilenin ne olduğu hususunun ortaya koyulması gerekmektedir⁴⁸. Zira ilgili hükmün gerekçesinde en iyi giderim sağlama imkânı ile hangi hususun kastedildiği ifade edilmemiştir⁴⁹.

TBK m. 60'ta kastedilen en iyi giderim sağlama imkânı, talebi en üst seviyede karşılayacak olan sorumluluk sebebi anlamında değildir⁵⁰. En iyi giderim sağlama imkânı, daha ziyade, sorumsuzluk anlaşmalarının geçerliliği, ispat yükünün dağıtılması, zamanaşımı gibi mevzularda, hâkim tarafından zarar görenin yararına olan sorumluluk sebebine dayanılması şeklinde anlaşılmalıdır⁵¹.

Yardımcı kişinin fiilinden sorumluluk (TBK m. 115-116), zamanaşımı süreleri (TBK m. 146-147) ile sözleşmeye aykırılık sebebiyle kusuru ispat yükü⁵² (TBK m. 112) gibi hâllerde sözleşmeden doğan borçlar bakımından haksız fiilden doğan borçlara nazaran alacaklı için daha elverişli hükümler mevcuttur⁵³. Doktrinde⁵⁴ ve Yargıtay kararlarında⁵⁵ da böyle bir durumda, 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun sözleşmelere ilişkin hükümlerinin uygulanmasının zarar görenin daha lehine olduğu ifade edilmektedir⁵⁶. Nitekim Yargıtay'ın T. 4.6.1958, E. 1958/15, 1958/6 sayılı İçtihadı Birleştirme Kararı'nda da “... *Bir hadisede yasanın iki kuralının dahi tatbiki mümkün bulunan hallere*” hukuk dilinde “*hakların telahuku*” denilmektedir. (...) *Hak sahibinin, malı elinde bulundurandan kiralari istediği zaman, MY'nin 995. maddesinde ve BY'nin 414. maddesine dayanmış olması mümkün olduğu gibi herhangi bir yasal sebep göstermemiş olması da mümkün. HYUY'nun 33, 26, 25, 31 (74-75-76) madde hükümleri karşılaştırılınca yargıç bir davada sadece tarafların ileri sürdükleri maddi vakıalar ve netice-i taleplerle bağlı olup, dayandıkları yasa kurallarıyla ve onların hukuki tavsifleriyle bağlı olmadığı*

⁴⁸ Zira doktrinde, TBK m. 60'ta öngörülen “en iyi giderim sağlama” ile görevli hâkimin bunu nasıl gerçekleştireceği yeterince açık bir şekilde ifade edilmediği ileri sürülerek eleştirilmektedir. Bu konudaki eleştiriler için bkz. KOÇHİSARLI, Cengiz / ERİŞGİN, Özlem: “Yeni Türk Borçlar Kanunu Tasarısı'nda ‘Haksız Filler’”, *Prof. Dr. Rona Serozan'a Armağan, Cilt II*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 1256.

⁴⁹ TUNCER KAZANCI, s. 251. TBK m. 60 hükmünün madde gerekçesinde şu hususlar ifade edilmiştir: “*Maddede, öğreti ve uygulamadaki çağdaş gelişmeler göz önünde tutularak, bir kişinin sorumluluğunun birden çok hukuki sebebe dayandırılabilmesi durumunda, hâkimin, kanunda aksine bir hüküm yoksa, zarar görene en iyi giderim olanağı sağlayan sorumluluk sebebine göre karar vermesi öngörülmektedir*”.

⁵⁰ HATEMİ / GÖKYAYLA, N. 34, s. 305; YAVUZ, Şerh, s. 499; DEYNEKLİ, s. 72.

⁵¹ DEYNEKLİ, s. 72.-73; HATEMİ / GÖKYAYLA, N. 34, s. 305. Doktrinde *Hatemi / Gökyayla*, TBK m. 60'ta öngörülen kuralın getirilmesine belki de gerek olmadığı görülmektedir. Bu görüşteki yazarlar gerekçe olarak, usûl hukukuna göre esasen hâkimin hukuki sebebi resen göz önünde tutacağını belirtmektedir ve böyle bir durumda, olguların dosyaya tam olarak sunulması hâlinde, hâkimin zarar görenin yararına olan hukuki sebebi de göz önünde bulunduracağını ifade etmektedir. Bkz. HATEMİ / GÖKYAYLA, N. 34, s. 305.

⁵² TBK m. 112 hükmün “*Borç hiç veya gereği gibi ifa edilmezse borçlu, kendisine hiçbir kusurun yüklenemeyeceğini ispat etmedikçe, alacaklının bundan doğan zararını gidermekle yükümlüdür*” şeklinde bir düzenleme getirilmektedir. Dikkat edilirse TBK m. 112'de davacının lehine bir karine öngörülmüştür. Diğer taraftan davalı olan kimse, kusurlu olmadığını ispat ederek karine sonucunun ortaya çıkmasına engel olabilir.

⁵³ KILIÇOĞLU, § 43, s. 567; NOMER, § 5, N. 202.2-202.5, s. 458; AYAN, *Borçlar Hukuku*, § 28, s. 285; REİSOĞLU, s. 390-391. Ayrıca bkz. YILMAZ, Yasemin: “Sözleşmeden Doğan Sorumluluk ile Haksız Fiil Sorumluluğunun Karşılaştırılması”, *Prof. Dr. Necla Giriitli-oğlu'na Armağan, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2020 (Sözleşmeden Doğan)*, s. 613 vd.; BÜTÜN YILMAZ, s. 134.

⁵⁴ VON TUHR / ESCHER, § 68, s. 108; BUCHER, Eugen: *Schweizerisches Obligationenrecht (Allgemeiner Teil ohne Deliktsrecht)*, 2. Baskı, Schulthess Verlag, Zürich, 1988, s. 337; KILIÇOĞLU, § 43, s. 567; NOMER, § 5, N. 202.2-202.5, s. 458; AYAN, *Borçlar Hukuku*, § 28, s. 285; REİSOĞLU, s. 390-391; YILMAZ, *Sözleşmeden Doğan*, s. 613 vd.; EREN, Fikret / DÖNMEZ, Ünsal: *Eren Borçlar Hukuku Şerhi, Cilt II m. 49-82*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2022, N. 4, s. 1408; TEKİNAY / AKMAN / BURCUOĞLU / ALTOP, s. 982; TANDOĞAN, s. 532 vd.

⁵⁵ Yargıtay, HGK, T. 16.06.2010, E. 2010/13-232, K. 2010/316: “... *O halde hakların yarışması halinde, davacı zarar görenin bir akdi ilişkiye dayanmasında kendisi yönünden yarar bulunduğu gibi; yarışan iki haktan daha düşük hukuki değer karşısında üstün hukuki değere üstünlük verilmesi gerektiği kuşkusuzdur ... O halde, sözleşmeden kaynaklanan uyumsuzluğun; haksız fiil kurallarına göre değil, sözleşme hukuku çerçevesinde çözümlenmesi gerektiği kuşkusuzdur [...]*” (www.kazanci.com.tr, ET: 29.06.2023). İstanbul BAM, 12. HD, T. 9.6.2020, E. 2018/1644, K. 202/572 “[...] *Taşıma sözleşmesinde taşıyıcılar yönünden TBK 60. maddesi uyarınca hakların yarışması söz konusu olmadığı gibi, haksız fiilde davacı tarafından zararın tazmini için kusurun varlığı karine olarak kabul edilir ve zararın varlığı ortaya konması taşıyıcının sorumluluğuna gidilmesi için yeterli olacak olup, ispat koşulları daha ağır olan haksız fiil hükümlerinin sırf zamanaşımı süresinin taşıma sözleşmesinde öngörülen süreden daha uzun olması nedeniyle en iyi giderim imkanın sağlayan sorumluluk sebebi olarak da değerlendirilemez...*”. Bkz. EREN / DÖNMEZ, N. 4, s. 1408-1409.

⁵⁶ Doktrinde bu yönde görüşler için bkz. VON TUHR / ESCHER, § 68, s. 108; BUCHER, s. 337; KILIÇOĞLU, § 43, s. 567; NOMER, § 5, N. 202.2-202.5, s. 458; AYAN, *Borçlar Hukuku*, § 28, s. 285; REİSOĞLU, s. 390-391; YILMAZ, *Sözleşmeden Doğan*, s. 613 vd.; EREN / DÖNMEZ, N. 4, s. 1408; TEKİNAY / AKMAN / BURCUOĞLU / ALTOP, s. 982; TANDOĞAN, s. 532 vd.; BÜTÜN YILMAZ, s. 134.

ve yasaları resen tatbik ederek iddia ve müdafaadaki netice-i talepleri karara bağlamakla mükellef bulunduğu neticesine varılır. Burada söz konusu olan bir davada, hangi kurala dayandığını kesin olarak ve açıkça göstermemiş olduğu hallerde davacının zamanaşımı bakımından kendi aleyhine netice verecek olan yasaya dayanmak isteyeceğini haklı olarak farz edebileceğinden, davanın BY'nın 414. maddesine dayanan bir dava olarak kabulü yerinde olacaktır...⁵⁷” denilmek suretiyle davacının dayandığı kanun hükmünü açıkça belirtmediği durumlarda, lehine olan kuralın uygulanmasını istediğinin farz edilebileceği içtihat edilmiştir⁵⁸.

Zarar gören kimse tarafından dava dilekçesinde, herhangi bir sorumluluk sebebine dayanılmamış veya dilekçede birden fazla sebep ileri sürülmemişse hâkim, somut olaya uygulanacak ve aynı zamanda en iyi giderim imkânını sağlayacak olan sorumluluk sebebini tespit ederek hüküm verecektir⁵⁹. Bununla birlikte TBK m. 60 hükmünün uygulaması bakımından zarar görenin dilekçesinde bir sorumluluk sebebine dayanması durumunda, hâkimin dilekçede belirtilen bu sebebe göre hüküm tesis etmesinin gerektiği yönünde Yargıtay kararlarının⁶⁰ verildiği görülmektedir⁶¹.

II. MEDENÎ USÛL HUKUKU AÇISINDAN SORUMLULUK SEBEPLERİNİN YARIŞMASINI DÜZENLEYEN TBK M. 60 HÜKMÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ

A. Medenî Usûl Hukukunda Yer Alan Bazı İlkeler Çerçevesinde TBK m. 60'ta Öngörülen Sorumluluk Sebeplerinin Yarışması Hükümünün İncelenmesi

1. Genel Olarak

TBK m. 60 hükmünde öngörülen birden fazla sorumluluk sebeplerinin yarışması meselesi, maddede düzenlenen hâliyle⁶² medenî usûl hukukunun temel ilkeleri ile çelişen yönler barındırması nedeniyle eleştirilmektedir⁶³. Getirilen eleştirilerin önemli bir kısmı, maddenin mehazını teşkil eden İsviçre Borçlar Kanunu Ön Tasarısı'nın 53'üncü⁶⁴ maddesinde yer almayan⁶⁵, “zarar gören aksini istemiş ol-

⁵⁷ İNAL, Nihat: *Örnek Karar Dilekçelerle Açıklamalı Hukuk Yargılama Usulü Yasası*, Yeni Yasa, Ankara, 2012, s. 294.

⁵⁸ TUNCER KAZANCI, s. 249-250.

⁵⁹ TÜRK / YILMAZ, s. 400; YAVUZ, Şerh, s. 499; ANTALYA, § 46, s. 533; YAVUZ, *Yenilikler*, s. 126-127; YAVUZ, *El Kitabı*, s. 262; GÜNAY, s. 279; GÖKCAN, s. 141.

⁶⁰ Yargıtay, HGK, T. 21.2.2018, E. 2017/1001, K. 2018/245 (www.kazanci.com.tr, ET: 29.06.2023): “... Zarar verici olay (haksız fiil), aynı zamanda taraflar arasındaki sözleşme ilişkisine aykırı ise, zarar gören bu sözleşme ilişkisine dayanarak zararının tazminini isteyebileceği gibi, zararını haksız fiile dayanarak da isteyebilir. Bunlardan birisi ile zararını tazmin ettiren alacaklının, bunu yapmakla, dayanabileceği diğer hukuki sebebi tüketmiş olacağı izahattan varestedir ... Taraflar arasında kurulan abonelik ilişkisi, sözleşme niteliğinde olup, davacının bu sözleşme ilişkisine dayanarak zararının tazminini talep ettiği açıktır. O halde, sözleşmeden kaynaklanan uyumsuzluğun; haksız fiil kurallarına göre değil, sözleşme hukuku çerçevesinde çözümlenmesi ve zamanaşımı süre ve başlangıcının buna göre belirlenmesi gerektiği kuşkusuzdur...”

⁶¹ TÜRK / YILMAZ, s. 400-401.

⁶² BUZ, s. 50 vd.; KOÇ, Nevzat: “Türk Borçlar Kanununun Sözleşme Dışı Sorumluluk Hukukuna İlişkin Hükümlerinin Değerlendirilmesi”, *Yaşar Üniversitesi Dergisi*, 2013, Cilt 8, Prof. Dr. Aydın Zevkliler’e Armağan Özel Sayısı, Cilt II, s. 1688; BAYSAL, s. 597.

⁶³ BAYSAL, s. 597; BUZ, s. 51 vd.; TÜRK / YILMAZ, s. 398. TBK m. 60 hükmünde yer alan düzenlemenin medeni usûl hukukuna hâkim olan bazı ilkelerle kesiştiği hakkında bkz. TOSUN, Çağdaş: *Haksız Fiilden ve Sözleşmeden Doğan Sorumluluk Çerçevesinde Sebeplerin Yarışması (TBK m. 60)*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021, s. 118; TUNCER KAZANCI, s. 74 vd.; HANAĞASI, Emel: *Medenî Yargılama Hukukunda Silahların Eşitliği*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2016, s. 301.

⁶⁴ Kanun koyucu, Tasarı'nın 53'üncü maddesinde şu şekilde bir düzenleme getirmektedir: “Eğer bir kişinin aynı zarardan sorumluluğu farklı sorumluluk nedenlerine dayandırılıyorsa, kanunda hükümlerden bazılarının münhasır uygulanacağı açıkça belirtilmediği sürece, mahkeme, mağdur kişiye en uygun tazminat imkanını sağlayacak hükümleri uygular”. Bkz. BAYSAL, s. 597.

⁶⁵ Tasarı'nın 59. maddesi hükümetin teklif ettiği metinde şu şekilde kaleme alınmıştı: “Bir kişinin sorumluluğu, birden çok sebebe dayandırılıyorsa; hâkim, kanunda aksi öngörülmedikçe zarar görene en iyi giderim imkânı sağlayan sorumluluk sebebine göre karar verir”. Görüldüğü üzere Türk Borçlar Kanunu Tasarısı'nın 59'uncu maddesinde öngörülmesi olan düzenlemenin hükümetin teklif ettiği hâlinde “zarar gören aksini istemiş olmadıkça” şeklinde bir ifade yer almamaktaydı. Bununla birlikte Adalet Komisyonunca yapılan değişiklikle, zarar görenin ve haleflerinin tazminat hakkı ile yarışan sebepleri seçme üzerindeki tasarrufta bulunabilme imkânlarının olması gerektiği şeklindeki gerekçe ile “hâkim” ifadesinden sonra gelmek üzere, “zarara gören aksini istemiş olmadıkça veya” şeklinde bir ifadeye yer verildiği belirtilmektedir. Adalet Komisyonu Değişiklik Gerekçesi için bkz. HELVACI, İlhan: *Gerekçeli-Karşılaştırmalı-İçtihatlı-Notlu Yeni Türk Borçlar Kanunu ve Türk Borçlar Kanunu'nun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 162; AYAN, Serkan: *Türk Medenî Hukuk Mevzuatı Cilt I, 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu, (Türk Borçlar Kanunu, İsviçre Borçlar Kanunu, Madde Gerekçeleri)*, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2015, s. 117.

madıkça” ifadesiyle alakalıdır. Zira doktrinde kanun koyucunun hâkime zarar görenin aksini istemiş olmadıkça en iyi giderim imkânı sağlayan sorumluluk sebebine göre karar verebileceğini öngören bu düzenlemesi ile aslında getirilmek istenilen asıl hususun tam olarak ne olduğunun açık olmadığı ileri sürülmektedir⁶⁶. Ayrıca doktrinde, hükmün usûl hukukunda yer alan ilkeler ile çelişen yönlerinin var olduğu da ifade edilmektedir⁶⁷. Bu sebeple doktrinde TBK m. 60 hükmünde getirilen “*zarar gören aksini istemiş olmadıkça*” şeklindeki eklemenin yerindeliği haklı olarak eleştirilmektedir⁶⁸.

Türk hukuk doktrini ile paralel bir şekilde Yargıtay kararlarında da TBK m. 60 hükmüne eklenen “*zarar gören aksini istemiş olmadıkça*” ifadesinin yerindeliği medenî usûl hukukunda geçerli olan ilkeler kapsamında eleştirilmektedir. Bu noktada konu, “hâkim hukuku resen uygular (*iura novit curia*)” (HMK m. 33) ile “taleple bağlılık” (HMK m. 26) ilkeleri çerçevesinde ele alınmaktadır. Medenî usûl hukuku doktrininde, TBK m. 60 hükmünün getirdiği düzenlemenin silahların eşitliği ilkesi ve davalının savunma hakkı bakımından da sorunlu olduğu ileri sürülmektedir⁶⁹.

2. Hâkimin Hukuku Resen Uygulaması İlkesi (*Iura Novit Curia*) Çerçevesinde TBK m. 60 Hükmünün Eleştirisi

Devlet yargısının organları olarak mahkemeler, uyuşmazlığın çözümü için kendilerine müracaat edildiğinde somut olaya uygun ve doğru olan kanun hükmünü uygulamakla yükümlüdür⁷⁰. Hâkimin hukuku resen uygulaması ilkesine⁷¹ dayalı olarak her hâkim, taraflarca ileri sürülenlerle sınırlı olmak üzere, somut olaya uygulanacak olan hukuk normunu resen uygulamak durumundadır⁷². Bu kapsamda, hüküm verilebilmesi için tarafların arasındaki uyuşmazlığa uygulanacak olan soyut hukuk normunu tespit etmek tamamıyla hâkime aittir⁷³.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 33 hükmünde, “Hukukun Uygulanması” kenar başlığı altında “*Hâkim, Türk hukukunu resen uygular*” denilmek suretiyle bu ilke açıkça ifade edilmektedir (HMK m. 76)⁷⁴. Hâkimin hukuku resen uygulaması ilkesi gereğince hâkim, davaya uygulanacak olan kanun

⁶⁶ BUZ, s. 50.

⁶⁷ BUZ, s. 50; BAYSAL, s. 597; TOSUN, s. 120 vd. TBK m. 60 hükmünün yargılama ilkeleri ile ilişkisi hakkında ayrıntılı açıklamalar için bkz. TUNCER KAZANCI, s. 74 vd.

⁶⁸ BAYSAL, s. 597; BUZ, s. 50 vd.; KOÇ, s. 1688; TOSUN, s. 120 vd.

⁶⁹ TUNCER KAZANCI, s. 261; HANAĞASI, s. 301. Doktrinde *Hanağası*, davalının, davacının talep sonucunu dayandırdığı hukuki sebep üzerinden savunmasını yapacağını ifade ederek, davacının hukuki sebep bildirmemesi ya da yanlış hukuki sebep bildirmesinin davalının savunma hakkına doğrudan etki edeceğini ileri sürerek TBK m. 60 düzenlemesini eleştirmektedir. Bkz. HANAĞASI, s. 302-303. Nitekim, *Hanağası*'na göre TBK m. 60'ta öngörülen ve hâkimin taraflardan birinin daha lehine olan sonucun doğmasına sebebiyet verecek yaklaşımların, silahların eşitliği ilkesine aykırı olacağı şeklindedir. Bkz. HANAĞASI, s. 302-303.

⁷⁰ GENNA, Gian Sandro: “Lebenssachverhalt oder Rechtsanwendung? - Ein interdisziplinärer Streifzug durch das Prozessrecht zwischen Streitgegenstand und ‘iura novit curia’”, *Zeitschrift für juristische Weiterbildung und Praxis*, 2013, Cilt 26, Sayı 4, s. 144. HABSCHEID, Walter J.: *Schweizerisches Zivilprozess- und Gerichtsorganisationsrecht: Ein Lehrbuch seiner Grundlagen*, 1. Baskı, Helbing und Lichtenhahn Verlag, Basel-Frankfurt am Main, 1986, N. 726, s. 264. *Iura novit curia* ilkesi konusunda bir mahkeme kararı için bkz. HILTY, Reto M.: “Elektronische Presspiegel: iura novit curia? Kritische Anmerkungen zum Entscheid des Zivilgerichts Basel-Stadt vom 19. Juni 2002”, *Zeitschrift für Immaterialgüter-, Informations- und Wettbewerbsrecht*, 2003, s. 266 vd.

⁷¹ Hâkimin hukuku resen uygulaması ilkesi dünya üzerindeki hukuk sistemlerinde *iura novit curia* (mahkeme hukuku bilir) veya *da mihi factum dabo tibi ius* (vakiaları getir hukuku vereyim) tabirleriyle anılmaktadır. Bkz. ARISOY, A. Selman: “Medeni Yargılama Hukukunda Hâkimin Türk Hukukunu Resen Uygulamasının Temeli: Vakıalar, Vakıaların Önemi, Vakıaların Çeşitli Yönlerden Sınıflandırılması ve Vakıaların Tespiti”, *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 2019, Cilt 77, Sayı 1, s. 5.

⁷² BOHNET, François / DROESE, Lorenz: *Präjudizienbuch - Zivilprozessordnung ZPO*, 1. Baskı, Stämpfli Verlag / hep Verlag, Zurich, 2018, s. 127. *Iura novit curia* ilkesinin uygulama kapsamı hakkında ayrıca bkz. CAVALLINI, Cesara: “Why is the Iura Novit Curia Principle Not Applied Yet in English Laws?”, *Global Jurist*, 2017, Cilt 17, Sayı 3, s. 10.

⁷³ MEIER, s. 5 vd.; ANSAY, Sabri Şakir: *Hukuk Yargılama Usulleri*, 7. Baskı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1960, s. 149; KURU, Baki: *Medeni Usul Hukuku El Kitabı, Cilt 1*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2020 (El Kitabı C. 1), § 27, s. 589.

⁷⁴ İsviçre Federal Medeni Usul Kanunu'nun (SchwZPO) 57'nci maddesinde de mahkemeye ihtilaf konusuna uygulanacak olan hukuk normlarını resen belirleme görevi getirilmektedir. Bkz. HAUSHEER, Heinz / WALTER, Hans Peter (Hrsg.): *Berner Kommentar - Schweizerische Zivilprozessordnung, Band I: Art. 1-149 ZPO, Band II: Art. 150- 352 ZPO und Art. 400-406 ZPO*, Stämpfli Verlag, Bern, 2012 (Yazar, BK-ZPO), N. 4, s. 533; SPÜHLER, Karl (Hrsg.): *ZPO Schweizerische Zivilprozessordnung; Lugano-Übereinkommen (LugÜ II); Haager Übereinkommen (HZÜ, HBewÜZO)*, Liberis Verlag, Zürich, 2010, s. 44. İsviçre Federal Medeni Usul Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden önce de Kanton hukuk mahkemelerinin *iura novit curia* yani hâkimin hukuku resen uygulaması gerektiği ilkesi, birçok kanton hukuk usûlü muhakemeleri kanununda açıkça belirtilmiştir. Bkz. HURNI, BK-ZPO, N. 1, s. 533). *Iura novit curia* ilkesi ayrıca federal mahkeme içtihatlarına göre de kabul edilmekteydi (BGE 89 II 337 E. 2; BGE 107 II 119 E. 2a; BGE 109 II 262 E. 3d). Bkz. HURNI, BK-ZPO, N. 1, s. 533.

hükümlerini kendiliğinden araştırıp bulmakla yükümlüdür⁷⁵. Bu sebeple yargılamayı yürüten hâkim, taraflarca kendisine bildirilen hukuki sebeplerle bağlı değildir⁷⁶.

Iura novit curia ilkesi, hâkimin hukuk kurallarını bildiği anlamına gelmektedir⁷⁷. Dolayısıyla hâkim somut olaya uygulanacak olan soyut hukuk normunu, tarafların dava dilekçelerinde ileri sürdüklerinden bağımsız olarak belirleyecek ve olaya uygulayacaktır⁷⁸. *Iura novit curia* ilkesinin varlığı sebebiyle mahkeme, yargılamada ortaya çıkan hukuki sorunların cevaplanmasında ve dolayısıyla karar verme sürecinde uygulanabilir olan tüm hukuk normlarını tespit etmelidir⁷⁹.

Somut olaya uygulanacak olan hukuk normunun tespiti ve tayini bakımından taraflar, hâkime sadece yardımcı olabilir⁸⁰. Bununla birlikte dava konusu uyuşmazlıkta öne sürülen maddi vakıaların hukuki nitelendirmesini yaparak somut olaya uygulamak ise hâkimin görevidir⁸¹. Dolayısıyla uyuşmazlığı çözmekle görevli olan mahkeme, somut olaya uygulanacak olan hükümde aranan koşul vakıaların tarafların arasındaki olayda gerçekleşip gerçekleşmediğini araştıracaktır⁸². Hâkim tarafından yapılan bu incelemeye atılma (*subsumption*) faaliyeti denilmektedir⁸³. Davacının talebine uyan hukuk normunu araştırarak inceleme işi mahkemeye ait olup uyuşmazlığın taraflarını ilgilendirmemektedir⁸⁴. Davada dayanılan maddi vakıaların bildirilmesi uyuşmazlığın taraflarına, hukuki nitelendirmeyi yapmak ise hâkime ait bir görevdir⁸⁵. Hâkim, taraflarca ileri sürülen vakıaları, tüm dava malzemesini ve delilleri

⁷⁵ MEIER, § 1, s. 5; ALANGOYA, Yavuz: *Medeni Usul Hukukunda Vakıaların ve Delillerin Toplanmasına İlişkin İlkeler*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1979, s. 5; KURU, *El Kitabı C. 1*, § 27, s. 589; ANSAY, s. 149; PEKCANITEZ, Hakan / ATALAY, Oğuz / ÖZEKES, Muhammet: *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, 9. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2021, § 8, s. 187; BOLAYIR, s. 16 vd.

⁷⁶ ALANGOYA, Yavuz / YILDIRIM, Mehmet Kâmil / DEREN-YILDIRIM, Nevhis: *Medeni Usul Hukuku Esasları*, 8. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2011 (Esaslar), s. 227; ÜSTÜNDAĞ, Saim: *Medeni Yargılama Hukuku, Cilt I-II*, 7. Baskı, Nesil Matbaacılık, İstanbul, 2000 (Medeni Yargılama), s. 464; PEKCANITEZ, Hakan / ÖZEKES, Muhammet / AKKAN, Mine / TAŞ KORKMAZ, Hülya (Editör): *Pekcanitez Usul, Medeni Usul Hukuku, Cilt II*, 15. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2017, § 10, s. 1147; KURU, Baki / RAMAZAN, Arslan / YILMAZ, Ejder: *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, 24. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2013, s. 340; ARSLAN, Ramazan / YILMAZ, Ejder / TAŞPINAR-AYVAZ, Sema / HANAĞASI, Emel: *Medeni Usul Hukuku*, 7. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021, s. 167; KARSLI, Abdurrahim: *Medeni Muhakeme Hukuku*, 4. Baskı, Alternatif Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 269. Aynı zamanda, somut olaya uygulanacak olan hukuk normunu bularak uygulamak konusunda taraflara herhangi bir yükümlülük getirilemez. Bkz. ATALI, Murat / ERMENEK, İbrahim / ERDOĞAN, Ersin: *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, 4. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021, s. 133.

⁷⁷ SAENGER, Ingo (Hrsg.): *Zivilprozessordnung: ZPO (Familienverfahren, Gerichtsverfassung, Europäische Verfahrensrecht)*, Handkommentar, 9. Baskı, Nomos Verlag, Baden-Baden, 2021 (Yazar, HK-ZPO), § 293, Rn. 1; ALEXANDER, s. 105; WIEGAND, Wolfgang: “*Iura novit curia vs. ne ultra petita* - Die Anfechtbarkeit von Schiedsgerichts-urteilen im Lichte der jüngsten Rechtsprechung des Bundesgerichts, Sonderdurck aus Rechtsetzung und Rechtsdurchsetzung, Zivil- und schiedsverfahrensrechtliche Aspekte”, *Festschrift für Frans Kellerhals zum 65. Geburtstag*, Stämpfli Verlag, Bern, 2005, s. 127.

⁷⁸ BRUNNER, Alexander / GASSER, Dominik / SCHWANDER, Ivo (Hrsg.): *ZPO Schweizerische Zivilprozessordnung Kommentar Band 1: Art. 1-196*, 2. Baskı, Dike Verlag, Zürich-St. Gallen, 2016, N. 1, s. 431; ALANGOYA / YILDIRIM / DEREN-YILDIRIM, *Esaslar*, § 19, s. 227; ANSAY, s. 149; KURU, *El Kitabı C. 1*, § 27, s. 589; KARSLI, s. 269.

⁷⁹ HURNI, *BK-ZPO*, N. 5, s. 535.

⁸⁰ HABSCHEID, N. 726, s. 264; KURU, *El Kitabı C. 1*, § 27, s. 589; PEKCANITEZ, *Pekcanitez Usul*, § 10, s. 1147; ÜSTÜNDAĞ, *Medeni Yargılama*, s. 463; BÜTÜN YILMAZ, s. 104.

⁸¹ BAXTER, Lawrence G.: “Civil Litigation and Jura Novit Curia”, *South African Law Journal*, 1979, s. 533; ATALI / ERMENEK / ERDOĞAN, s. 1533; YAVAŞ, Murat: “Mehaz Kanun ile Türk Hukukunda ve Mukayeseli Hukukta Medeni Yargılamaya Hâkim Olan İlkeler ve Hâkimin Rolü”, *Prof. Dr. Yavuz Alangoya İçin Armağan*, Alkım Kitabevi, İstanbul, 2007, s. 315; MEMİŞ, Muhammed Şamil / YILMAZ, Çiğdem: “Hâkimin Hukuku Re’sen Uygulaması İlkesi Kapsamında Sebeplerin Yarışması Hükümünün Değerlendirilmesi”, (Ed.) BAYSAL, Başak: *Sorumluluk Hukuku - Seminerler 2018*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 353. Yargıtay, 11. HD, T. 15.6.1990, E. 1990/4306, K. 1990/4775: “... Davacı sigorta vekili, davada hukuki sebep olarak tehlike sorumluluğuna dayanmış ise de dava dilekçesinde dayanılan maddi olaylara göre, davanın hukuki sebebini belirlemek HYUY’nun 25, 31, 33 (75-76). maddeleri ile 4.6.1958 15-6 sayılı YB-GKK gereğince yargıca ait bir görev olmaktadır. Davacı açıklamaları ile kusursuz sorumluluk hallerinden tehlike sorumluluğuna dayanmış ise de olayın özelliği icabı bu sorumluluk esasının değil yeni kusursuz sorumluluk hallerinden birini teşkil eden ve BY’nin 52/2. maddesinde ifadesini bulan fedakarlığın denkleştirilmesi ilkesinin olaya uygulanması gerektiği kabul edilerek sonucuna göre bir karar verilmesi gerekirken yazılı şekilde davanın reddine karar verilmesi doğru görülmediğinden bozulmuştur...”. Bkz. İNAL, s. 297.

⁸² ALANGOYA / YILDIRIM / DEREN-YILDIRIM, *Esaslar*, § 19, s. 186; PEKCANITEZ / ATALAY / ÖZEKES, § 8, s. 187; POSTACIOĞLU / ALTAY, § 25, s. 408; ERDÖNMEZ, Güray, *Pekcanitez Usul Medeni Usul Hukuku*, (Editör) PEKCANITEZ, Hakan / ÖZEKES, Muhammet / AKKAN, Mine / TAŞ KORKMAZ, Hülya, Cilt I, 15. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2017, § 8, s. 795; TUNCER KEZANCI, s. 243.

⁸³ ERDÖNMEZ, *Pekcanitez Usul*, § 8, s. 795; PEKCANITEZ / ATALAY / ÖZEKES, § 8, s. 187; POSTACIOĞLU / ALTAY, § 25, s. 408; BÜTÜN YILMAZ, s. 104.

⁸⁴ PEKCANITEZ / ATALAY / ÖZEKES, § 8, s. 187.

⁸⁵ SUTTER-SOMM, Thomas / SEILER, Benedikt (Hrsg.): *Handkommentar zur Schweizerischen Zivilprozessordnung Art. 1-408 ZPO*, Schulthess Verlag, Zürich, 2021, N 1, s. 240; BOHNET / DROESE, s. 127. Yargıtay, HGK, T. 08.05.1991, E. 1991/14, K. 1991/244: “...

yorumlayarak somut olaya uygulanacak olan hukuk normunu tespit etmek (*da mihi factum dabo tibi ius*) durumundadır⁸⁶.

Hâkim, tarafların arasındaki uyuşmazlığa uygulanacak hukuki sebebin ne olduğunu tespit ederken dava dilekçelerinde yapılan nitelendirmelerle bağlı değildir⁸⁷. Bunlar, yalnızca, hâkimin somut olaya uygulanacak olan hukuk normunu tespit ederken göz önünde bulunduracağı hukuki bakış açılarıdır⁸⁸. Yargılamanın vazgeçilmez unsurlarından biri olan hâkimler, görevleri gereği, hukuk kurallarını en iyi şekilde bilecek ve tarafların arasındaki uyuşmazlığa uygulayacak olan kimselerdir⁸⁹.

Hukuki sebep kavramı, talep sonucuna ulaşmak amacıyla davacı tarafından dava dilekçesinde gösterilen vakıaların hangi kurala dayandığını, diğer bir ifadeyle uyuşmazlığa konu olan durumların hukuki nitelendirilmesinin yapılmasını ifade etmektedir⁹⁰. Tarafların dilekçelerinde hukuki sebep yanlış gösterilse veya hiç gösterilmese dahi hâkim, somut olaya uygulanacak olan hukuki sebebi bularak ona göre bir karar verecektir⁹¹. Hâkim, tarafların kendisine sunduğu maddi vakıaları sağlayan, onlara uygun düşen hukuki sebebi HMK m. 33 uyarınca değerlendirerek somut olaya uygulanacak olan hukuk normunu tespit edecek; böylelikle hükmünü dayandırdığı hukuk kuralları ile bunun sebeplerini gerekçesinde belirtecektir⁹². Medenî usûl hukukunun en temel ilkelerinden biri olan *iura novit curia*; diğer bir ifadeyle hâkimin hukuku resen uygulaması ilkesi (HMK m. 33) Yargıtay içtihatlarında da kabul edilmektedir⁹³.

Delillerin belirtilen doğrultuda değerlendirilerek sonucuna göre bir karar verilmesi gerekirken yazılı biçimde davanın reddi doğru değildir. Davada dayanılan maddi vakıaların bildirilmesi taraflara, hukuki nitelendirme ise yargıca aittir. Dava dilekçesinin içeriğinden davacının komşu bulunan ve tapusuz olan taraf taşınmazları arasındaki ev yolunun davalıca bahçe olarak çevrilmesi sonucu kapatıldığı iddiasıyla bu yolun açılmasını sağlamayı amaçladığı duraksanmayacak biçimde anlaşılmalıdır..." Bkz. İNAL, s. 298).

⁸⁶ GÜRSOY, s. 172; ERDÖNMEZ, *Pekcanitez Usul*, § 8, s. 795.

⁸⁷ HURNİ, *BK-ZPO*, N. 4, s. 534-535; ALANGOYA / YILDIRIM / DEREN-YILDIRIM, *Esaslar*, § 19, s. 227; KARSLI, s. 269; BERKİN, s. 95; BİLGE / ÖNEN, s. 295-296; KURU / ARSLAN / YILMAZ, s. 340; KURU / AYDIN, s. 591; KURU, *El Kitabı*, s. 336; KURU, *El Kitabı C. 1*, s. 589; YILMAZ, *Şerh C. 1*, s. 1300; PEKCANİTEZ / ATALAY / ÖZEKES § 8, 187; GÖRGÜN, Şanal L. / BÖRÜ, Levent / TORAMAN, Barış / KODAKOĞLU, Mehmet: *Medeni Usul Hukuku*, 8. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2019, s. 349; UMAR, s. 151. Yargıtay, HGK, T. 05.02.2014, E. 2013/19-201, K. 2014/58: "... Olayları ortaya koymak tarafların, uygulanacak kanun hükmünü bulmak, diğer bir anlatımla olayların ileri sürülmesi taraflara ait ise de, dava dilekçesini bir bütün olarak değerlendirerek, davayı nitelendirmek ve uygulanacak kanun maddesini belirlemek hakime aittir..." Bkz. KURU, *El Kitabı C. 1*, § 27, s. 589. Alman hukukunda da § 293 ZPO hükmünün ikinci cümlesinde mahkemenin uygulanacak hukuk kurallarını belirlemede tarafların ileri sürdüğü hususlarla sınırlı olmadığını; diğer bilgi kaynaklarını kullanmaya ve bu kullanım için gerekli olan hususları taraflardan talep etmeye yetkili olduğunu düzenlemektedir. Bkz. KINDL, Johann: "Ausländisches Recht vor deutschen Gericht", *Zeitschrift für Zivilprozeß*, 1998, Cilt 111, Sayı 2, s. 177.

⁸⁸ AKİL, Cenk: "Hâkimin Hukuku Kendiliğinden Uygulaması İlkesi", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2008, Cilt 57, Sayı 3, s. 2, dn. 1.

⁸⁹ MEMİŞ / YILMAZ, s. 353. Nitekim hâkimlik mesleğinin gerektirdiği genel ve hukuki bilgiyle çözümlenmesi mümkün olan konularda bilirkişiye müracaat edilemeyeceği (HMK m. 266; Bilirkişilik Kanunu m. 3/f. 3) şeklindeki düzenlemeden ile de bu husus teyit edilmektedir. Bkz. MEMİŞ / YILMAZ, s. 353-354.

⁹⁰ KURU / ARSLAN / YILMAZ, § 19, s. 282; BÜTÜN YILMAZ, s. 102.

⁹¹ HURNİ, *BK-ZPO*, N. 4, s. 534-535; ANSAY, s. 149; İYLİKLİ, Ahmet Cahit: "Hukuk Yargılamasında Dava Sebebi Üzerine Bir İnceleme", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2013, Sayı 106 (Dava Sebebi), s. 181; ULUKAPI, Ömer: *Medeni Usul Hukuku*, 3. Baskı, Mimoza Yayınları, Konya, 2015, s. 248. Yargıtay, HGK, T. 11.04.1990, E. 1990/1-152, K. 1990/236: "... HUYU'nun 33, 26, 25, 31 (74-75-76). Maddelerinden çıkan anlam ve sonuca göre yargıç, davacının bildiği maddi olay ve netice-i taleple bağlı ise de, cereyan eden maddi olayda hangi hukuki sebebe göre karar verileceği veya hangi hukuki sebebin nazara alınacağını tayin ve takdir etmek durumundadır. O kadar ki, hukuki sebep yanlış gösterilmiş veya hiç gösterilmemiş olsa bile mahkemece, uygun hukuki sebep bulunarak, ona göre bir karar verilecektir. Bu nedenle, davacıların, davada dayandıkları maddi olaylar için birkaç hukuki sebebi bir arada göstermelerinde, ilke olarak yasaya aykırı bir yön yoktur..." Bkz. İNAL, s. 296.

⁹² Yargıtay, 3. HD, T. 21.11.2005, E. 2005/10168, K. 2005/12132: "... Anılan ilke gereğince davanın (iddianın) ve savunmanın dayanağı olan vakıaların ve bunun delillerin taraflarca mahkemeye bildirilmesi gerekmektedir. Buna göre hâkim, incelemesinin taraflarca kendisine bildirilmiş olan dava malzemesi (vakıalara) üzerinde yapar. Hakim, tarafların kendisine sundukları maddi vakıaların hukuki niteliğini (hukuki sebeplerini) HUMK 76. maddesi hükmüne değerlendirerek hukuki esası bulup, hükmünü dayandırdığı hukuk kurallarını ve bunun nedenlerini gerekçede açıklar. Ancak bu şekilde yazılmış bir hükmün hukuka uygun olup olmadığı denetlenemez..." Bkz. YILMAZ, *Şerh C. 1*, s. 1365.

⁹³ Yargıtay, HGK, T. 29.04.2015, E. 2015/22-772, K. 2015/1280 (www.kazanci.com.tr, ET: 29.06.2023): "... İç hukuk düzenlemesi haline gelen bu sözleşmenin HMK m. 33. maddesi uyarınca uygulanması gerekir. Yargıtay'ın yukarıda belirtilen kararında açıkça belirtildiği gibi maddi olayları açıklamak taraflara, ileri sürülen olayları hukukten nitelenmek ve uygulanacak yasa hükümlerini tespit etmek ve uygulamak hâkime ait bir görevdir. Bir uyuşmazlıkta hakların yarışması kapsamında birden fazla hukuk kuralının uygulanması gerekir. Davacı davalı asıl işverenin taraf olduğu sendikaya üye işçileri ile birlikte çalışmaktadır. Muvazaa iddia etmesi, bu hükümden yararlandırılmayacağı anlamına gelmez. Hukuki nitelendirme hâkime aittir. Davacı toplu iş sözleşmesinden yararlandırılmadığı..." Yargıtay, HGK, T. 23.02.2000, E. 2000/4-103, K. 2000/124: "... Bir davada öne sürülen maddi olguları hukuksal açıdan nitelenmek ve de uygulanacak yasa maddesini arayıp bulmak, uygulamak doğrudan hâkimin görevidir..." Karar için bkz. Yargıtay Kararları Dergisi, 2000, Cilt 26, Sayı 8, s. 1173.

Iura novit curia ilkesi sadece pozitif hukuk kurallarını değil, aynı zamanda öğretisi ile örf ve âdet hukukunu da kapsamaktadır⁹⁴. Yine hâkimin hukuku resen uygulaması ilkesi bakımından kanun koyucu, usûl hukuku hükümleri ile maddi hukuk hükümleri arasında herhangi bir ayırım yapmamaktadır⁹⁵. Bu sebeple hâkim gerek maddi hukuk gerekse de usûl hukuku hükümlerini kendiliğinden uygulamakla yükümlüdür⁹⁶.

Ayrıca kimi durumda hâkim önüne gelen uyuşmazlığı çözümlerken tarafların milli hukuklarından başka yabancı bir hukukun da uygulanmasını göz önünde bulundurabilir⁹⁷. Böyle bir durumda 5718 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun'un⁹⁸ (MÖHUK) 2'nci maddesinde öngörülen düzenlemeye riayet edilecektir⁹⁹. Buna göre hâkim, Türk kanunlar ihtilafı kurallarını ve bu kurallar uyarınca yetkili olan yabancı hukuku kendiliğinden uygulayacaktır (MÖHUK m. 2/f. 1, c. 1). Hâkim, yetkili yabancı hukukun içeriğinin tespitinde uyuşmazlığın taraflarının yardımına müracaat edebilecektir¹⁰⁰. Ancak tüm araştırmalara rağmen yabancı hukukun somut olaya uygulanacak olan hükümleri tespit edilemezse uyuşmazlığın çözümü için Türk hukuku uygulanacaktır¹⁰¹.

Tarafların davada dayandıkları vakialara uygun olan hukuki sebeplerin hâkim tarafından kendiliğinden bulunarak uygulanmasının sonucu olarak davacının dava dilekçesinde herhangi bir hukuki sebep göstermemesi durumunda, dava dilekçesinin zorunlu unsurlarında bir eksiklik meydana gelmez¹⁰². Bu sebeple hâkim tarafından hukuki sebebe dava dilekçesinde yer verilmediği ileri sürülerek eksikliğin tamamlanması için kesin bir süre verilmez¹⁰³. Yargıtayın da bu yönde kararlar verdiği görülmektedir¹⁰⁴.

⁹⁴ THOMAS, Heinz / PUTZO, Hans: *Zivilprozeßordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz und den Einführungsgesetzen*, 18. Baskı, Verlag C.H. BECK, München, 1993, § 293, N. 1, s. 548; SPICKHOFF, Andreas: "Fremdes Recht vor inländischen Gerichten: Rechts- oder Tatfrage?", *Zeitschrift für Zivilprozeß*, 1999, Cilt 112, Sayı 3, s. 266; SAENGER, *HK-ZPO*, § 293, Rn. 2. Bkz. BGH DB 77, 863. Ancak ticari örf ve adetin bu kapsamda olmadığı hakkında bkz. SAENGER, *HK-ZPO*, § 293, Rn. 4.

⁹⁵ SPÜHLER, Karl / TENCHIO, Luca / INFANGER, Dominik (Hrsg.): *Basler Kommentar Schweizerische Zivilprozessordnung: ZPO*, 3. Baskı, Helbing Lichtenhahn Verlag, Basel, 2017 (Yazar, BSK-ZPO), N. 1, s. 359; GEHRI, Myriam A. / JENT-SØRENSEN, Ingrid / SARBACH, Martin (Hrsg.): *Kommentar ZPO - Schweizerische Zivilprozessordnung*, 2. Baskı, Orell Füssli Verlag, Zürich, 2015 (Yazar, OFK-ZPO), N. 1, s. 158; STAEHELIN, Adrian / STAEHELIN, Daniel / GROLIMUND, Pascal: *Zivilprozessrecht*, 2. Baskı, Schulthess Verlag, Zürich, 2013, § 10, Rz. 8; GULDENER, Max: *Schweizerisches Zivilprozessrecht*, 3. Baskı, Schulthess Verlag, Zürich, 1979, s. 155.

⁹⁶ SARBACH, *OFK-ZPO*, N. 1, s. 158; GEHRI, *BSK-ZPO*, Art. 57, N. 1, s. 359; STAEHELIN / STAEHELIN / GROLIMUND, § 10, Rz. 8; GULDENER, s. 155; SAENGER, *HK-ZPO*, § 293, Rn. 2.

⁹⁷ VORWERK, Volkert / WOLF Christian (Hrsg.): *BeckOK ZPO*, 45. Edition, Stand: 01.07.2022, Verlag C.H. BECK, München, 2022 (Yazar, BeckOK ZPO), § 293, N. 2; HABSCHEID, N. 730, s. 265; SAENGER, *HK-ZPO*, § 293, Rn. 2. Alman milletlerarası özel hukuku, karar bağlanacak olaylara yabancı hukukun uygulanmasını emrederse mahkemeler kendilerini çoğu zaman üstesinden gelmeyecek zorluklarla karşı karşıya bulur. Bkz. KINDL, s. 177. Alman hukuku bakımından da yabancı hukuku belirleme usûlü ile ilgili olan § 293 ZPO özellikle önemlidir. Bkz. FASTERICH, Lorenz: "Revisibilität der Ermittlung ausländischen Rechts", *Zeitschrift für Zivilprozeß*, 1984, Cilt 97, Sayı 4, s. 423. § 293 ZPO, Alman uluslararası özel hukukunun uygun bir şekilde uygulanmasına yardımcı olma amacını kesinlikle göstermektedir. Bkz. SCHALL, Alexander, "Deutsches Case Law? - Anwendung englischen Rechts unter § 293 ZPO", *Zeitschrift für Zivilprozeß*, 2009, Cilt 122, Sayı 3, s. 320-321. Bu tür davalara ilgili olan § 293 ZPO'nun ilgili usûl düzenlemesi, başka bir eyalette geçerli olan kanunun yalnızca mahkeme tarafından bilinmediği sürece uygulanmasını emreder. Bkz. KINDL, s. 177. Bu kapsamda, yabancı hukukun uygulanması için *iura novit curia* ilkesi hakkında bkz. PACZOSKA KOTTMANN, Dorota: "Schiedsverfahren, Insolvenz und die verfängliche Qualifikation unter besonderer Berücksichtigung des polnischen Rechts", *Festschrift für Anton K. Schnyder zum 65. Geburtstag*, Schulthess Verlag, Zürich, 2018, s. 271 vd. İç hukukta geçerli olan ve bu madde kapsamında değerlendirilebilecek hukuk normları arasında usûlüne göre onaylanmış uluslararası anlaşmalar da dâhildir. Bkz. BACHER, *BeckOK ZPO*, § 293, N. 10.

⁹⁸ 12.12.2007 tarihli ve 26728 sayılı Resmî Gazete.

⁹⁹ ARSLAN / YILMAZ / TAŞPINAR-AYVAZ / HANAĞASI, s. 166.

¹⁰⁰ Alman hukukunda da aynı yönde bkz. ZÖLLER, Richard: *Zivilprozeßordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz und den Einführungsgesetzen, mit internationalem Zivilprozeßrecht, Kostenanmerkungen; Kommentar*, 22. Baskı, Otto Schmidt, Köln, 2001, § 293, N. 16, s. 761.

¹⁰¹ ARSLAN / YILMAZ / TAŞPINAR-AYVAZ / HANAĞASI, s. 166.

¹⁰² PEKCANITEZ / ATALAY / ÖZEKES, § 10, s. 239; PEKCANITEZ, *Pekcantez Usul*, § 10, s. 1146. Karş. ÖZEKES, Muhammet: "Dava Dilekçesinde Hukuki Sebep Bildirmek Zorunludur", *Haluk Konuralp Anısına Armağan, Cilt I*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2009, s. 748.

¹⁰³ PEKCANITEZ / ATALAY / ÖZEKES, § 10, s. 239; PEKCANITEZ, *Pekcantez Usul*, § 10, s. 1146.

¹⁰⁴ Yargıtay, 8. HD, T. 25.03.2014, E. 2013/17040, K. 2014/5222 (www.lexpera.com.tr, ET: 29.06.2023): "... Kaldı ki, 01.10.2011 tarihinde yürürlüğe giren 6100 sayılı HMK'nun 119/1 maddesinde dava dilekçesinde bulunması gereken hususlar sayılmış, 119/2 maddesinde ise; 119/1'de sayılan bentlerden (a), (d), (e), (f), (g) bentleri dışına kalan hususlarda eksiklik bulunması halinde hakimin eksikliği tamamlanması için davacı tarafa bir haftalık kesin süre vereceği, bu süre içinde eksiklik tamamlanmadığı takdirde davanın açılmamış sayılacağına karar verileceği belirtilmiştir. HMK'nun 119/g bendindeki "dayanılan hukuki sebep" eksikliği, HMK'nun 119/2 maddesi kapsamındaki bentlerden olmadığı ve HMK'nun 33. maddesi gereğince Hâkim, Türk hukukunu resen uygulamayacağından davanın açılmamış sayılmasına karar verilmesi bu nedenlerle de doğru değildir...".

Tarafların belirledikleri hukuki sebeplerle bağlı olmayan hâkim, yargılamada sadece taraflarca ileri sürülen “maddi vakıalar” ve “talep sonucu” ile bağlı olacaktır¹⁰⁵. Netice olarak taraflar, somut olaya uygulanacak olan hukuk normunu hiç göstermeseler, yanlış gösterebilirler veya birden fazla hukuki sebep göstermiş olsalar dahi bu durum yargılamayı yürüten hâkim bakımından bağlayıcı olmayacaktır¹⁰⁶.

TBK m. 60 uyarınca birden fazla sorumluluk sebebinin yarışması durumunda, hâkimin en iyi tazmin imkânını sağlayan sebebe göre hüküm verebilmesi için zarar görenin bunun aksini istememesi gerekmektedir¹⁰⁷. Dikkat edilirse birden çok sebep sorumluluk alanında yarışıyorlarsa TBK m. 60 uyarınca “zarar görenin aksini istememiş olması” üzerine zarar görene en iyi giderim olanağı sağlayan sorumluluk sebebine göre karar vereceğini öngören TBK m. 60 hükmü, medenî usûl hukukunda 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 33'üncü maddesinde kabul edilen hâkimin hukuku resen uygulaması (*iura novit curia*) ilkesi ile bağdaşmamaktadır¹⁰⁸. Diğer bir ifadeyle TBK m. 60 hükmüyle Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 33'üncü maddesi arasında ciddi bir uyumsuzluk söz konusudur¹⁰⁹. TBK m. 60 hükmüne uygun davranan bir hâkim, diğer bir açıdan usûl hukuku ilkelerinden *iura novit curia* ilkesine aykırı hareket etmiş olacaktır¹¹⁰.

3. Taleple Bağlılık İlkesi Çerçevesinde TBK m. 60 Hükmünün Eleştirisi

TBK m. 60 hükmü gerek Yargıtay kararlarında¹¹¹ gerekse de doktrinde¹¹² hâkimin taleple bağlı olduğu ve talepten fazlasına hükmedemeyeceğini ifade eden taleple bağlılık ilkesi (HMK m. 26) açısından da değerlendirilerek tartışılmaktadır¹¹³.

Sebeplerin yarışması kenar başlıklı TBK m. 60 hükmünde, bir kişinin sorumluluğunun birden fazla sebebe dayandırılabilirdiği hâller, zarar görenin aksine bir talebi olmadıkça veya kanunda aksi öngörülmedikçe hâkime, zarar görene zararını en iyi giderme imkânını sağlayan sorumluluk sebebine göre karar verme ödevi yüklemiştir¹¹⁴. Diğer bir ifadeyle somut olay bakımından birden fazla sorumluluk sebebinden hangisi zarar görenin lehine ise hâkim ona göre karar vermekle yükümlüdür¹¹⁵.

O hâlde TBK m. 60 hükmünün varlığı sebebiyledir ki zarar görenin istediği sorumluluk sebebine dayanma imkânının bulunduğu durumlarda, davacı davasını dayandırdığı sorumluluk sebebinin belirlemişse hâkimin bunun yerine TBK m. 60 hükmüne göre zarar görenin daha lehine olacağını düşündüğü diğer bir kanun hükmüne göre karar vermesi mümkün olmaz. Birden fazla sorumluluk sebebinin

¹⁰⁵ Yargıtay, 13. HD, T. 20.3.1980, E. 1980/12889, K. 1980/3654: “... Yargıç her davada sadece tarafların ileri sürdükleri maddi olgular ve netice-i taleplerle bağlı olup, tarafların dayandığı yasa kuralları ile ve tarafların hukuki nitelendirmeleriyle bağlı değildir. (4.6.1958 15-6 sayılı Yargıtay İçtihatları Birleştirme Kararı) ...”. Bkz. İNAL, s. 295.

¹⁰⁶ HURNİ, BK-ZPO, N. 4, s. 534-535; ALANGOYA / YILDIRIM / DEREN-YILDIRIM, *Esaslar*, § 19, s. 227; KARSLI, s. 269.

¹⁰⁷ BAYSAL, s. 597.

¹⁰⁸ BUZ, s. 51; BAYSAL, s. 598; MEMİŞ / YILMAZ, s. 350-351; KOÇ, s. 1688.

¹⁰⁹ BAYSAL, s. 598; BUZ, s. 51.

¹¹⁰ BUZ, s. 51 vd.

¹¹¹ Yargıtay, İBK, T. 04.06.1958, E. 1958/15, K. 1958/6: “... Bir hadisede yasanın iki kuralının dahi tatbiki mümkün bulunan hâllere” hukuk dilinde “hakların telahuku” denilmektedir. (...) Hak sahibinin, malî elinde bulundurandan kiralari istediği zaman, MY'nin 995. maddesinde ve BY'nin 414. maddesine dayanmış olması mümkün olduğu gibi herhangi bir yasal sebep göstermemiş olması da mümkün. HYUY'nin 33, 26, 25, 31 (74-75-76) madde hükümleri karşılaştırılınca yargıç bir davada sadece tarafların ileri sürdükleri maddi vakıalar ve netice-i taleplerle bağlı olup, dayandıkları yasa kurallarıyla ve onların hukuki tavsiyeleriyle bağlı olmadığı ve yasaları resen tatbik ederek iddia ve müdafadaki netice-i talepleri karara bağlamakla mükellef bulunduğu neticesine varılır. Bir davada, hangi kurala dayandığını kesin olarak ve açıkça göstermemiş olduğu hâllerde davacının zamanaşımı bakımından kendi aleyhine netice verecek olan yasa dayanamak isteyeceğini haklı olarak farz edebileceğinden, davanın BY'nin 414. maddesine dayanan bir dava olarak kabulü yerinde olacaktır...”. Bkz. İNAL, s. 294.

¹¹² MEMİŞ / YILMAZ, s. 354 vd. Doktrinde Türk / Yılmaz ise TBK m. 60 hükmü bakımından taleple bağlılık konusunda pek şüphe bulunmadığı ileri sürülmektedir. Bkz. TÜRK / YILMAZ, s. 400.

¹¹³ MEMİŞ / YILMAZ, s. 354 vd.

¹¹⁴ YILMAZ, *Şerh C. I*, s. 1363; HATEMİ / GÖKYAYLA, N. 34, s. s. 305; KILIÇOĞLU, s. 570; YAVUZ, *Şerh*, s. 499; ANTALYA, § 46, s. 533; KARAN, s. 727.

¹¹⁵ KILIÇOĞLU, § 43, s. 567.

var olması durumunda, birbirleriyle yarışan bu sebepler üzerindeki seçme hakkının zarar görene ait olduğu kabul edilirse hâkimin taraflarca seçilen bu sebep uyarınca karar vermesi mecbur kılınmıştır¹¹⁶.

Görüldüğü üzere hâkim sadece tarafların dilekçelerinde gösterdikleri talep sonuçlarıyla bağlı olmaktan öte TBK m. 60 hükmünün varlığı nedeniyle onların aynı zamanda da talep etmiş olmaları hâlinde davanın dayandırılmasını istedikleri hukuki sebeple de bağlı kılınmaktadır. Ancak bu noktada ileri sürülebilecek olan esas soru, mahkemeye iletilen vakıalar ile talep sonucundan başka, hâkimin aynı zamanda taraflarca ileri sürülen hukuki sebeplerle de bağlı kılınmasının mümkün olup olmayacağına ilişkindir. Bu noktada hâkimin tarafların gösterdikleri sorumluluk sebepleriyle bağlı olacağını ifade eden TBK m. 60 hükmünün Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 26'da düzenlenen taleple bağlılık ilkesiyle bağdaşıp bağdaşmadığı hususu doktrinde tartışma konusu yapılabilir. Bu kapsamda HMK m. 26'da öngörülen taleple bağlılık ilkesinde geçen talep kavramının ne olduğu ile talep kavramının kapsamına hangi hususların dâhil olduğunun değerlendirilmesi gerekmektedir¹¹⁷.

Talep ile kastedilen husus talep sonucu olarak anlaşılacaktır¹¹⁸. Zira medenî usûl hukukunda talep sonucu, mahkemeden istenilen şey olup bir hakkın tanınması, tespiti veya edada bulunulması gibi davanın konusunu teşkil eden hususlardır¹¹⁹. Sübjektif hakkının ihlal edildiği iddiasında bulunan bir kimse, bu hususu dava dilekçesinde talep sonucu kısmında belirterek mahkemeye iletacaktır¹²⁰. Böylelikle hukuki menfaatinin sağlanması veya hakkının korunması amacıyla mahkemeye talebini yöneltecektir¹²¹. Bu sayede talep sonucuyla dava konusu kesin olarak belirlenmektedir¹²². Dolayısıyla kişi dava dilekçesinde talep sonucunu açık bir şekilde belirtmek durumundadır¹²³. Görüldüğü üzere bu anlamı ile medenî usûl hukukundaki talep (netice-i talep/talep sonucu) (*Rechtsbegehren, Antrag*) madde hukuktaki talep (*Anspruch*) kavramından farklılık arz etmektedir¹²⁴.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 26'ncı maddesinde düzenlenen taleple bağlılık ilkesi, taraflarca getirilme ilkesi (HMK m. 25) ile tasarruf ilkelerinin (HMK m. 24) doğal bir sonucudur¹²⁵. Taleple bağlılık ilkesi (HMK m. 26) gereğince hâkim, yargılamada tarafların dava dilekçelerinde ileri sürdükleri taleplerle bağlıdır¹²⁶.

¹¹⁶ TUNCER KAZANCI, s. 139; MEMİŞ / YILMAZ, s. 354. TBK m. 60'ın öngördüğü düzenleme uyarınca zarar görene talep sonucu bakımından mı yoksa hukuki sebep konusunda mı bir tercih hakkı tanındığı yönünde bir soru gündeme gelebilir. Bu noktada, *kanaatimizce*, TBK m. 60'ın hukuki sebebin seçilmesi ve buna bağlı olarak da talep edilen hukuki korumanın belirlenmesi yoluyla talep sonucuna dolaylı bir etkisinin olduğu ileri sürülebilecektir.

¹¹⁷ MEMİŞ / YILMAZ, s. 354-355.

¹¹⁸ ERCAN ÖZLER, Meltem: *Medenî Usûl Hukuku'nda Dava Konusu*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2019, s. 157.

¹¹⁹ POSTACIOĞLU, İlhan E.: *Medeni Usul Hukuku Dersleri*, 1711 Sayılı Kanun'a Göre Yazılmış 6. Baskı, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1975 (Medeni Usul Hukuku), s. 232.

¹²⁰ POSTACIOĞLU, İlhan E. / ALTAY, Sümer: *Medeni Usul Hukuku Dersleri*, 8. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2020, § 7, N. 329, s. 163; TANRIVER, Süha: *Medeni Usul Hukuku, Cilt I Temel Kavramlar ve İlk Derece Yargılaması*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021 (Medeni Usul), s. 686; ÖZEKES, s. 762.

¹²¹ ÜSTÜNDAÇ, Saim: *İddia ve Müdafaa'nın Değiştirilmesi Yasağı*, Cezaevi Matbaası, İstanbul, 1967 (İddia ve Müdafaa), s. 110; TANRIVER, Süha: *Medeni Usul Hukuku'nda Derdestlik İtirazı*, 2. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2007 (Derdestlik İtirazı), s. 77. Yargıtay 11. Hukuk Dairesi'nin 18.04.2013 tarihli ve E. 2013/3189, K. 2013/7632 sayılı kararında ifade edildiği üzere, talep ile kastedilen husus tek bir şeydir, o da "zararın giderilmesi"dir. Karar için bkz. Yargıtay Kararları Dergisi, 2018, Cilt 44, Sayı 5, s. 1067. Bu konudaki açıklamalar için ayrıca bkz. NOMER, § 5, N. 202.1, s. 457.

¹²² PRUTTING, Hanns: "Neues zum Streitgegenstand", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2014, Cilt 16, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez'e Armağan Özel Sayısı, s. 303.

¹²³ MERİÇ, Nedim: "Medeni Yargılama Hukukunda Tasarruf ve Taleple Bağlılık İlkesinin Kapsamı ve Bazı Güncel Kararların Değerlendirilmesi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2014, Cilt 4, Sayı 2, MİHBİR Özel Sayısı, s. 37-39; MERİÇ, Nedim: "Hâkimin Davayı Aydınlatma Yükümlülüğü", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2009, Cilt 11, Prof. Dr. Bilge Umar'a Armağan Özel Sayısı, s. 391; ERDÖNMEZ, *Pekcanitez Usul*, § 8, s. 788; AKİL, s. 10.

¹²⁴ TANRIVER, *Derdestlik İtirazı*, s. 77; ÜSTÜNDAÇ, *İddia ve Müdafaa*, s. 104-105.

¹²⁵ YILMAZ, *Şerh C. 1*, s. 945; ERCAN ÖZLER, s. 157; YILDIRIM, M. Kâmil: "Medeni Yargılama Hukukunda Hâkimin Rolü", *Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 2016, Cilt 22, Prof. Dr. Cevdet Yavuz'a Armağan Özel Sayısı, Cilt III, s. 3031.

¹²⁶ ARSLAN / YILMAZ / TAŞPINAR-AYVAZ / HANAĞASI, § 17, s. 339; PEKCANITEZ / ATALAY / ÖZEKES, § 8, s. 186; MUŞUL, Timuçin: *Medeni Usul Hukuku*, 3. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2012, § 22, s. 277; ERCAN ÖZLER, s. 157; KARAHACIOĞLU, Ali Haydar / PARLAR, Aynur: *6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, Bilge Yayınevi, Ankara, 2014, s. 153; KARSLI, § 7, s. 277 vd.; ATALI / ERMENEK / ERDOĞAN, s. 103; MUŞUL, § 22, s. 277; İNAL, s. 264. Yargılamayı yürüten hâkim de tarafların dilekçelerinde ile-

Dava açmaya karar veren herkes sürecin konusunu da belirlemektedir¹²⁷. Taleple bağıllık ilkesinin bir gereği olarak davacı, davanın zamanını ve başlangıcını tayin etmektedir¹²⁸. Yargılamayı yürüten mahkeme, dava dilekçesinde ileri sürülen talepten fazlasına veya başka bir şeye hükmedemez¹²⁹. Ancak duruma göre talep sonucundan daha azına karar verebilir¹³⁰ (HMK m. 26/f. 1, c. 2). Hâkimin tarafların talebiyle bağılı olmadığına dair kanun hükümleri ise saklıdır¹³¹ (HMK m. 26/f. 2).

Dava dilekçesinde talep edilmeyen bir husus hakkında karar verilmesini Yargıtay¹³² yok hükmünde kabul etmiştir¹³³. Bilindiği üzere talep sonucu, dava dilekçesinin zorunlu unsurlarındandır¹³⁴ (HMK m. 119/f. 1 (ğ)) ve talep sonucunun dava dilekçesinde açıkça yazılması önem arz etmektedir¹³⁵.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 26'da öngörülen hükmün lafzından da açıkça anlaşılacağı üzere hâkim, tarafların dava dilekçelerinde ileri sürdükleri talep sonuçlarıyla bağılı olacaktır¹³⁶. Talep sonucu

ri sürdükleri taleplerle bağılı olduğundan, her bir talep hakkında ayrı ayrı karar verecektir. Bkz. ERCAN ÖZLER, s. 157. Bununla birlikte taleple bağıllık ilkesi kimi zaman uygulanmaz. Bkz. KRUGER, Wolfgang / RAUSCHER, Thomas (Hrsg.): *Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung Band 1: §§ 1-354*, 6. Baskı, Verlag C.H. BECK, München, 2020, ZPO § 308, N. 2. Örneğin yargılama giderleri davada talep edilmemiş olsa bile hâkim, resen yargılama giderlerine hükmedebilir. Bkz. BRUNS, Rudolf: *Zivilprozessrecht, Eine systematische Darstellung*, Verlag Franz Vahlen, Berlin-Frankfurt am Main, 1968, § 15, N. IV, s. 106; SAENGER, HK-ZPO, § 308 Rn. 10).

¹²⁷ JAUERNIG, Othmar: *Zivilprozessrecht: ein Studienbuch, Juristische Kurz-Lehrbücher*, 24. Baskı, Verlag C.H. BECK, München, 1993, N. 3, s. 73.

¹²⁸ ROSENBERG, Leo / SCHWAB, Karl Heinz / GOTTWALD, Peter: *Zivilprozessrecht*, 17. Baskı, Verlag C.H. BECK, München, 2010, § 41, Rdn. 34, s. 202.

¹²⁹ ZIMMERMANN, Walter: *Zivilprozessordnung und GVG, EGZPO, EGGVG, EuGVÜ: Kommentar anhand der höchstrichterlichen Rechtsprechung*, 2. Baskı, C. F. Müller Juristischer Verlag, Heidelberg, 1991, N. 2, s. 411; SAENGER, HK-ZPO, § 308 Rn. 2; BUDAK, Ali Cem / KARAASLAN, Varol: *Medenî Usul Hukuku*, 5. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2021, § 4, N. 36, s. 86 vd.; ERCAN ÖZLER, s. 157; YILMAZ, Şerh C. 1, s. 945; KARAHACIOĞLU / PARLAR, s. 153; KARSLI, § 7, s. 277; MUŞUL, § 22, s. 277. Yargıtay, 7. HD, T. 15.09.2014, E. 2014/9146, K. 2014/13940 (www.kazanci.com.tr, ET: 29.06.2023): "... Dava, temizlik işçisi olarak çalışırken iş akdinin işveren tarafından haksız feshi sebebiyle kıdem ve ihbar tazminatı ile bazı işçilik alacakları talebine ilişkindir. Hâkim, tarafların talep sonuçlarıyla bağılıdır; ondan fazlasına veya başka bir şeye karar veremez. Duruma göre talep sonucundan daha azına karar verebilir. Davacı DHMİ aleyhine açtığı davanın dava dilekçesinde, belirttiği tarihler arasında çalıştığından bahisle alacak talebinde bulunmuştur. ... Davacının talebini aşar biçimde yazılı şekilde karar verilmesi hatalı olup bozma nedenidir..."

¹³⁰ ZIMMERMANN, § 308, N. 2, s. 411; POSTACIOĞLU / ALTAY, § 7, N. 329, s. 164; BUDAK / KARAASLAN, § 4, s. N. 36, s. 87; ERCAN ÖZLER, s. 157; KARAHACIOĞLU / PARLAR, s. 153; KARSLI, § 7, s. 277 vd.; PEKCANITEZ / ATALAY / ÖZEKES, § 8, s. 186; SİMLİ, Cemil: "Hâkimin Davayı Aydınlatma Ödevinin Sınırları", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2014, Cilt 16, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez'e Armağan Özel Sayısı, s. 1355-1356.

¹³¹ Maddî hukuka ilişkin düzenlemelerde, istisnaen yargılamayı yürüten hâkime taraflarca talep edilenden başka bir şeye hükmetme yetkisi tanınmıştır. Bkz. BUDAK / KARAASLAN, § 4, N. 36, s. 87. Misal boşanma davalarında talep olmadığı hâlde hâkim, ayrılığa hükmedebilecektir (TMK m. 170/f. 3). Zira TMK m. 170/f. 3 hükmü uyarınca, boşanma davası söz konusu olduğunda, belirtilen şartlarının oluşması hâlinde, ayrılık kararı verilebilmesi bakımından hâkime takdir hakkı tanınmıştır. Bkz. AKKAYA, Tolga: *Medenî Usul Hukuku Bakımından Boşanma Davası*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2017, s. 122; MERİÇ, Nedim: *Medeni Yargılama Hukukunda Tasarruf İlkesi*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2011, s. 122; ERCAN ÖZLER, s. 158; KARAHACIOĞLU / PARLAR, s. 153; UMAR, Bilge: *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi (Yargıç ve Avukatlar İçin HMK Uygulamasında Karşılaşılacak Soru ve Sorunların Türk ve Neuchâtel Bilimsel ve Yargısal İçtihatları Işığında Yanıtları ve Çözümleri)*, 2. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2014, s. 122. Yargıtay, HGK, T. 24.10.1996, E. 1996/2-337, K. 1996/524 "... Talep dışında karar verilmesi mümkün olmayan hallerle ilgili kararlar, maddî ve manevî tazminat istekleriyle yoksulluk nafakasının boşanma davasının eki nütelinde olduğu, dava dilekçesinde yer almasının zorunlu bulunmadığı ya boşanma davası içerisinde her zaman ya da boşanma davası henüz karara bağlanmadan ayrı bir bağımsız bir dava ile istenebileceği hususunda herhangi bir kuşku ve uyumsuzluk söz konusu değildir. Ancak hangi zamanda ve koşulda istenmiş olursa olsun boşanmanın ekini oluşturan maddî ve manevî tazminat ile yoksulluk nafakasına ancak istek halinde karar verilebileceğinden isteğin dikkate alınabilmesi; harç ödenmesi eksik harç ödenmiş ise tamamlanması koşuluna bağılıdır. Çünkü yargıç böyle bir tazminatın gerekliliğini ve sorumluluğunu yargılama içerisinde belirlerse bile kendiliğinden manevî tazminata karar veremez. Yalnızca boşanma davasının devamı sırasında uygun görülen manevî tazminata karar veremez. Yalnızca boşanma davasının devamı sırasında uygun görülen tedbir nafakası (MY m. 182), istek olmasa dahi yargıç kendiliğinden karar verme zorunda bulunduğundan yalnızca bu iki nafaka türünde harç ödenmesi sınırlı olarak söz konusu değildir...". Karar için bkz. İNAL, s. 272-273. Ancak bu durumda, ayrılık kararı verilebilmesi için kanunun öngördüğü şartların somut olayda var olması gereği dikkatlerden kaçmamalıdır. Bkz. Yargıtay, 2. HD, T. 25.09.2007, E. 2006/18654, K. 2007/12602: "... Ayrılığa karar verilebilmesi için boşanma sebebinin gerçekleşmesi ve fakat ortak hayatın yeniden kurulması olasılığının bulunması (TMK md. 170/3) gerekir ..." (www.kazanci.com.tr, ET: 29.06.2023).

¹³² Yargıtay, 1. HD, T. 10.10.2005, E. 2005/9490, K. 2005/10748 (www.kazanci.com.tr, ET: 29.06.2023): "... Bir davada dava olunan şey bakımından (dava konusu) hüküm kurulur. Dava konusu olmayan hak yönünden kurulan hükme değer verilemez. Bu surette kurulan karar yok hükmündedir. Değinen hüküm, kesin hüküm olarak nitelendirilemez..."

¹³³ UMAR, s. 124.

¹³⁴ PEKCANITEZ / ATALAY / ÖZEKES, § 8, s. 186.

¹³⁵ ALANGOYA / YILDIRIM / DEREN-YILDIRIM, *Esaslar*, § 22, s. 229; PEKCANITEZ / ATALAY / ÖZEKES, § 8, s. 186; KARAHACIOĞLU / PARLAR, s. 153.

¹³⁶ POSTACIOĞLU / ALTAY, § 7, N. 329, s. 164; ARSLAN / YILMAZ / TAŞPINAR-AYVAZ / HANAĞASI, § 17, s. 339; MUŞUL, § 22, s. 277; ERCAN ÖZLER, s. 157; KARAHACIOĞLU / PARLAR, s. 153; KARSLI, § 7, s. 277 vd.; ATALI / ERMENEK / ERDOĞAN, s. 103; MUŞUL, § 22, s. 277.

ne olursa olsun öncelikle somut olayın konusunu teşkil eden hakkın tespiti gerekir¹³⁷. Bunun için ise hakkı doğuran maddi vakıaların gerçekleşmesi gerekmektedir¹³⁸.

Görüldüğü üzere medenî usûl hukukunda davacının talep sonucunun dayanağını uyuşmazlık konusu olan maddi vakıalar teşkil eder¹³⁹. Bu kapsamda hâkim, talep sonucu gibi, dava dilekçesinde ileri sürülen maddi vakıalarla da bağlıdır¹⁴⁰. Bu doğrultuda maddi vakıalarla bağlı olan hâkimin aynı zamanda dava dilekçesinde tarafların ileri sürdükleri hukuki sebeplerle bağlı olması gibi bir zorunluluk *iura novit curia* ilkesinin (HMK m. 33) varlığında söz konusu olamaz¹⁴¹. Dolayısıyla davacı, mahkemeye sunduğu dava dilekçesinde hukuki sebebi gösterecektir ancak hâkim, ispat edilen vakıalara uyan kanun hükmünü resen tatbik edeceğinden, dilekçede gösterilen hukuki sebeplerle bağlı olmayacaktır¹⁴².

Bu anlamda tarafların davalarını dayandırdıkları sorumluluk sebebinin birden fazla olması hâlinde, talep ettikleri sebebe göre karar verilmesini hâkimden istemeleri durumunda, hâkimin başka bir hukuki sebebe göre karar veremeyeceğini taleple bağlılık ilkesinin bir gereği olarak kabul etmek kanaatimizce isabetli değildir¹⁴³. HMK m. 26'da ifade edilen taleple bağlılık ilkesi "*hâkim tarafların talep sonuçlarıyla bağlıdır, ondan fazlasına ya da başka bir şeye karar veremez*¹⁴⁴" şeklinde düzenlenmiş olmakla birlikte tarafların dava dilekçelerinde davanın dayandırılmasını istedikleri hukuki sebeplerle hâkimi bağlı kılmayı arzu ettikleri şeklinde düşünülemez¹⁴⁵. Zira hâkim, tarafların ileri sürdükleri maddi vakıalar ve talep sonucuyla bağlı olup dava dilekçelerinde dayandırdıkları hukuki sebeplerle bağlı değildir¹⁴⁶.

Bir diğer açıdan TBK m. 60 hükmünde öngörülen en iyi giderim imkânının sağlanması düşüncesinden hareket ederek haksız fiil ile sözleşmeden doğan hükümlerin yarıştığı bir ihtimalde, dava dilekçesinde yalnızca maddi zararın dava dilekçesinin talep sonucu kısmında belirtildiği bir durumda,

¹³⁷ BERKİN, Necmettin M.: *Medeni Usul Hukuku Esasları*, Hamle Matbaası, İstanbul, 1969, s. 95.

¹³⁸ BERKİN, s. 95.

¹³⁹ POSTACIOĞLU / ALTAY, § 7, N. 329, s. 164; MEMİŞ / YILMAZ, s. 357.

¹⁴⁰ Yargıtay, 13. HD, T. 20.12.1979, E. 1979/6427, K. 1979/6771: "... Her ne kadar dava dilekçesinin dava ve sonuç bölümünde senet iptali denilmiş ise de, dilekçedeki açıklamalara göre bu isteği görüp gözetme koşulu ile düzenlenen noter senedindeki koşullara davalının aykırı davranışından doğan sözleşmenin iptali isteği olduğu anlaşılmaktadır. Yargıç tarafından ileri sürülen maddi olaylara ve netice-i talepleri ile bağlı olup onların hukuki nitelendirmesiyle bağlı değildir..." Karar için bkz. İNAL, s. 295. Yargıtay'ın bu yöndeki bir kararı şu şekildedir: "... HUMK'nun 74 nci, 75 nci ve 76 ncı madde hükümleri ile 04.06.1958 tarih ve 15/6 sayılı İBK'ndan, hakim, tarafların ileri sürdükleri maddi vakıalar ve bunlara bağlı netice-i talep ile bağlı ise de, tarafların hukuki nitelendirmesi ile bağlı olmayıp, kanunları re'sen uygulamakla ve sonuca vardırarak yükümlü olduğu öngörülmüştür. Bu itibarla, mahkemece, asil davacı vekilinin, 15.04.2002 havale tarihli dilekçesinde yer alan açıklama ve istemlerinin değerlendirilmesi gerekirken bu dilekçeye ilişkin olumlu ya da olumsuz bir hüküm tesis edilmesi uygun olmamıştır..." Bkz. Yargıtay, 11. HD, T. 14.12.2005, E. 2004/14760, K. 2005/12302. Karar için bkz. YILMAZ, *Şerh C. I*, s. 1365. Ayrıca bkz. www.kazanci.com.tr, ET: 29.06.2023).

¹⁴¹ BERKİN, s. 95. Zira doktrinde çoğunluğun görüşüne göre, *iura novit curia* ilkesi, medeni usûl hukukunda dava malzemesinin taraflarca getirilmesi ilkesi ile sınırlanmamıştır. Bkz. SCHILKEN, Eberhard: "Medeni Yargılamada Hakim Rölü", (Çev.) DEREN-YILDIRIM, Nevhis: *İlkeler İşığı Altında Medeni Yargılama Hukuku*, 9. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 49.

¹⁴² BERKİN, s. 95; ALANGOYA / YILDIRIM / DEREN-YILDIRIM, *Esaslar*, § 19, s. 227; KARSLI, s. 269.

¹⁴³ Karş. BAYSAL, s. 598; TÜRK / YILMAZ, s. 400.

¹⁴⁴ ARSLAN / YILMAZ / TAŞPINAR-AYVAZ / HANAĞASI, § 177, s. 339; BUDAK / KARAASLAN, § 4, N. 36; s. 86; MUŞUL, § 22, s. 277; ERCAN ÖZLER, s. 157; YILMAZ, *Şerh C. I*, s. 945; KARAHACIOĞLU / PARLAR, s. 153; KARSLI, § 7, s. 277. Yargıtay, 18. HD, T. 16.01.2012, E. 2011/12208, K. 2012/138: "... Davacı dava dilekçesinde, sadece bağımsız bölümünde oluşan zarar ile uğradığı manevi tazminatın davalılardan tahsilini istemiş olup, ortak su tesisatındaki arızanın giderilmesi yönünde herhangi bir istemi bulunmamaktadır. HMK'nun 26. maddesi (HUMK'nun 74. md.) gereğince hâkim, tarafların talepleri ile bağlı olup talepten fazlasına hükmedemez. Buna göre talep aşılacak suretiyle, ortak tesisatın onarımına ve bunun için yapılacak onarım giderlerine de hükmedilmiş olması doğru görülmemiştir..." Karar için bkz. KARAHACIOĞLU / PARLAR, s. 164. Yargıtay, 1. HD, T. 20.01.2014, E. 2013/16082, K. 2014/7667: "... Somut olayda, istek olmadığı ve kısa kararda hükmedilmediği halde gerekçeli kararda elatmanın önlenmesine de karar verilmiştir. Hal böyle olunca, davadaki istekler bakımından bir karar verilmesi gerekirken istek aşılacak suretiyle yazılı şekilde karar verilmesi doğru değildir ..." Karar için bkz. ATALI / ERMENEK / ERDOĞAN, s. 102. Yargıtay, HGK, T. 12.03.1986, E. 1984/14-53 K. 1986/233 "... Davacı dava dilekçesinde 1371 parsel sayılı taşınmazın 5875 m2 miktarındaki kesimin orman tahdit haritası içinde kaldığından söz ederek bu kısma ait tapunun iptalini istediği ve bu konuda başkaca bir isteğinin olduğunu açıklamadığı halde talep aşılarak taşınmazın tamamına ait tapu kaydının iptaline karar verilmesi doğru görülmemiştir gerekçesiyle bozulmuş, yeniden yapılan yargılama sonunda mahkemece önceki kararda direnmiştir. Davacı vekili hiçbir kuşkuya yer vermeyecek biçimde tapu kaydında iptaline karar verilmesini istediği yeri 5875 m2 olarak belirtmiştir. HYUY'nun 26 (74). Maddesi hükmünce yargıç tarafların iddia ve savunmaları ile bağlı olup istekten fazlaya karar veremez..." Karar için bkz. İNAL, s. 267.

¹⁴⁵ BİLGE, Necip / ÖNEN, Ergun: *Medeni Yargılama Hukuku Dersleri*, 3. Baskı, Sevinç Matbaası, Ankara, 1978, s. 295.

¹⁴⁶ BİLGE / ÖNEN, s. 295; TÜRK / YILMAZ, s. 400.

hâkim tarafından manevî zarara da hükmedilmesi Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 26'da öngörülen taleple bağıllık ilkesine aykırılık teşkil etmektedir¹⁴⁷. Görüldüğü üzere mahkemece davacının talep etmediği bir husus hakkında karar verilirse taleple bağıllık ilkesi ihlal edilmiş olur¹⁴⁸. Somut bir örnek çerçevesinde, hâkim tarafından yapılan inceleme neticesinde TBK m. 60 hükmünde ifade edilen en iyi giderim imkânının sağlanması amacıyla davacı tarafından talep edilen tazminat miktarından daha fazlasına karar verilmesi veya talep edilmediği hâlde faize de hükmedilmesi durumunda, bu hâl taleple bağıllık ilkesine (HMK m. 26) aykırılık teşkil edecektir¹⁴⁹. Zira taleple bağıllık ilkesi gereğince hâkimin TBK m. 60'ta ifade edilen şekilde en iyi giderim imkânının temin edilmesi amacıyla daha fazla tazminata veya talep edilenden başka bir şeye hükmetmesi mümkün değildir. Bütün bu açıklamalarımız doğrultusunda TBK m. 60 hükmü, kanaatimizce, bu hâliyle taleple bağıllık ilkesi (HMK m. 26) ile de çelişmektedir¹⁵⁰.

B. Dava Dilekçesinin Unsurları Kapsamında TBK m. 60 Hükümünün Değerlendirilmesi

Dava dilekçesinin unsurları kapsamında TBK m. 60 hükmünün değerlendirilebilmesi için madde de geçen "sorumluluk sebebi" ile kastedilen hususun ne olduğunun açıklanması gerekmektedir.

TBK m. 60 hükmünün lafzına bakıldığında sorumluluk sebebi ile kastedilen hususun ne olduğu açıkça anlaşılammaktadır¹⁵¹. Bununla birlikte madde gerekçesinde sorumluluk sebebini karşılamak üzere şu şekilde bir ifadeye yer verilmektedir:

"Maddede, öğreti ve uygulamadaki çağdaş gelişmeler göz önünde tutularak, bir kişinin sorumluluğunun birden çok hukuki sebebe dayandırılabilmesi durumunda, hâkimin kanunda aksine bir hüküm yaksza zarar görene en iyi giderim olanağı sağlayan sorumluluk sebebine göre karar vermesi öngörülmektedir"¹⁵².

Dikkat edilirse kanun koyucu, TBK m. 60 hükmünün lafzında açıkça ifade etmiş olmamakla birlikte madde gerekçesinde sorumluluk sebebi ile kastedilen hususun "hukuki sebep" olduğunu net bir şekilde ortaya koymaktadır¹⁵³.

Medenî usûl hukuku bakımından hukuki sebep, davacıyı talep sonucunda haklı gösteren maddi vakıaların hukuki niteliği şeklinde ifade edilebilir¹⁵⁴. Örneğin dava dilekçesinde belirtilen bir vakıanın sebepsiz zenginleşme, haksız fiil ya da sözleşmeden doğan borç olarak ortaya koyulması iddianın hukuki sebebini teşkil eder¹⁵⁵. Hukuki sebep, aynı zamanda dava dilekçesinin unsurlarından biridir¹⁵⁶ (HMK m. 119/f. 1 (g)). Bununla birlikte hukuki sebep, dava dilekçesinin zorunlu unsurlarından biri

¹⁴⁷ TOSUN, s. 121.

¹⁴⁸ MUSIELAK, Hans-Joachim: *Kommentar zur Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz*, 8. Baskı, Verlag Franz Vahlen, München, 2011, § 308, N. 2, s. 1040.

¹⁴⁹ TOSUN, s. 121.

¹⁵⁰ Aksi yönde bkz. BAYSAL, s. 598; TÜRK / YILMAZ, s. 400.

¹⁵¹ MEMİŞ / YILMAZ, s. 359.

¹⁵² Yukarıda ilgili kısmı alıntılanan TBK m. 60 hükmünün madde gerekçesi tam olarak aynen şu şekildedir: "Madde 59 - 818 sayılı Borçlar Kanunu'nda yer verilmeyen, "V. Sorumluluk sebeplerinin çokluğu / 1. Sebeplerin yarışması" kenar başlıklı yeni bir maddedir. Tasarının tek fıkradan oluşan 53 uncu maddesinde, sorumluluk sebeplerinin yarışması düzenlenmektedir. Maddede, öğreti ve uygulamadaki çağdaş gelişmeler göz önünde tutularak, bir kişinin sorumluluğunun birden çok hukuki sebebe dayandırılabilmesi durumunda, hâkimin kanunda aksine bir hüküm yaksza zarar görene en iyi giderim olanağı sağlayan sorumluluk sebebine göre karar vermesi öngörülmektedir". Bkz. HELVACI, s. 162.

¹⁵³ MEMİŞ / YILMAZ, s. 359.

¹⁵⁴ POSTACIOĞLU, *Medeni Usul Hukuku*, s. 233; ALANGOYA / YILDIRIM / DEREN-YILDIRIM, *Esaslar*, § 22, s. 227; KURU, Baki: *İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2017, § 23, s. 161; KURU, Baki: *Hukuk Muhakemeleri Usulü El Kitabı*, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1995 (El Kitabı), s. 335; KURU, C. II, § 22, s. 1591; KURU / ARSLAN / YILMAZ, § 22, s. 282; BİLGE / ÖNEN, s. 438; KARSLI, § 7, s. 337; İYİLİKLİ, *Dava Sebebi*, s. 147.

¹⁵⁵ ALANGOYA / YILDIRIM / DEREN-YILDIRIM, *Esaslar*, § 22, s. 227; KURU, *İstinaf Sistemi*, § 23, s. 161-162; KURU, C. II, § 22, s. 1591; KURU, *El Kitabı*, s. 335; KURU / ARSLAN / YILMAZ, § 22, s. 282; GÖRGÜN / BÖRÜ / TORAMAN / KODAKOĞLU, § 19, s. 299; BİLGE / ÖNEN, s. 438; KARSLI, § 7, s. 337.

¹⁵⁶ PEKCANITEZ, *Pekcanitez Usul*, § 10, s. 1146; KURU, *İstinaf Sistemi*, § 23, s. 162; BERKİN, s. 147.

değildir¹⁵⁷. Zira hukuki sebebin dava dilekçesinde gösterilmemiş olmasının herhangi bir müeyyidesi söz konusu değildir¹⁵⁸. Dolayısıyla dava dilekçesinde vakıaların bildirilmemesine bağlanan sonuçlar, hukuki sebebe yer verilmemesi hâlinde meydana gelmez¹⁵⁹. Bunun nedeni, hâkimin Türk kanunlarını resen uygulamakla yükümlü (HMK m. 33) olmasıdır¹⁶⁰.

TBK m. 60 hükmünde öngörülen sorumluluk sebebinin hukuki sebep olduğu kabul edildiğinde, düzenlemede ifade edilen şekilde hâkimi taraflarca ileri sürülen hukuki sebeple bağlı tutmanın dava sebebini (*Klagegrund*) açıklamak bakımından kabul edilen “vakıalara dayandırma” (*Substantierungstheorie*) ve “ferdileştirme” (*Individualisierungstheorie*) teorilerinden doktrinde baskın olanı ile çelişip çelişmediği kapsamında bir değerlendirme yapılması gerekmektedir¹⁶¹.

Vakıalara dayandırma teorisine göre dava sebebi, talep sonucunun mevcudiyetini haklı gösteren bütün vakılardır¹⁶². Bu kapsamda maddi hukuka göre ileri sürülen talebi, davacının şahsında meydana gelmiş ve davalı tarafından ihlal edilmiş gösteren vakıaların bütünü, yani olayın en ince ayrıntısına kadar tasvirini sağlayan vakıalar teşkil eder¹⁶³. Görüldüğü üzere dava sebebi ile kastedilen husus, hukuki sebepler olmayıp davanın dayanağını teşkil eden vakılardır¹⁶⁴.

Yargıtay tarafından da dava sebebinin vakıalar olduğu yönünde kararlar verilmektedir¹⁶⁵. Şöyle ki Yargıtay’ın bir kararında bu husus, “*sebepe deyimini, maddi ve fiili sebepler, yani vakıalar olarak kabul edilmek lazım gelir. İlmi ve kazai içtihatlar bu konuda söz birliği içindedir*”¹⁶⁶ denilmek suretiyle ifade edilmektedir¹⁶⁷. Bundan başka, Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda öngörüldüğü üzere, davacı, dava dilekçesinde iddiasının dayanağı olan tüm vakıaların sıra numarası altında açık özetlerini; davalı ise cevap dilekçesinde savunmasının dayanağını teşkil eden vakıaların açık özetlerini yazmalıdır¹⁶⁸ (HMK m. 119/f. 1 (e); HMK m. 129/f. 1 (d)). Kanun koyucunun getirdiği hükümler, Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda da vakıalara dayandırma teorisinin kabul edildiğini dolaylı yoldan ortaya koymaktadır¹⁶⁹.

¹⁵⁷ KURU, C. II, § 22, s. 1591; KURU, *El Kitabı*, s. 335; ARSLAN / YILMAZ / TAŞPINAR-AYVAZ / HANAĞASI, s. 299; KURU / ARSLAN / YILMAZ, § 22, s. 282; PEKCANITEZ / ATALAY / ÖZEKES, § 10, s. 239; GÖRGÜN / BÖRÜ / TORAMAN / KODAKOĞLU, § 19, s. 298; BUDAK / KARAASLAN, N. 23, s. 200; UMAR, s. 382; AKİL, s. 5.

¹⁵⁸ KURU, C. II, § 22, s. 1591; KARSLI, § 7, s. 337; KURU, *El Kitabı*, s. 335; KURU / ARSLAN / YILMAZ, § 22, s. 282; UMAR, s. 382; KURU, *İstinaf Sistemi*, § 23, s. 162.

¹⁵⁹ BUDAK / KARAASLAN, § 10, N. 23, s. 200.

¹⁶⁰ POSTACIOĞLU / ALTAY, § 25, s. 408; KURU, *İstinaf Sistemi*, § 23, s. 162; KURU, C. II, § 22, s. 1591; KURU, *El Kitabı*, s. 335; KURU / ARSLAN / YILMAZ, § 22, s. 282; KARSLI, § 7, s. 337; ARSLAN / YILMAZ / TAŞPINAR-AYVAZ / HANAĞASI, s. 299; PEKCANITEZ / ATALAY / ÖZEKES, § 10, s. 239; BUDAK / KARAASLAN, § 10, N. 23, s. 200; GÖRGÜN / BÖRÜ / TORAMAN / KODAKOĞLU, § 19, s. 299; KARAHACIOĞLU / PARLAR, s. 561; İYİLİKLİ, *Dava Sebebi*, s. 148. Bilindiği üzere uyumsuzluğun çözümlü için açılan davada, maddi vakıaları bildirmek taraflara, somut olaya uygulanacak olan hukuk normunu nitelendirmek ise hâkime aittir. Bkz. BUDAK / KARAASLAN, § 10, N. 23, s. 200; KARAHACIOĞLU / PARLAR, s. 561; ARSLAN / YILMAZ / TAŞPINAR-AYVAZ / HANAĞASI, s. 299; GÖRGÜN / BÖRÜ / TORAMAN / KODAKOĞLU, § 19, s. 299; YAVUZ, *Şerh*, s. 500.

¹⁶¹ ACAR, s. 50.

¹⁶² ALANGOYA, s. 103; YILMAZ, Ejder: *İslah*, 5. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021 (İslah), s. 150; ARISOY, *Vakıaların Tespiti*, s. 9.

¹⁶³ ROSENBERG / SCHWAB / GOTTWALD, § 95, Rdn. 17, s. 520.

¹⁶⁴ ALANGOYA, s. 103; KURU, Baki: *Hukuk Muhakemeleri Usulü, Cilt IV*, 6. Baskı, Demir-Demir, İstanbul, 2001 (C. IV), § 57, s. 4238; POSTACIOĞLU, İlhan E.: “Davanın ve Kaziyei Muhkemenin Unsuru Olarak Hukuki Sebep”, *Dr. A. Recat Seçkin’e Armağan*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No. 351, Ankara, 1974 (Hukuki Sebep), s. 524; ULUKAPI, s. 248. Dava sebebinin dava malzemesinin tespiti ve hukuki normlar kapsamında belirlenmesi şeklinde iki unsuru mevcuttur. Bkz. YILDIRIM, M. Kâmil: *Medeni Usul Hukukunda Delillerin Değerlendirilmesi*, Kazancı Matbaacılık, İstanbul, 1990, s. 223.

¹⁶⁵ Yargıtay, 2. HD, T. 08.01.1990, E. 1989/9481, K. 1990/23 “... Sebep ten amacın hukuki sebep değil, dayanılan vakıalar olduğu tartışmasızdır...” Bkz. KURU, C. IV, s. 4242.

¹⁶⁶ Yargıtay, 2. HD, T. 21.03.1974, E. 1974/874, K. 1974/1666 (KURU, C. IV, § 57, s. 4239).

¹⁶⁷ KURU, C. IV, § 57, s. 4239.

¹⁶⁸ ÖZÇELİK, Volkan: *Türk Medeni Usul Hukukunda Taraflarca Getirilme İlkesi*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2020, s. 92.

¹⁶⁹ TANRIVER, *Medeni Usul*, s. 534; KARSLI, s. 487; ÖZÇELİK, s. 92; BÖRÜ, Levent: *Medeni Usul Hukukunda İddia ve Somutlaştırma Yükü*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2016, s. 83. 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu zamanında da m. 179/b. 1 hükmünün ferdileştirme teorisini desteklemediği ifade edilmektedir. Yine HUMK m. 76 düzenlemesinin de ferdileştirme teorisinin kabulüne engel olduğu doktrinde ileri sürülmektedir. Bkz. ALANGOYA, § 5, s. 106.

Benzer şekilde dava dilekçesinin unsurlarını ifade eden HMK m. 119 hükmünde hukuki sebebi zorunlu bir unsur olarak ifade etmeyen kanun koyucu, aynı mantıkla doktrinde¹⁷⁰ ileri sürülen ve Yargıtay kararlarında kabul edilen vakıalara dayandırma teorisini kabul etmektedir¹⁷¹. Bu sebeple de vakıalarla talep sonucunu ileri sürecek olanı, taraflar; bu vakıalar ve talepler neticesinde olaya uygulanacak olan soyut hukuk normunu tespit ederek karar verecek olanı ise hâkim olarak tayin etmiştir¹⁷².

Görüldüğü üzere medenî usûl hukukunda vakıalara dayandırma teorisine göre dava sebebini vakıalar olarak ifade eden ve onu bulup tespit etmekle görevli olanın hâkim olduğunu ifade eden görüşün baskın olduğu dikkate alındığında, TBK m. 60 hükmünde ifade edilen hâkimi tarafların ileri sürdüğü sorumluluk sebepleriyle bağlı tutmak birbiriyle bağdaşmamaktadır¹⁷³. Diğer bir deyişle TBK m. 60, ferdileştirme teorisine daha yakın olup bu yönüyle günümüzde benimsenen vakıalara dayandırma teorisinden uzaklaşan bir anlayışı doğurmuştur. Her ne kadar TBK m. 60 hükmünün vakıalara dayandırma teorisine doğrudan alakalı olduğu ifade edilemeyecekse de *kanaatimizce* dava dilekçesinde hukuki sebep bildirmenin zorunlu olup olmadığının tartışılabilmesi için konunun bu çerçevede de değerlendirilmesi gerekmektedir.

Doktrinde *Özekes*, vakıaların dilekçede gösterilmesi mecburiyeti gibi hukuki sebeplerin de dava dilekçesinde belirtilmesinin zorunlu olduğunu ifade etmektedir¹⁷⁴. *Özekes*'e göre dava dilekçesinde hukuki sebepleri gösterme zorunluluğunu kabul etmek için ferdileştirme teorisinin benimsenmesi gerekmektedir¹⁷⁵. Zira yazara göre hukuki sebebin dilekçede gösterilmesi zorunluluğunun gerekçeleri, dava sebebi olmasından bağımsızdır¹⁷⁶. Buna karşılık doktrinde bazı yazarlar, ferdileştirme teorisinde olduğu gibi, hukuki sebebin mutlaka belirtilmesi gereğinin *iura novit curia* ilkesine aykırı olacağını ileri sürmektedir¹⁷⁷.

Kanaatimizce, istediği sorumluluk sebebine dayanma imkânı bulunan zarar görenin davasını dayandırdığı hukuki sebebi dava dilekçesinde belirtmesi hâlinde, yargılamanın hâkimini bunun yerine zarar görenin daha lehine olduğunu düşündüğü diğer bir hukuki sebebe dayanarak karar verebilme olanağından yoksun bırakan TBK m. 60, terkedilen ferdileştirme teorisine uygun olması nedeniyle eleştirilebilecektir. Zira, görüldüğü üzere, TBK m. 60 hükmünün düzenleniş hâli ferdileştirme teorisini bütünüyle dışlamış değildir¹⁷⁸.

Bir diğer açıdan bakıldığında da yargılamada hâkim, taraflarca getirilen vakıalar neticesinde yargılamanın ilerleyen bir aşaması olan tahkikat aşamasında somut olaya uygulanması gereken hukuk normunun ne olduğuna karar verebilecektir¹⁷⁹. Somut olaya uygulanacak olan hukuk normunu, yani davanın dayanılacağı hukuki sebebin ne olduğunu anlamak birçok durumda taraflarca getirilecek olan vakıalara ve delillere bağlı olabilecektir. Bu sebeptir ki hâkim, *iura novit curia* ilkesi gereğince yar-

¹⁷⁰ ÜSTÜNDAĞ, *İddia ve Müdafaa*, s. 50 vd.; POSTACIOĞLU, *Hukuki Sebep*, s. 524; ALANGOYA, § 5, s. 106; KURU, Baki: "Medeni Usul Hukukunda Dava Sebebi", *Adalet Dergisi*, 1967, Sayı 4 (Dava Sebebi), s. 245; KURU / RAMAZAN / YILMAZ, s. 282; ULUKAPI, s. 248.

¹⁷¹ TANRIVER, *Medeni Usul*, § 13, s. 534.

¹⁷² HIRSCH, Ernest E.: *Pratik Hukukta Metot*, 7. Baskı, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, (Yayın Yılı Belirtilmemiş), s. 17-18; ÖZÇELİK, s. 92; BUDAK / KARAASLAN, § 10, N. 23, s. 200; KARAHACIOĞLU / PARLAR, s. 561; ARSLAN / YILMAZ / TAŞPINAR-AYVAZ / HANAĞASI, s. 299; GÖRGÜN / BÖRÜ / TORAMAN / KODAKOĞLU, § 19, s. 299; YAVUZ, *Şerh*, s. 500.

¹⁷³ Açıkça ifade etmek gerekirse dava sebebini ne olduğu konusunda vakıalara dayandırma ve ferdileştirme teorileri mevcuttur. Bkz. ÖZEKES, s. 751. Vakıalara dayandırma teorisinin medeni usûl hukuku doktrinimizde baskın olduğunu ifade edebiliriz. Bkz. ALANGOYA, s. 106; KURU, *Dava Sebebi*, s. 268; ÜSTÜNDAĞ, *İddia ve Müdafaa*, s. 460 vd.; YILMAZ, *İstah*, s. 151; ÖZEKES, s. 753.

¹⁷⁴ ÖZEKES, s. 753.

¹⁷⁵ ÖZEKES, s. 753.

¹⁷⁶ ÖZEKES, s. 753.

¹⁷⁷ BLOMEYER, Arwed: *Zivilprozessrecht, Erkenntnisverfahren*, Duncker & Humboldt Verlag, Berlin, 1963, s. 223-224; LENT, Friedrich / JAUERNIG, Othmar: *Zivilprozessrecht*, 16. Baskı, Verlag C.H. BECK, München, 1972, § 39, II, 3, c; ROSENBERG / SCHWAB / GOTTWALD, § 88, Rdn. 5, s. 483.

¹⁷⁸ ACAR, s. 54.

¹⁷⁹ Doktrinde *Özekes* ise vakıaların dilekçede gösterilmesi mecburiyeti gibi hukuki sebeplerin de dava dilekçesinde belirtilmesinin zorunlu olduğunu ifade etmektedir. *Özekes*'e göre hukuki sebebin dilekçede gösterilmesi zorunluluğunun gerekçeleri, dava sebebi olmasından bağımsızdır. Bkz. ÖZEKES, s. 753.

gılamının ilerleyen aşamalarında kendisine getirilen bütün bir dava malzemesini de değerlendirerek tarafların arasındaki uyuşmazlığa uygulanacak olan hukuk kuralını tespit edecektir¹⁸⁰. Tarafların ileri sürdükleri vakıalar hakkındaki hukuki nitelendirmeleri hâkime yardımcı olarsa¹⁸¹ da hâkim tarafların bildirdikleri hukuk kuralları ile bağlı olmayacaktır¹⁸².

Oysaki uygulamada, TBK m. 60 hükmüne göre dilediği sorumluluk sebebine dayanma imkânı tanınan zarar gören, zararının giderilmesi için birden fazla sebepten daha lehine olanının hangisi olduğuna daha yargılamanın başındayken karar vererek hâkimden bir talepte bulunmakla kendi aleyhine bir karar vermiş olabilecektir. Görüldüğü üzere TBK m. 60 hükmü ile zarar görenin aksini talep ederek daha yargılamanın başındayken kendi menfaatine uymayan bir sorumluluk sebebine göre zararının giderilmesini hâkimden istemesine imkân vermek sakıncalı olabilecektir¹⁸³.

C. Türk Hukukunda Avukatla Temsil Zorunluluğunun Olmaması Çerçevesinde TBK m. 60 Hükümünün Değerlendirilmesi

Birden fazla sorumluluk sebebinin yarıştığı bir uyuşmazlıkta, zarar görenin daha lehine olduğunu düşündüğü sorumluluk sebebine dayanması onun aynı zamanda hukuki bilgisinin de bulunmasını gerekli kılmaktadır. Kanun koyucu TBK m. 60 hükmünde “... zarar gören aksini istemiş olmadıkça...” şeklindeki bir ifadeye yer vermiş olmakla birlikte bahsi geçen ek düzenleme “hâkim hukuku resen uygular” (HMK m. 33) ilkesinin varlığı ile gerçek kişilerin hukuku bilmelerini beklemeyen ve avukatla temsil zorunluluğunu getirmeyen Türk hukuk sistemi açısından eleştirilebilecektir¹⁸⁴. Zira TBK m. 60 hükmüyle, aynı zamanda, hukuku ve hukuk kuralının ne şekilde uygulanacağını bilmeyen ve bilmek zorunda olmayan kimselerin yaşadıkları uyuşmazlığa ilişkin olarak yapacakları hukuki nitelendirmeler önemli bir hâle gelmektedir¹⁸⁵.

Oysaki bilindiği üzere Türk hukukunda tarafların avukatla temsil edilmesi zorunluluğu bulunmamaktadır¹⁸⁶. Kanun koyucu, herkesi hakkını bizzat savunmak bakımından serbest bırakmıştır¹⁸⁷. Zira Hu-

¹⁸⁰ BUDAK / KARAASLAN, § 10, N. 23, s. 200; KARAHACIOĞLU / PARLAR, s. 561; ARSLAN / YILMAZ / TAŞPINAR-AYVAZ / HANAĞASI, s. 299; GÖRGÜN / BÖRÜ / TORAMAN / KODAKOĞLU, § 19, s. 299; YAVUZ, Şerh, s. 500.

¹⁸¹ HABSCHIED, N. 726, s. 264; KURU, *El Kitabı C. 1*, § 27, s. 589; PEKCANITEZ, *Pekcanitez Usul*, § 10, s. 1147; ÜSTÜNDAĞ, *Medeni Yargılama*, s. 463.

¹⁸² HURNI, *BK-ZPO*, N. 4, s. 534-535; BERKİN, s. 95; ALANGOYA / YILDIRIM / DEREN-YILDIRIM, *Esaslar*, § 19, s. 227; KARSLI, s. 269. Yargıtay, HGK, T. 07.05.2014, E. 2013/1-2382, K. 2014/617: “... HMK'nun 33. maddesi uyarınca davanın esas olan maddi olayların ileri sürülmesi taraflara ait ise de, dava dilekçesini bir bütün olarak değerlendirerek, davayı nitelendirerek ve uygulanacak kanun maddesini belirlemek hakime aittir...”. Karar için bkz. KURU, *El Kitabı C. 1*, § 27, s. 589). Yargıtay, HGK, T. 02.10.2013, 2013/11-30, 2013/1426 “...6100 sayılı HMK'nun 33 (1086 sayılı HUMK'nun 76.) maddesi gereğince hukuki tavsif (niteleme) ve uygulanacak kanun maddesinin tespiti hakime aittir. (...) Hukuki nitelendirmenin hakim tarafından yapılması gerektiğinden, dava dilekçesi bir bütün olarak değerlendirilip, davacının hukuki nitelendirmesiyle bağlı olmaksızın uygulanacak yasa hükmünün belirlenmesi gerekir. O halde, Hukuk Genel Kurulu'nca da benimsenen Özel Daire bozma kararına uyulması gerekirken, önceki kararda direnilmesi usul ve yasa aykırıdır...”. Bkz. KARAHACIOĞLU / PARLAR, s. 237.

¹⁸³ Bu noktada, zarar görenin kendisi için daha az elverişli bir hukuki sebebi seçmesinin doğuracağı olası bir sakıncanın davadan feragat etmekle giderebileceği düşünülecekse de davadan feragat edilmekle aynı zamanda davaya konu edilen haktan da vazgeçilmiş olması sonucu doğacaktır. Bkz. SAENGER, *HK-ZPO*, § 306 Rn. 1; MUSIELAK, Hans-Joachim / VOIT, Wolfgang: *Zivilprozessordnung: ZPO mit Gerichtsverfassungsgesetz*, 17. Baskı, Verlag Franz Vahlen, München, 2020, § 306, Rdn. 2; AKYOL ASLAN, Leyla: *Medeni Usul Hukukunda Davadan Feragat*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2011, s. 204. Böylelikle feragat edilen davaya konu olan hakkın başka bir davada ileri sürülebilmesi mümkün olmayacaktır. Bkz. AKYOL ASLAN, s. 204; IŞIK, Serpil: “Medeni Usul Hukukunda Hükümden Sonra Feragat ve Davanın Feragat Sebebiyle Sona Erdiğini Ortaya Koyacak Olan Mercii: 7251 Sayılı Kanun Değişikliği Kapsamında Değerlendirmeler”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 2021, Cilt 27, Sayı 2, s. 1582. Bu sebeple daha az elverişli olan bir hukuki sebebi tercih eden zarar gören bakımından sakıncalı olan durum davadan feragat etmekle giderilemeyecektir. Mütelhik davalarda feragat hakkında ayrıca bkz. AKYOL ASLAN, s. 214.

¹⁸⁴ HANAĞASI, s. 303.

¹⁸⁵ BAYSAL, s. 598.

¹⁸⁶ POSTACIOĞLU, *Medeni Usul Hukuku*, s. 320; ALANGOYA / YILDIRIM / DEREN-YILDIRIM, *Esaslar*, § 16, s. 145; ÖNEN, Ergun: *Medeni Yargılama Hukuku*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No. 442, Sevinç Matbaası, Ankara, 1979, § 15, s. 81; KURU, Baki: *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, Cilt II, 6. Baskı, Demir-Demir, İstanbul, 2001 (C. II), § 19, s. 1226; KURU, *El Kitabı*, s. 274; KURU, *İstinaf Sistemi*, § 19, s. 119; KURU / ARSLAN / YILMAZ, § 19, s. 228; KURU, Baki / AYDIN, Burak: *Medeni Usul Hukuku*, *El Kitabı*, Cilt 1, 6. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021, § 19, s. 346; ARSLAN / YILMAZ / TAŞPINAR-AYVAZ / HANAĞASI, § 14, s. 277; PEKCANITEZ / ATALAY / ÖZEKES, § 6, s. 161; KARSLI, s. 277; BUDAK / KARAASLAN, § 5, s. 114; GÖRGÜN / BÖRÜ / TORAMAN / KODAKOĞLU, § 18, s. 237; POSTACIOĞLU / ALTAY, § 14, s. 286; GÖREN ÜLKÜ, Nazlı: “Medeni Yargılama Hukukunda Avukatla Temsil Zorunluluğu”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 2010, Cilt 16, Sayı 3-4, s. 309; YILMAZ, Ejder: *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, 2. Cilt, 4. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021 (Şerh, C. 2), s.

kuk Muhakemeleri Kanunu m. 71 hükmünde, açıkça, “*Dava ehliyeti bulunan herkes, davasını kendisi veya tayin ettiği vekil aracılığıyla açabilir ve takip edebilir*” denilmektedir¹⁸⁸. Sadece, davanın tarafının yargılama esnasındaki uygun olmayan tavır ve davranışlarının söz konusu olması veya davasını kendi başına takip edebilecek yeterlilikte bulunmaması durumunda hâkim tarafından vekil tutma zorunluluğu getirilmektedir¹⁸⁹. Bunun dışında dava ehliyeti bulunan herkesin davasını bizzat açıp takip edebileceği veya bir vekil aracılığıyla da yargılamayı yürütebileceği öngörülmektedir¹⁹⁰. Böylelikle dava açmak isteyen kimse bir avukata vekâletname verme mecburiyetinde olmayıp dava ehliyetinin bulunması durumunda, davasını bizzat kendisi de açıp takip edebilecektir¹⁹¹. Bununla birlikte, taraflardan biri davayı vekil vasıtasıyla takip etmek isterse sadece avukat olan kimseleri vekil olarak tayin edebilecektir¹⁹².

Avukatla temsil zorunluluğunun bulunmadığı hukuk sistemimizde, TBK m. 60 hükmünde öngörülen şekilde, zarar görenin birden fazla sorumluluk sebebinden daha lehine olanın ne olduğunu anlamasını beklemek isabetli olmayacaktır. Zira avukatla temsil olanağı söz konusu olmayan kimselerin adli yardıma¹⁹³ (HMK m. 334-340) da başvurmayarak kendi davalarını takip etmeleri durumunda, hukuki bilgi ve terimlerden yoksun oldukları aşikardır¹⁹⁴. Hukukçuların dahi çözüm üretmekte zorlandıkları hukuki uyumsuzluklar ile gitgide karmaşık bir hâle gelen ve artarak çoğalan yeni hukuki düzenlemeler karşısında, tarafın bir davayı açıp takip etmesi ve somut olaya uygulanacak olan hukuk kuralını doğru bir şekilde tespit etmesi oldukça güçtür¹⁹⁵. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda, hukuku bilmesi beklenemeyecek kimselerin kendi menfaatlerini doğru ve en iyi şekilde tespit edemeyecekleri ortadadır¹⁹⁶. Dolayısıyla avukatla temsil olanağından yoksun olmaları sebebiyle davalarını avukatla takip ettirmeyen ve subjektif hakları ihlal edilen kimselerin avukatla temsil edilen kişilerle eşit bir şekilde¹⁹⁷ yargılamada hukuki menfaatlerini koruyabilmelerine olanak vermeyen TBK m. 60 hükmünün eleştirilmesi mümkündür¹⁹⁸.

2001; MUŞUL, § 17, s. 167; ERDEMİR, İter: *Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Şerhi, Cilt 1-2*, 2. Baskı, Nurettin Uycan Cilt ve Basım Sanayii A.Ş., İstanbul, 1986, s. 263; İNAL, s. 441; KARAHACIOĞLU / PARLAR, s. 366; ULUKAPI, s. 202. Nitekim, eski tarihli bir Yargıtay kararında da bu husus açıkça ifade edilmektedir. Yargıtay, İBK, T. 07.01.1948, E. 1946/16/, 1946/19, K. 1948/1 (www.kazanci.com.tr, ET: 29.06.2023): “... Ormana müteallik tecavüz ve mülkiyet adli kazaya tabi davalarda ... Orman Genel Müdürlüğü'ne mensup avukatların bu kabil davaları münhasıran takip ve müdafaa edebileceklerine ve ayrıca hazineye husumet tevcihine lüzum ve zaruret bulunmadığına...”. Hakan / TAŞ KORKMAZ, Hülya / MERİÇ, Nedim: *HMK Hukuk Muhakemeleri Kanunu*, 9. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2019, s. 30. Bununla birlikte Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı'nın ön hazırlık aşamasında, avukatla temsil zorunluluğu kabul edilmişti. Bkz. ALANGOYA, Yavuz / YILDIRIM, Mehmet Kâmil / DEREN-YILDIRIM, Nevhis: *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı Değerlendirme ve Önerileri*, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul, 2006, s. 49; YILMAZ, Şerh C. 2, s. 2001. Bununla birlikte Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı'nın Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulmasından sonra, avukatla temsil zorunluluğu kaldırılmış ve Hukuk Muhakemeleri Kanunu avukatla temsil zorunluluğu söz konusu olmaksızın kanunlaşmıştır. Bkz. KARSLI, s. 277, dn. 4; YILMAZ, Şerh C. 2, s. 2001. Yargılamada avukatla temsil zorunluluğu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. AKKAN, Mine: *Medenî Usûl Hukukunda Avukatla Temsil Zorunluluğu*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2010, § 1, s. 22 vd.

¹⁸⁷ BELGESAY, Mustafa Reşit: *Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Şerhi I Teoriler*, 3. Baskı, Duygu Matbaası, İstanbul, 1948, s. 168.

¹⁸⁸ Yargıtay, 8. HD, T. 12.06.2003, E. 2003/4044, K. 2003/4358 (www.kazanci.com.tr, ET: 29.06.2023): “... Kural olarak dava hakkı, o hakkın sahibi olan kimseye aittir. HUMK'nun 59. maddesinde dava açmaya ehil olan kişinin davasını bizzat yahut atayacağı vekil aracılığıyla ikame ve takip edeceği açıklanmıştır. Anılan hüküm uyarınca hak sahibi davayı bizzat açabileceği gibi vekil aracılığıyla da açabilir. Somut olayda, davayı açan İhsan davaya vekalet ehliyeti olmayan bir kişidir. Bu nedenle eşi adına dava açma ve yürütme yetkisi bulunmamaktadır...”.

¹⁸⁹ POSTACIOĞLU / ALTAY, § 14, N. 580, s. 286. Böyle bir durumda, vekil tutma zorunluluğuna uymadığı takdirde, yokluğu durumundaki kanuni düzenlemelere göre hakkında işlem yapılacaktır (HMK m. 79, m. 80). Bkz. POSTACIOĞLU / ALTAY, § 14, N. 580, s. 286.

¹⁹⁰ POSTACIOĞLU, *Medeni Usul Hukuku*, s. 319-320; BİLGE / ÖNEN, s. 236; TANRIVER, *Medeni Usul*, § 13, s. 575; PEKCANITEZ / ATALAY / ÖZEKES, § 6, s. 161; KARSLI, s. 276; KARAHACIOĞLU / PARLAR, s. 366; AKKAN, § 1, s. 41; ULUKAPI, s. 202.

¹⁹¹ POSTACIOĞLU, *Medeni Usul Hukuku*, s. 319; BUDAK / KARAASLAN, § 5, s. 114; YILMAZ, Şerh C. 2, s. 2001.

¹⁹² KURU, *El Kitabı*, § 19, s. 274.

¹⁹³ Adli yardım konusunda bkz. KILINÇ, Ayşe: *Medeni Usul Hukukunda Adli Yardım*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2013, s. 1 vd.

¹⁹⁴ Şüphesiz ki somut uyumsuzluğu hukuki bir zemine oturtmak bu konuda özel bir bilgiyi gerektirir. Bkz. ÖZEKES, s. 773.

¹⁹⁵ AKKAN, § 2, s. 86.

¹⁹⁶ MEMİŞ / YILMAZ, s. 362.

¹⁹⁷ Doktrinde Özekes, davada hukuki sebep bildirmenin zorunlu olup olmadığını değerlendirirken avukatla temsil edilen işlemlerle davasını kendi takip eden sıradan kişiler bakımından bir ayrıma gitmektedir. Buna göre doktrinde Özekes aynen şu şekilde bir değerlendirmede bulunmaktadır: “*yargılama hukukunun gerekleri yanında, avukatlık mesleğinin özellikler de avukatın hukuki sebep göstermesini gerekli, hatta zorunlu kılmaktadır. Bu sebeple, -biz bu görüşü paylaşmamakla birlikte-sıradan kişiler için hukuki sebep bildirme zorunluluğu olmasa dahi, avukatla takip edilen işlemlerde hukuki sebep bildirilmesi zorunludur.*” Bkz. ÖZEKES, s. 775.

¹⁹⁸ MEMİŞ / YILMAZ, s. 362.

III. MEDENÎ USÛL HUKUKU AÇISINDAN ELEŞTİRİLEBİLECEK OLAN TBK M. 60 HÜKMÜNÜN NASIL YORUMLANMASI GEREKTİĞİ

A. Genel Olarak

Sorumluluk sebeplerinin yarışmasını düzenleyen TBK m. 60 hükmünün medenî usûl hukuku açısından hangi noktalarda eleştirilebileceğini ortaya koyduktan sonra, ilgili düzenlemenin nasıl yorumlanması gerektiği üzerinde de durulmalıdır.

Doktrinde medenî usûl hukuku açısından özellikle *iura novit curia* (HMK m. 33) ilkesi ile TBK m. 60 hükmü arasında yaşanan uyumsuzluk dikkate alınarak iki farklı görüş ileri sürülmektedir¹⁹⁹. Doktrinde ileri sürülen bir görüşe göre zarar görenin belirli bir sorumluluk sebebine dayanması durumunda, hâkim bununla bağlı olacaktır²⁰⁰. Doktrinde ileri sürülen diğer bir görüşe göre ise TBK m. 60 hükmü, *iura novit curia* ilkesini devreden çıkartmayacaktır²⁰¹. Bahsi geçen düzenlemenin görmezden gelinmesi gerekmektedir²⁰².

Aşağıda doktrinde ileri sürülen bu iki zıt görüş ifade edildikten sonra medenî usûl hukuku açısından yukarıda çeşitli şekillerde eleştirilebileceğini ifade ettiğimiz TBK m. 60 hükmünün nasıl yorumlanmasının gerektiği konusunda çözüm önerisinde bulunma yoluna gideceğiz.

B. TBK m. 60 Kapsamında Zarar Görenin Belirli Bir Sorumluluk Sebebine Dayanması Durumunda Hâkimin Bununla Bağlı Olacağı Şeklindeki Görüş

Doktrinde *Oğuzman / Öz* tarafından ileri sürülen bu görüşe göre somut olayda birden fazla sorumluluk sebebinin yarışması ihtimalinde, davacı dava dilekçesinde dayandığı sebebi açıkça belirlemişse hâkim, kural olarak, artık koşulları da mevcut olan bu esas yerine diğer bir esasa dayanarak karar veremez²⁰³. Zira *Oğuzman / Öz*'e göre davacının bu şekilde bir beyanda bulunması durumunda, bu beyan, TBK m. 60 kapsamında, "zarar görenin aksini istemesi" olarak kabul edilir²⁰⁴.

Doktrinde aynı görüş doğrultusunda *Arısoy* da tarafların arasındaki sözleşmenin dava dosyasına girmesi ve davalı tarafınca bunun uygulanmasının talep edilmesi durumunda, davacının sözleşmeden başka bir sorumluluk sebebine dayanmasının mümkün olmadığını ileri sürmektedir²⁰⁵.

C. TBK m. 60 Hükmünün *Iura Novit Curia* İlkesini Devreden Çıkartmayacağı Şeklindeki Görüş

Doktrinde *Buz* tarafından ileri sürülen bu görüş doğrultusunda, 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun 60'inci maddesine eklenen ve mehaz İsviçre Borçlar Kanunu'nun *Widmer / Wesser* Tasarısı'nın 53'üncü maddesinde yer almayan "zarar gören aksini istemiş olmadıkça" şeklindeki ifadenin anlamsız olduğu kabul edilerek bahsi geçen düzenlemenin bu hâliyle medenî usûl hukukunda yargılamaya hâkim olan ilkeleri bertaraf edecek güce sahip olmadığı savunulmaktadır²⁰⁶.

¹⁹⁹ BAYSAL, s. 598.

²⁰⁰ OĞUZMAN / ÖZ, N. 828, s. 295; ARISOY, A. Selman: *Medeni Yargılama Hukukunda Hâkimin Türk Hukukunu Resen Uygulaması (iura novit curia prensibi)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2017, s. 237-238.

²⁰¹ BUZ, s. 60; SEROZAN, *Medeni Hukuk I*, § 5 N 60, s. 178; SEROZAN, *İfa*, § 23, N 2, s. 296; BAYSAL, s. 599; BAŞ SÜZEL, *Ece: Gerçek Olmayan Vekaletsiz İş Görme -Menfaat Devri Yaptırımı-*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2015, s. 247.

²⁰² BUZ, s. 60; SEROZAN, *Medeni Hukuk I*, § 5 N 60, s. 178; SEROZAN, *İfa*, § 23, N 2, s. 296; BAYSAL, s. 599; BAŞ SÜZEL, s. 247.

²⁰³ OĞUZMAN / ÖZ, N. 828, s. 295.

²⁰⁴ OĞUZMAN / ÖZ, N. 828, s. 295. *Oğuzman / Öz*, görüşünü desteklemek için aynen şu şekilde bir örneğe yer vermiştir: "... hırsızın çalıp kendi eşyasının bütünleyici parçası yaptığı şeyi, mağdur eski malik, haksız fiile dayanarak da (aynen tazmin talebiyle de), sebepsiz zenginleşmeye dayanarak da geri isteyebilir. Dava dilekçesinde sadece iade ve/veya tazminattan söz edilmişse, somut olayda sebepsiz zenginleşme veya haksız fiil hükümlerinden hangisi davacıya daha iyi bir sonuç sağlıyorsa, hâkim ona göre hükmetmelidir. Fakat davacı sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre iade istediğini beyan etmiş, başka da bir sebep söylememişse, hâkim daha elverişli görse bile haksız fiil hükümlerine göre karar oluşturamalıdır". Bkz. OĞUZMAN / ÖZ, N. 828, s. 295.

²⁰⁵ ARISOY, *Iura Novit Curia*, s. 237-238.

²⁰⁶ BUZ, s. 53.

Doktrinde *Serozan*'a göre de 6098 sayılı TBK m. 60 hükmü ile kanun koyucu tarafından hâkimin zarar görene en iyi tazminat imkânı veren sorumluluk sebebine göre karar vereceğinin ifade edilmesi anlamsızdır²⁰⁷. Bahsi geçen kanun hükmü, yargılamaya hâkim olan ilkelere hâkimin hukuku resen uygulayacağı şeklindeki ana ilkeyi (HMK m. 33) değiştirecek nitelikte değildir²⁰⁸. Bu doğrultuda *Serozan* tarafından da TBK m. 60'ta öngörülen düzenlemenin dikkate alınmaması gerektiği savunulmaktadır²⁰⁹.

D. Görüşümüz

Türk Borçlar Kanunu m. 60 hükmü kaleme alınış şekliyle birçok usûlî problemin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. TBK m. 60 hükmü, bu hâliyle, özellikle hâkimin hukuku resen uygulaması (*iura novit curia*) ilkesine açık bir şekilde ters düşmektedir²¹⁰. Bu durum sebebiyle, TBK m. 60 hükmünün lafzına uygun bir şekilde uygulanması, HMK m. 33'te öngörülen *iura novit curia* ilkesiyle taleple bağlılık ilkelerine aykırı davranılması sonucunu doğuracaktır²¹¹.

TBK m. 60'ta ifade edilen en iyi giderim imkânı sağlayan sorumluluk sebebinin bulup uygulama hususu ilgili düzenleme kanunlaşmadan önce zaten bir İçtihadı Birleştirme Kararı'na konu edilmişti. Dolayısıyla, TBK m. 60 bu noktada Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararını kanunlaştırmış oldu. TBK m. 60 hükmü ile ortaya çıkan asıl mesele maddenin ilk kısmında öngörülen “zarar gören aksini istemiş olmadıkça” şeklindeki ifadedir.

Doktrinde ileri sürülen bir görüşe göre Türk kanun koyucunun madde metnine eklemiş olduğu “zarar gören aksini istemiş olmadıkça” şeklindeki ifade ile sağlamak istediği imkân, medenî usûl hukukunun genel prensiplerinin karşısında anlamsız kalmaya mahkûmdur²¹². TBK'da öngörülen açık kanun hükmünün varlığında m. 60 uyarınca talep edildiği takdirde, yerel mahkeme hâkimlerinin birden fazla sorumluluk sebebinden zarar görenin talep ettiği sebebe dayanarak karar vermesi söz konusu olabileceksin de Yargıtayın ilgili kanun hükmüne karşılık medenî usûl hukukunun genel kabul gören prensiplerine -ve özellikle de *iura novit curia* ilkesine- üstünlük tanıyan pek çok içtihadının da bulunduğu gözden kaçırmamak gerekmektedir. Buradan hareketle TBK m. 60 hükmünün medenî usûl hukukuna hâkim olan ilkeleri bertaraf edecek güce sahip olmadığı sonucuna ulaşılabilir²¹³.

Diğer taraftan, kanaatimizce, kanun koyucu “zarar gören aksini istemiş olmadıkça” ifadesini öyle ya da böyle TBK m. 60 hükmüne eklemiştir. TBK m. 60 hükmünün Türk pozitif hukukunun bir parçası olduğu da dikkatlerden kaçırılmamalıdır. Dolayısıyla hâkim tarafından, maddede öngörüldüğü şekilde, hangi sorumluluk sebebi zarar gören taraf açısından zararını en iyi tazmin imkânını sağlayacaksa o hükmün uygulanması şarttır²¹⁴. Zira TBK m. 60 hükmü hâlihazırda yürürlüktedir. Bu sebeple de usûlüne göre kanunlaşmış bir hükmü görmezden gelmek mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla TBK m. 60 hükmünün uygulanmasından kaçınılması uygun olmayacaktır. Şu noktada, TBK m. 60 hükmünde kanun koyucunun getirdiği “zarar gören aksini istemiş olmadıkça” şeklindeki ifadenin medenî usûl hukuku bakımından yaratacağı sorunlara rağmen uygulanması ve hükmün istisnai bir düzenleme olarak kabul edilmesi gerekecektir. *Kanaatimizce*, medenî usûl hukuku bakımından sorunlara sebep olan ve TBK m. 60'a sonradan eklenen “zarar gören aksini istemiş olmadıkça” şeklindeki ifadenin kanun koyucu tarafından tekrardan gözden geçirilmesi gerekmektedir. Böylelikle TBK m. 60 hükmünün medenî usûl hukukuna uygun olacak bir şekilde yeniden düzenlenmesi yaşanan karışıklıklara son vermek bakımından kesin çözüm olacaktır.

²⁰⁷ SEROZAN, *İfa*, § 23, N 2, s. 296. Aynı zamanda, TBK m. 60 hükmü bu hâliyle yargılamaya hâkim olan ilkelere aykırı bir düzenleme getirmektedir. Bkz. SEROZAN, *Medeni Hukuk I*, § 5 N 60, s. 178.

²⁰⁸ SEROZAN, *Medeni Hukuk I*, § 5 N 60, s. 178.

²⁰⁹ SEROZAN, *Medeni Hukuk I*, § 5 N 60, s. 178.

²¹⁰ TÜRK / YILMAZ, s. 403.

²¹¹ BUZ, s. 51.

²¹² BUZ, s. 53.

²¹³ BUZ, s. 53; SEROZAN, *Medeni Hukuk I*, § 5 N 60, s. 178.

²¹⁴ TÜRK / YILMAZ, s. 403.

SONUÇ

TBK m. 60 hükmü sorumluluk sebeplerinin yarışması hâlinde hâkime bir görev yüklemektedir. TBK'nın 60'ıncı maddesi uyarınca zarar gören aksini istemiş olmadıkça veya kanunda öngörülmedikçe hâkim, sorumluluk sebeplerinden zarar görene en iyi giderim imkânı sağlayan sorumluluk sebebine göre karar vermek durumundadır. Dikkat edilirse uğradığı zararın giderilmesi bakımından öncelikli olarak seçim hakkı mağdura ait olmakla birlikte zarar gören tarafından herhangi bir seçim yapılmaması ihtimalinde hâkime en iyi giderim imkânını sağlayan sorumluluk sebebine göre karar verme yükümlülüğü yüklenmektedir.

Görüldüğü üzere TBK m. 60 hükmü, zarar görenin zararının giderimi bakımından birden fazla sorumluluk sebebine dayanabileceği hâllerde uygulanacak olan prensipleri düzenlemektedir. Bununla birlikte TBK m. 60 hükmü, Kanun'da düzenlenen hâliyle, pek çok sorunu bünyesinde barındırmaktadır. İlgili madde bakımından yaşanan sorunların odak noktasını Türk hukukunda maddeye eklenen “*zarar gören aksini istemiş olmadıkça*” şeklindeki ifade oluşturmaktadır. Bununla birlikte kanun koyucu tarafından TBK m. 60 hükmüne eklenen bu ifade, medenî usûl hukuku bakımından pek çok açıdan sakınca barındırmaktadır:

1) TBK m. 60 hükmü, hâkimin hukuku resen uygulayacağı ilkesi ile çelişki içerisindedir. Medenî usûl hukukunun en temel ilkelerinden biri olan hâkimin hukuku resen uygulayacağı ilkesine göre hâkimin tarafların ileri sürdüğü veya dayandığı hukuki sebeplerle bağlı olmayacağını düzenlemektedir (HMK m. 33). Bu ilke uyarınca tarafların aralarındaki uyumsuzluğa uygulanacak olan hukuk kuralını bulmak hâkimin görevidir. Bu sebeple yargılamayı yürüten hâkim, taraflarca kendisine bildirilen hukuki sebeplerle bağlı değildir. Somut olaya uygulanacak olan hukuk normunun tespiti ve tayini bakımından taraflar, hâkime sadece yardımcı olabilirler. Bununla birlikte dava konusu uyumsuzlukta öne sürülen maddi vakıaların hukuki nitelendirmesini yaparak somut olaya tatbik etmek ise hâkimin görevidir. TBK m. 60'a göre ise birden fazla sorumluluk sebebinin yarışması durumunda, hâkimin en iyi tazmin imkânını sağlayan sebebe göre hüküm verebilmesi için zarar görenin bunun aksini istememiş olması gerekmektedir. TBK m. 60 ile zarar görenin hukuki sebebe ilişkin nitelendirmesi ve tercihi önemli bir hâle gelmiştir. Hukuk kuralını resen bulmakla görevli olan hâkimi tarafların tercih ettiği hukuki sebeplerle bağlayan TBK m. 60 hükmü açıkça HMK m. 33 ile çelişmektedir.

2) TBK m. 60 hükmünün çeliştiği tek medenî usûl hukuku ilkesi, hâkimin hukuku resen uygulayacağı ilkesi değildir. Birden fazla sorumluluk sebebinin var olması durumunda, birbirleriyle yarışan bu sebepler üzerindeki seçme hakkının zarar görene ait olduğu kabul edilirse hâkimin taraflarca seçilen sebep uyarınca karar vermesi mecbur kılınmıştır. Böylelikle TBK m. 60 düzenlemesi ile HMK m. 26 uyarınca tarafların talebiyle bağlı olan hâkimin aynı zamanda talep edilmesi hâlinde dava dilekçesinde gösterilen sebeple de bağlı olacakları öngörülmüştür. Görüldüğü üzere hâkim sadece tarafların dilekçelerinde gösterdikleri talep sonuçları ile bağlı olmaktan öte, TBK m. 60 hükmünün varlığı sebebiyle onların aynı zamanda da talep etmiş olmaları hâlinde davanın dayandırılmasını istedikleri sorumluluk sebebiyle de bağlı kılınmaktadır. Oysaki taleple bağlılık ilkesi hukuki sebepleri değil, talep sonucu ve maddi vakıaları kapsar. HMK m. 26'da ifade edilen taleple bağlılık ilkesi, “hâkim tarafların talep sonuçlarıyla bağlıdır, ondan fazlasına ya da başka bir şeye karar veremez” şeklinde düzenlenmiş olmakla birlikte tarafların dava dilekçelerinde netice-i talep kısmında, davanın dayandırılmasını istedikleri hukuki sebepleri talep etmeleri üzerine hâkimi bu hukuki sebeplerle bağlı kılmak şeklinde düşünülemez. Bu doğrultuda talep sonucu ve maddi vakıalarla bağlı olan hâkimin aynı zamanda dava dilekçesinde tarafların ileri sürdükleri sebeplerle bağlı olması gibi bir zorunluluk, taleple bağlılık (HMK m. 26) ve *iura novit curia* ilkesinin (HMK m. 33) varlığında söz konusu olamayacaktır.

3) TBK m. 60 hükmünün lafzında açıkça ifade edilmiş olmamakla birlikte madde gerekçesinde sorumluluk sebebi ile kastedilen hususun “hukuki sebep” olduğu net bir şekilde anlaşılmaktadır. Hukuki sebep aynı zamanda dava dilekçesinin unsurlarından biridir. Medenî usûl hukukunda dava sebebini vakıalar olarak ifade eden ve onu bulup tespit etmekle görevli olanın hâkim olduğunu ileri süren

vaktalara dayandırma teorisinin hâkim olduğu göz önünde bulundurulduğunda, TBK m. 60'ta ifade edilen hâkimi tarafların ileri sürdüğü sorumluluk sebebiyle bağlı tutmak bağdaşmamaktadır.

4) TBK m. 60 hükmü, “zarar gören aksini istemiş olmadıkça” şeklinde bir ifadeye yer vermekle, zarar görenin bu konudaki hukuki nitelendirmesini önemli kılmaktadır. Oysaki Türk medenî usûl hukuku sistemimizde genel kural, avukatla temsil zorunluluğunun bulunmamasıdır. Sadece, davanın tarafının yargılama esnasındaki uygun olmayan tavır ve davranışlarının söz konusu olması veya davasını kendi başına takip edebilecek yeterlilikte bulunmaması durumunda hâkim tarafından vekil tutma zorunluluğu getirilmektedir. Bunun dışında dava ehliyeti bulunan herkesin, davasını bizzat açıp takip edebileceği veya bir vekil vasıtasıyla da yargılamayı yürütebileceği öngörülmektedir. Avukatla temsil zorunluluğunun bulunmadığı hukuk düzenimizde, TBK m. 60 hükmünde öngörülen şekilde, zarar görenin birden fazla sorumluluk sebebinden daha lehine olanın ne olduğunu anlamasını beklemek isabetli olmayacaktır. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda, hukuku bilmesi beklenemeyecek kimselerin kendi menfaatlerini doğru ve en iyi şekilde tespit edemeyecekleri ortadadır. Avukatla temsil zorunluluğunun bulunmaması karşısında TBK m. 60 hükmü düzenlemesinin yerinde olmadığı aşikardır.

Görüldüğü üzere TBK m. 60 hükmüne yapılan bu ekleme medenî usûl hukuku bakımından çözümden ziyade sorun getirmektedir. Yarışma probleminin kanunda açıkça düzenlenmesinin ne derece doğru olduğu sorusunu akla getirmektedir. Diğer taraftan Türk Borçlar Kanunu'nda açıkça düzenlenen hâliyle, sorumluluk sebeplerinin yarışmasına ilişkin düzenlemenin ne şekilde yorumlanmasının gerektiği önem arz etmektedir. Bu kapsamda doktrinde ileri sürülen bir görüşe göre TBK m. 60 kapsamında zarar görenin belirli bir sorumluluk sebebine dayanması durumunda hâkim bu sebeple bağlı olacaktır. Doktrinde ileri sürülen diğer bir görüşe göre ise TBK m. 60 hükmünün *iura novit curia* ilkesini devreden çıkartmayacağı bu sebeple bahsi geçen düzenlemenin görmezden gelinmesi gerektiği şeklindedir. Kanaatimizce “zarar gören aksini istemiş olmadıkça” ifadesini içeren TBK m. 60 hükmü hukuk sistemimizin bir parçasıdır. Bu sebeple ilgili kanun hükmünün sağlıklı bir şekilde uygulanabilmesi için madde metnine eklenen ifadenin gözden geçirilmesi gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle TBK m. 60 hükmünde gerçekleştirilecek olan revizyonla ilgili düzenlemenin medenî usûl hukukuna uygun bir hâle getirilmesi önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- ACAR, Faruk: “Sorumluluk Sebeplerinin Çokluğu”, *Prof. Dr. İsmet Sungurbey’e Armağan, Borçlar Hukuku Genel Hükümler Konferansları III, Sebepsiz Zenginleşmeden Doğan Borç İlişkileri - Borç İlişkilerinde Özel Durumlar - Taraf Değişiklikleri - TBK Değerlendirmeleri ve İrdelemeleri, 26-27 Mayıs 2012*, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul, 2014, s. 37-61.
- AKINCI, Şahin: *Borçlar Hukuku Bilgisi Genel Hükümler*, 11. Baskı, Sayram Yayınları, Konya, 2019.
- AKINTÜRK, Turgut: *Müteselsil Borçluluk*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1971.
- AKİL, Cenk: “Hâkimin Hukuku Kendiliğinden Uygulaması İlkesi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2008, Cilt 57, Sayı 3, s. 1-32.
- AKKAN, Mine: *Medenî Usûl Hukukunda Avukatla Temsil Zorunluluğu*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2010.
- AKKAYA, Tolga: *Medenî Usûl Hukuku Bakımından Boşanma Davası*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2017.
- AKYOL ASLAN, Leyla: *Medenî Usul Hukukunda Davadan Feragat*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2011.
- ALANGOYA, Yavuz: *Medeni Usul Hukukunda Vakıaların ve Delillerin Toplanmasına İlişkin İlkeler*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1979.
- ALANGOYA, Yavuz / YILDIRIM, Mehmet Kâmil / DEREN-YILDIRIM, Nevhis: *Medeni Usul Hukuku Esasları*, 8. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2011 (Esaslar).
- ALANGOYA, Yavuz / YILDIRIM, Mehmet Kâmil / DEREN-YILDIRIM, Nevhis: *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı Değerlendirme ve Önerileri*, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul, 2006.
- ALEXANDER, Cica: “The Principle of *Iura Novit Curia*”, *Young Scholars in International Arbitration: A Collection of Essays Prepared for the ICCA 2014 Congress*, 2014, s. 105-124.
- ANSAY, Sabri Şakir: *Hukuk Yargılama Usulleri*, 7. Baskı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1960.
- ANTALYA, Gökhan: *Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt II (Haksız Fiilden Doğan Borç İlişkileri, Sebepsiz Zenginleşmeden Doğan Borç İlişkileri)*, 2. Baskı, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2018.
- ARISOY, A. Selman: “Medeni Yargılama Hukukunda Hâkimin Türk Hukukunu Resen Uygulamasının Temeli: Vakıalar, Vakıaların Önemi, Vakıaların Çeşitli Yönlerden Sınıflandırılması ve Vakıaların Tespiti”, *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 2019, Cilt 77, Sayı 1, s. 1-47 (Vakıaların Tespiti).
- ARISOY, A. Selman: *Medeni Yargılama Hukukunda Hâkimin Türk Hukukunu Resen Uygulaması (iura novit curia prensibi)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2017 (Iura novit curia).
- ARSLAN, Ramazan / YILMAZ, Ejder / TAŞPINAR-AYVAZ, Sema / HANAĞASI, Emel: *Medenî Usul Hukuku*, 7. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021.
- ATALI, Murat / ERMENEK, İbrahim / ERDOĞAN, Ersin: *Medenî Usul Hukuku Ders Kitabı*, 4. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021.
- AYAN, Mehmet: *Borçlar Hukuku, Genel Hükümler*, 12. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2020 (Borçlar Hukuku).
- AYAN, Serkan: *Türk Medeni Hukuk Mevzuatı Cilt I, 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu, (Türk Borçlar Kanunu, İsviçre Borçlar Kanunu, Madde Gereçekleri)*, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2015.
- BAŞ SÜZEL, Ece: *Gerçek Olmayan Vekaletsiz İş Görme -Menfaat Devri Yaptırımı-*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2015.
- BAYSAL, Başak: *Haksız Fiil Hukuku BK m. 49-76*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2019.
- BAXTER, Lawrence G.: “Civil Litigation and *Iura Novit Curia*”, *South African Law Journal*, 1979, s. 531-540.
- BELGESAY, Mustafa Reşit: *Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Şerhi I Teoriler*, 3. Baskı, Duygu Matbaası, İstanbul, 1948.
- BERKİN, Necmettin M.: *Medeni Usul Hukuku Esasları*, Hamle Matbaası, İstanbul, 1969.
- BİLGE, Necip / ÖNEN, Ergun: *Medeni Yargılama Hukuku Dersleri*, 3. Baskı, Sevinç Matbaası, Ankara, 1978.

- BLOMEYER, Arwed: *Zivilprozessrecht, Erkenntnisverfahren*, Duncker & Humboldt Verlag, Berlin, 1963.
- BOHNET, François / DROESE, Lorenz: *Präjudizienbuch - Zivilprozessordnung ZPO*, 1. Baskı, Stämpfli Verlag / hep Verlag, Zurich, 2018, s. 127-129.
- BOLAYIR, Nur: *Medenî Usûl Hukuku'nda Hâkimin Hukuku Re'sen Uygulaması İlkesi*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2019.
- BÖRÜ, Levent: *Medeni Usul Hukukunda İddia ve Somutlaştırma Yükü*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2016.
- BRUNNER, Alexander / GASSER, Dominik / SCHWANDER, Ivo (Hrsg.): *ZPO Schweizerische Zivilprozessordnung Kommentar Band 1: Art. 1-196*, 2. Baskı, Dike Verlag, Zürich-St. Gallen, 2016.
- BRUNS, Rudolf: *Zivilprozeßrecht, Eine systematische Darstellung*, Verlag Franz Vahlen, Berlin-Frankfurt am Main, 1968.
- BUCHER, Eugen: *Schweizerisches Obligationenrecht (Allgemeiner Teil ohne Deliktsrecht)*, 2. Baskı, Schulthess Verlag, Zürich, 1988.
- BUDAK, Ali Cem / KARAASLAN, Varol: *Medenî Usul Hukuku*, 5. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2021.
- BUZ, Vedat: "Aynı Şahsın Farklı Hukuki Sebeplerle Sorumluluğu: TBK m. 60 Üzerine Düşünceler", *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi*, 2013, Cilt 29, Sayı 2, s. 19-57.
- BÜTÜN YILMAZ, Derya Gülsüm: *Mütelhik Hakların Yarıştığı Dava*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2017.
- ÇAĞA, Sema: *Sözleşmeden ve Haksız Fiilden Doğan Sorumlulukların Birleşmesi*, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1973.
- CAVALLINI, Cesara: "Why is the Iura Novit Curia Principle Not Applied Yet in English Laws?", *Global Jurist*, 2017, Cilt 17, Sayı 3, s. 1-22.
- DESCHENAUX, Henri / TERCIER, Pierre: *Sorumluluk Hukuku*, (Çev.) ÖZDEMİR, Salim, Kadioğlu Matbaası, Ankara, 1983.
- DEYNEKLİ, Adnan: "Türk Borçlar Kanunu'nda Yer Alan Önemli Usul Hükümleri", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2011, Cilt 2, Sayı 2, s. 45-99.
- DOĞAN, Emsalgül: "TBK m. 60'ın "Iura Novit Curia" İlkesi Bakımından Değerlendirilmesi", *Adalet Dergisi*, 2023/1, Sayı 70, s. 305-343.
- ERCAN ÖZLER, Meltem: *Medenî Usûl Hukuku'nda Dava Konusu*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2019.
- ERCAN, İsmail: *Uygulamacılar İçin Medeni Usul Hukuku El Kitabı*, 4. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019.
- ERDEMİR, İlter: *Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Şerhi, Cilt 1-2*, 2. Baskı, Nurettin Uycan Cilt ve Basım Sanayii A.Ş., İstanbul, 1986.
- EREN, Fikret: *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 24. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2019.
- EREN, Fikret / DÖNMEZ, Ünsal: *Eren Borçlar Hukuku Şerhi, Cilt II m. 49-82*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2022.
- FASCHING, Hans W., *Lehrbuch des österreichischen Zivilprozessrecht. Lehr- und Handbuch für Studium und Praxis*, 2. Baskı, Manz'sche Verlags und Universitätsbuchhandlung, Wien, 1990.
- FASTRICH, Lorenz: "Revisibilität der Ermittlung ausländischen Rechts", *Zeitschrift für Zivilprozeß*, 1984, Cilt 97, Sayı 4, s. 423-445.
- FURRER, Andreas / SCHNYDER, Anton K.: *Handkommentar zum Schweizer Privatrecht, Obligationenrecht Allgemeine Bestimmungen*, 3. Baskı, Schulthess Verlag, Zürich-Basel-Genf, 2016.
- GAUCH, Peter / AEPLI, Viktor / STOCKLI, Hubert: *Präjudizienbuch zum OR Rechtsprechung des Bundesgerichts*, 5. Baskı, Schulthess Verlag, Zürich, 2002.
- GEHRI, Myriam A. / JENT-SØRENSEN, Ingrid / SARBACH, Martin (Hrsg.): *Kommentar ZPO - Schweizerische Zivilprozessordnung*, 2. Baskı, Orell Füssli Verlag, Zürich, 2015 (Yazar, OFK-ZPO).
- GENNA, Gian Sandro: "Lebenssachverhalt oder Rechtsanwendung? - Ein interdisziplinärer Streifzug durch das Prozessrecht zwischen Streitgegenstand und 'iura novit cuira'", *Zeitschrift für juristische Weiterbildung und Praxis*, 2013, Cilt 26, Sayı 4, s. 144-158.

- GÖKCAN, Hasan Tahsin: *Haksız Fiil Sorumluluğu ve Tazminat Hukuku*, 4. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2016.
- GÖREN ÜLKÜ, Nazlı: “Medeni Yargılama Hukukunda Avukatla Temsil Zorunluluğu”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 2010, Cilt 16, Sayı 3-4, s. 309-325.
- GULDENER, Max: *Schweizerisches Zivilprozeßrecht*, 3. Baskı, Schulthess Verlag, Zürich, 1979.
- GÜMÜŞ, Mustafa Alper: *Borçlar Hukukunun Genel Hükümleri*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021.
- GÜNAY, Cevdet İlhan: *Türk Borçlar Kanunu Şerhi*, 2. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2015.
- GÖRGÜN, Şanal L. / BÖRÜ, Levent / TORAMAN, Barış / KODAKOĞLU, Mehmet: *Medeni Usul Hukuku*, 8. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2019.
- GÜRSOY, Kemal Tahir: “Haksız Eylem (Fiil)den Doğan Talep Hakkı ve Bu Hakkın Diğer Talep Haklarıyla Yarışması (Dava Hakkının Telahuku)”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1974, Cilt 31, Sayı 1-4, s. 149-184.
- HABSCHEID, Walter J.: *Schweizerisches Zivilprozess- und Gerichtsorganisationsrecht: Ein Lehrbuch seiner Grundlagen*, 1. Baskı, Helbing und Lichtenhahn Verlag, Basel-Frankfurt am Main, 1986.
- HANAĞASI, Emel: *Medeni Yargılama Hukukunda Silahların Eşitliği*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2016.
- HATEMİ, Hüseyin / GÖKYAYLA, Emre: *Borçlar Hukuku Genel Bölüm*, 4. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2017.
- HAUSHEER, Heinz / WALTER, Hans Peter (Hrsg.): *Berner Kommentar - Schweizerische Zivilprozessordnung, Band I: Art. 1-149 ZPO, Band II: Art. 150- 352 ZPO und Art. 400-406 ZPO*, Stämpfli Verlag, Bern, 2012 (Yazar, BK-ZPO).
- HELVACI, İlhan: *Gerekçeli-Karşılaştırmalı-İçtihatlı- Notlu Yeni Türk Borçlar Kanunu ve Türk Borçlar Kanunu'nun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2011.
- HILTY, Reto M.: “Elektronische Pressespiegel: iura novit curia? Kritische Anmerkungen zum Entscheid des Zivilgerichts Basel-Stadt vom 19. Juni 2002”, *Zeitschrift für Immaterialgüter-, Informations- und Wettbewerbsrecht*, 2003, s. 266-273.
- HIRSCH, Ernest E.: *Pratik Hukukta Metot*, 7. Baskı, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, (Yayın Yılı Belirtilmemiş).
- IŞIK, Serpil: “Medeni Usul Hukukunda Hükümden Sonra Feragat ve Davanın Feragat Sebebiyle Sona Erdiğini Ortaya Koyacak Olan Mercii: 7251 Sayılı Kanun Değişikliği Kapsamında Değerlendirmeler”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 2021, Cilt 27, Sayı 2, s. 1576-1622.
- İNAL, Nihat: *Örnek Karar Dilekçelerle Açıklamalı Hukuk Yargılama Usulü Yasası*, Yeni Yasa, Ankara, 2012.
- İYİLİKLİ, Ahmet Cahit: “Hukuk Yargılamasında Dava Sebebi Üzerine Bir İnceleme”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2013, Sayı 106, s. 139-204 (Dava Sebebi).
- İYİLİKLİ, Ahmet Cahit: “Hakların Yarışması Bağlamında Doğru Hükümün Yetersiz Gerekçeye Feda Edilmesi”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 2021, Cilt 12, Sayı 48, s. 245-274.
- JAUERNIG, Othmar: *Zivilprozeßrecht: ein Studienbuch, Juristische Kurz-Lehrbücher*, 24. Baskı, Verlag C.H. BECK, München, 1993.
- JÄGGI, Peter: “Zum Begriff der vertraglichen Schadenersatzforderung”, *Festgabe für Wilhelm Schönenberger zum 70. Geburtstag*, Universitätsverlag, Freiburg, 1968, (s. 181-197).
- KAPANCI, Kadir Berk: *Birlikte Borçlulukta Borçlular Arası İlişkiler*, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2014.
- KARACABEY, Ömer Faruk: “Hakların Yarışması”, *Ankara Barosu Dergisi*, 1980, Sayı 6, s. 666-685.
- KARAHACIOĞLU, Ali Haydar / PARLAR, Aynur: *6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, Bilge Yayınevi, Ankara, 2014.
- KARAKILIÇ, Hasan: *Borçlar Hukuku Genel Hükümler Ders Notları*, 2. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2017.

- KARAN, Yeliz: "Haksız Fiil Sorumluluğu ile Sözleşmeden Doğan Sorumluluğun Karşılaştırılması", *Prof. Dr. Mustafa Dural'a Armağan*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2013, s. 723-748.
- KARSLI, Abdurrahim: *Medeni Muhakeme Hukuku*, 4. Baskı, Alternatif Yayıncılık, İstanbul, 2014.
- KAYA, Asım: "6098 Sayılı Türk Borçlar Kanununa Göre Sorumluluk Sebeplerinin Yarışması", *Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2016, Cilt 1, Sayı 2, s. 207-228.
- KAYAR, İsmail: *6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu'na Göre Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, Özel Borç İlişkileri*, 11. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019.
- KILIÇOĞLU, M. Ahmet: *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 24. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2020.
- KILINÇ, Ayşe: *Medeni Usul Hukukunda Adli Yardım*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2013.
- KINDL, Johann: "Ausländisches Recht vor deutschen Gericht", *Zeitschrift für Zivilprozeß*, 1998, Cilt 111, Sayı 2, s. 177-203.
- KOÇ, Nevzat: "Türk Borçlar Kanununun Sözleşme Dışı Sorumluluk Hukukuna İlişkin Hükümlerinin Değerlendirilmesi", *Yaşar Üniversitesi Dergisi*, 2013, Cilt 8, Prof. Dr. Aydın Zevkliler'e Armağan Özel Sayısı, Cilt II, s. 1669-1689.
- KOÇHİSARLI, Cengiz / ERİŞGİN, Özlem: "Yeni Türk Borçlar Kanunu Tasarısı'nda 'Haksız Filler'", *Prof. Dr. Rona Serozan'a Armağan*, Cilt II, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 1243-1271.
- KOSTKIEWICZ, Jolanta Kren / NOBEL, Peter / SCHWANDER, Ivo / WOLF, Stephan: *OR Schweizerisches Obligationenrecht*, 2. Baskı, Orell Füssli Verlag, Zürich, 2009.
- KUMMER, Max: *Grundriss des Zivilprozessrechts nach den Prozessordnungen des Kantons Bern und des Bundes*, 2. Baskı, Stämpfli Verlag, Bern, 1974.
- KURU, Baki: *Medeni Usul Hukuku El Kitabı, Cilt 1*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2020 (El Kitabı C. 1).
- KURU, Baki: *Hukuk Muhakemeleri Usulü El Kitabı*, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1995 (El Kitabı).
- KURU, Baki: *İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2017.
- KURU, Baki / RAMAZAN, Arslan / YILMAZ, Ejder: *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, 24. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2013.
- KURU, Baki / AYDIN, Burak: *Medeni Usul Hukuku, El Kitabı, Cilt 1*, 6. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021.
- KURU, Baki: "Medeni Usul Hukukunda Dava Sebebi", *Adalet Dergisi*, 1967, Sayı 4, s. 239-268 (Dava Sebebi).
- KURU, Baki: *Hukuk Muhakemeleri Usulü, Cilt II*, 6. Baskı, Demir-Demir, İstanbul, 2001 (C. II).
- KURU, Baki: *Hukuk Muhakemeleri Usulü, Cilt IV*, 6. Baskı, Demir-Demir, İstanbul, 2001 (C. IV).
- KRUGER, Wolfgang / RAUSCHER, Thomas (Hrsg.): *Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung Band 1: §§ 1-354*, 6. Baskı, Verlag C.H. BECK, München, 2020.
- LENT, Friedrich / JAUERNIG, Othmar: *Zivilprozessrecht*, 16. Baskı, Verlag C.H. BECK, München, 1972.
- MEIER, Isaak: *Iura Novit Curia: Die Verwirklichung dieses Grundsatzes im schweizerischen Zivilprozessrecht*, Schulthess Verlag, Zürich, 1975.
- MEMİŞ, Muhammed Şamil / YILMAZ, Çiğdem: "Hâkimin Hukuku Re'sen Uygulaması İlkesi Kapsamında Sebeplerin Yarışması Hükümünün Değerlendirilmesi", (Ed.) BAYSAL, Başak: *Sorumluluk Hukuku - Seminerler 2018*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 349-369.
- MERİÇ, Nedim: *Medeni Yargılama Hukukunda Tasarruf İlkesi*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2011.
- MERİÇ, Nedim: "Hâkimin Davayı Aydınlatma Yükümlülüğü", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2009, Cilt 11, Prof. Dr. Bilge Umar'a Armağan Özel Sayısı, s. 377-424.
- MERİÇ, Nedim: "Medeni Yargılama Hukukunda Tasarruf ve Taleple Bağlılık İlkesinin Kapsamı ve Bazı Güncel Kararların Değerlendirilmesi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2014, Cilt 4, Sayı 2, MİHBİR Özel Sayısı, s. 23-63.

- MUSIELAK, Hans-Joachim: *Kommentar zur Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz*, 8. Baskı, Verlag Franz Vahlen, München, 2011.
- MUSIELAK, Hans-Joachim / VOIT, Wolfgang: *Zivilprozessordnung: ZPO mit Gerichtsverfassungsgesetz*, 17. Baskı, Verlag Franz Vahlen, München, 2020.
- MUSIELAK, Hans-Joachim: *Grundkurs ZPO*, 7. Baskı, Verlag C.H. BECK, Berlin, 2003.
- MUŞUL, Timuçin: *Medeni Usul Hukuku*, 3. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2012.
- NOMER, Haluk Nami: *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 18. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2021.
- OFTINGER, Karl / STARK, Emil W.: *Schweizerisches Haftpflichtrecht- Band I: Allgemeiner Teil*, 5. Baskı, Schulthess Verlag, Zürich, 1995.
- OĞUZMAN, M. Kemal / ÖZ, M. Turgut: *Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt II*, 15. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2020.
- ÖNEN, Ergun: *Medeni Yargılama Hukuku*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No. 442, Sevinç Matbaası, Ankara, 1979.
- ÖZ, M. Turgut, *Yeni Borçlar Kanununun Getirdiği Başlıca Değişiklikler ve Yenilikler*, 3. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2012.
- ÖZÇELİK, Volkan: *Türk Medeni Usul Hukukunda Taraflarca Getirilme İlkesi*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2020.
- ÖZEKES, Muhammet: “Dava Dilekçesinde Hukuki Sebep Bildirmek Zorunludur”, *Haluk Konuralp Anısına Armağan, Cilt I*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2009, s. 745-779.
- PACZOSKA KOTTMANN, Dorota: “Schiedsverfahren, Insolvenz und die verfängliche Qualifikation unter besonderer Berücksichtigung des polnischen Rechts”, *Festschrift für Anton K. Schnyder zum 65. Geburtstag*, Schulthess Verlag, Zürich, 2018, s. 251-274.
- PEKCANITEZ, Hakan / ATALAY, Oğuz / ÖZEKES, Muhammet: *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, 9. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2021.
- PEKCANITEZ, Hakan / TAŞ KORKMAZ, Hülya / MERİÇ, Nedim: *HMK Hukuk Muhakemeleri Kanunu*, 9. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2019.
- PEKCANITEZ, Hakan / ÖZEKES, Muhammet / AKKAN, Mine / TAŞ KORKMAZ, Hülya (Editör): *Pekcanitez Usul, Medeni Usul Hukuku, Cilt I*, 15. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2017 (Yazar, Pekcanitez Usul).
- PEKCANITEZ, Hakan / ÖZEKES, Muhammet / AKKAN, Mine / TAŞ KORKMAZ, Hülya (Editör): *Pekcanitez Usul, Medeni Usul Hukuku, Cilt II*, 15. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2017 (Yazar, Pekcanitez Usul).
- POSTACIOĞLU, İlhan E.: *Medeni Usul Hukuku Dersleri*, 1711 Sayılı Kanun’a Göre Yazılmış 6. Baskı, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1975 (Medeni Usul Hukuku).
- POSTACIOĞLU, İlhan E.: “Davanın ve Kaziyei Muhkemenin Unsuru Olarak Hukuki Sebep”, *Dr. A. Recai Seçkin’e Armağan*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No. 351, Ankara, 1974, s. 497-527 (Hukuki Sebep).
- POSTACIOĞLU, İlhan E. / ALTAY, Sümer: *Medeni Usul Hukuku Dersleri*, 8. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2020.
- PRUTTING, Hanns: “Neues zum Streitgegenstand”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2014, Cilt 16, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez’e Armağan Özel Sayısı, s. 301-309.
- RECHBERGER, Walter H. / SIMOTTA, Daphne-Arianer: *Grundriss des österreichischen Zivilprozessrechts, Erkenntnisverfahren, Kurzlehrbuch*, 6. Baskı, Manz Verlag, Wien, 2003.
- REİSOĞLU, Safa: *Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 23. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2012.
- ROSENBERG, Leo / SCHWAB, Karl Heinz / GOTTWALD, Peter: *Zivilprozessrecht*, 17. Baskı, Verlag C.H. BECK, München, 2010.

- SAENGER, Ingo (Hrsg.): *Zivilprozessordnung: ZPO (Familienverfahren, Gerichtsverfassung, Europäische Verfahrensrecht)*, Handkommentar, 9. Baskı, Nomos Verlag, Baden-Baden, 2021 (Yazar, HK-ZPO).
- SCHALL, Alexander, "Deutsches Case Law? - Anwendung englischen Rechts unter § 293 ZPO", *Zeitschrift für Zivilprozeß*, 2009, Cilt 122, Sayı 3, s. 293-325.
- SCHILKEN, Eberhard: "Medeni Yargılamada Hakim Rolü", (Çev.) DEREN-YILDIRIM, Nevhis: *İlkeler Işığında Medeni Yargılama Hukuku*, 9. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2017.
- SCHILKEN, Eberhard, *Zivilprozessrecht*, 4. Baskı, Carl Heymanns Verlag, Köln, Berlin, Bonn, München, 2002.
- SEROZAN, Rona: *Medeni Hukuk: Genel Bölüm, Kişiler Hukuku I*, 8. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2018 (Medeni Hukuk I).
- SEROZAN, Rona, *İfa- İfa Engelleri - Haksız Zenginleşme* (KOCAYUSUFPAŞAOĞLU / HATEMİ / SEROZAN / ARPACI: Borçlar Hukuku Genel Bölüm - Üçüncü Cilt), 7. Bası, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2016 (İfa).
- SİMİL, Cemil: "Hakimin Davayı Aydınlatma Ödevinin Sınırları", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2014, Cilt 16, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez'e Armağan Özel Sayısı, s. 1351-1376.
- SPICKHOFF, Andreas: "Fremdes Recht vor inländischen Gerichten: Rechts- oder Tatfrage?", *Zeitschrift für Zivilprozeß*, 1999, Cilt 112, Sayı 3, s. 265-292.
- SPÜHLER, Karl (Hrsg.): *ZPO Schweizerische Zivilprozessordnung; Lugano-Übereinkommen (LugÜ II); Haager Übereinkommen (HZÜ, HBewÜZO)*, Liberalis Verlag, Zürich, 2010.
- SPÜHLER, Karl / TENCHIO, Luca / INFANGER, Dominik (Hrsg.): *Basler Kommentar Schweizerische Zivilprozessordnung: ZPO*, 3. Baskı, Helbing Lichtenhahn Verlag, Basel, 2017 (Yazar, BSK-ZPO).
- STAEHELIN, Adrian / STAEHELIN, Daniel / GROLIMUND, Pascal: *Zivilprozessrecht*, 2. Baskı, Schulthess Verlag, Zürich, 2013.
- SUTTER-SOMM, Thomas / SEILER, Benedikt (Hrsg.): *Handkommentar zur Schweizerischen Zivilprozessordnung Art. 1-408 ZPO*, Schulthess Verlag, Zürich, 2021.
- TANDOĞAN, Haluk: *Türk Mes'uliyet Hukuku (Akit Dışı ve Akdi Mes'uliyet)*, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2010.
- TANRIVER, Süha: *Medeni Usul Hukuku, Cilt I Temel Kavramlar ve İlk Derece Yargılaması*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021 (Medeni Usul).
- TANRIVER, Süha: *Medeni Usul Hukuku'nda Derdestlik İtirazı*, 2. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2007 (Derdestlik İtirazı).
- TEKİNAY, Selahattin Sulhi / AKMAN, Sermet / BURCUOĞLU, Haluk / ALTOP, Atilla: *Tekinay Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 7. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1993.
- TERCIER, Pierre / PICHONNAZ, Pascal / DEVELİOĞLU, H. Murat: *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2016.
- THOMAS, Heinz / PUTZO, Hans: *Zivilprozeßordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz und den Einführungsgeetzen*, 18. Baskı, Verlag C.H. BECK, München, 1993.
- TOSUN, Çağdaş: *Haksız Fiilden ve Sözleşmeden Doğan Sorumluluk Çerçevesinde Sebeplerin Yarışması (TBK m. 60)*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021.
- TUNCER KAZANCI, İdil: *Medeni Usûl Hukukunda Yarışan Haklara Dayanan (Mütelhik) Davalar*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2023.
- TUNÇOMAĞ, Kenan: *Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt I*, 6. Baskı, Sermet Matbaası, İstanbul, 1976.
- TÜRK, Burak / YILMAZ, Çiğdem: "Türk Borçlar Kanunu'nun 60. Maddesi Kapsamında Sorumluluk Sebeplerinin Yarışması", (Ed.) BAYSAL, Başak: *Sorumluluk Hukuku - Seminerler 2018*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 371-407.
- ULUKAPI, Ömer: *Medeni Usul Hukuku*, 3. Baskı, Mimoza Yayınları, Konya, 2015.
- UMAR, Bilge: *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi (Yargıç ve Avukatlar İçin HMK Uygulamasında Karşılaşılabilecek Soru ve Sorunların Türk ve Neuchâtel Bilimsel ve Yargısal İçtihatları Işığında Yanıtları ve Çözümleri)*, 2. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2014.

- UYGUR, Turgut: *6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu Şerhi, Cilt - I, Madde 1-236*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2012.
- ÜSTÜNDAĞ, Saim: *Medeni Yargılama Hukuku, Cilt I-II*, 7. Baskı, Nesil Matbaacılık, İstanbul, 2000 (Medeni Yargılama).
- ÜSTÜNDAĞ, Saim: *İddia ve Müdafaa'nın Değiştirilmesi Yasağı*, Cezaevi Matbaası, İstanbul, 1967 (İddia ve Müdafaa).
- VON TUHR, Andreas: *Borçlar Hukukunun Umumi Kısmı Cilt: 1-2*, (Çev.) EDEGE, Cevat, Olgaç Matbaası, İstanbul, 1983.
- VON TUHR, Andreas / ESCHER, Arnold: *Allgemeiner Teil des Schweizerischen Obligationenrechts, Zweiter Band*, 3. Baskı, Schulthess Verlag, Zürich, 1974.
- VORWERK, Volkert / WOLF Christian (Hrsg.): *BeckOK ZPO*, 45. Edition, Stand: 01.07.2022, Verlag C.H. BECK, München, 2022 (Yazar, BeckOK ZPO).
- WIEGAND, Wolfgang: "Iura novit curia vs. ne ultra petita - Die Anfechtbarkeit von Schiedsgerichts-urteilen im Lichte der jüngsten Rechtsprechung des Bundesgerichts, Sonderdurch aus Rechtsetzung und Rechtsdurchsetzung, Zivil- und schiedsverfahrensrechtliche Aspekte", *Festschrift für Frans Kellerhals zum 65. Geburtstag*, Stämpfli Verlag, Bern, 2005, s. 127-144.
- YAVAŞ, Murat: "Mehaz Kanun ile Türk Hukukunda ve Mukayeseli Hukukta Medeni Yargılamaya Hâkim Olan İlkeler ve Hâkimin Rolü", *Prof. Dr. Yavuz Alangoya İçin Armağan*, Alkim Kitabevi, İstanbul, 2007, s. 283-335.
- YAVUZ, Nihat: *6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu Şerhi, 1. Cilt, Madde 1-338*, 2. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2015 (Şerh).
- YAVUZ, Nihat: *Açıklamalı- Yorumlu 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanununun Getirdiği Değişiklikler ve Yenilikler (Genel Hükümler - Özel Hükümler)*, 3. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2012 (Yenilikler).
- YAVUZ, Nihat: *Borçlar Hukuku El Kitabı*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2018 (El Kitabı).
- YILDIRIM, M. Kâmil: "Medeni Yargılama Hukukunda Hâkimin Rolü", *Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 2016, Cilt 22, Prof. Dr. Cevdet Yavuz'a Armağan Özel Sayısı, Cilt III, s. 3027-3044.
- YILDIRIM, M. Kâmil: *Medeni Usul Hukukunda Delillerin Değerlendirilmesi*, Kazancı Matbaacılık, İstanbul, 1990.
- YILMAZ, Yasemin: "Sözleşmeden Doğan Sorumluluk ile Haksız Fiil Sorumluluğunun Karşılaştırılması", *Prof. Dr. Necla Giritlioğlu'na Armağan*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2020, s. 613-648 (Sözleşmeden Doğan).
- YILMAZ, Ejder: *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, 1. Cilt*, 4. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021 (Şerh, C. 1).
- YILMAZ, Ejder: *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, 2. Cilt*, 4. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021 (Şerh, C. 2).
- YILMAZ, Ejder: *Islah*, 5. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021 (Islah).
- ZIMMERMANN, Walter: *Zivilprozeßordnung und GVG, EGZPO, EGGVG, EuGVÜ: Kommentar anhand der höchstrichterlichen Rechtsprechung*, 2. Baskı, C. F. Müller Juristischer Verlag, Heidelberg, 1991.
- ZÖLLER, Richard: *Zivilprozeßordnung: mit Gerichtsverfassungsgesetz und den Einführungsgesetzen, mit internationalem Zivilprozeßrecht, Kostenanmerkungen; Kommentar*, 22. Baskı, Otto Schmidt, Köln, 2001.